

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

18 ВЕРАСНЯ 1998 Г.

№ 38/3966

КОШТ 4 000 РУБ.

ПРЭЗІДЭНТ — ПІСЬМЕННІКІ: ДЫЯЛОГ ДЗЕЛЯ БЕЛАРУСІ

У колах беларускай творчай інтэлігенцыі працягваецца актыўнае абмеркаванне зместу і вынікаў сустрэчы Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А. Р. Лукашэнкі з членамі рады Саюза беларускіх пісьменнікаў, якая адбылася ў рэзідэнцыі кіраўніка дзяржавы 5 жніўня гэтага года. У Адміністрацыі Прэзідэнта прынята рашэнне апублікаваць стэнаграму сустрэчы ў рэспубліканскай прэсе.

5, 10—15

ЗАЛАТЫ ВЕК ГРАФАМАНІІ

Леанід ГАЛУБОВІЧ: "Мы рабілі тысячы аднолькавых помнікаў аднаму і таму ж чалавеку... Мы насілі аднолькавыя чырвоныя гальштукі і камсамольскія значкі... Мы чыталі аднолькавыя газеты і слухалі адны і тыя ж прамовы адных і тых жа людзей... Мы кіраваліся адным і тым жа — падчас амаральным — кодэксам жыцця будаўнікоў светлага будучага... Мы ўсе паступова рабіліся графаманамі".

6

ВЕРШЫ

Ніны МАЦЯШ і Эдуарда АКУЛІНА

8—9

ТРЫ ІМПРЭСІІ

Вольгі ЛАШКЕВІЧ

9

ІДУЧЫ ДА ІСЦІНЫ

Валерый ЗАДАЛЯ: "Не верце, што на Беларусі не было "шасцідзсятнікаў". Мы можам ганарыцца і Аляксеем Карпюком, і Васілём Быкавым, і Алесем Адамовічам, і гродзенцам Барысам Клейнам".

16

НІКОЛІ НЕ ПОЗНА!

Шаноўныя чытачы! На наш штотыднёвік падпіскае ніколі не позна — падпіска прымаецца ў любым паштовым аддзяленні. Кошт на адзін месяц — 15 тысяч рублёў; на тры — 45 тысяч рублёў.

Наш індэкс — 63856.

Паспрыяць справе

Год Адама Міцкевіча ў Беларусі блізіцца да заканчэння. Прынамсі, кульмінацыю ўжо адыгралі: 12 верасня ў Наваградку адбыліся адпаведныя ўрачыстасці. На галоўнай плошчы горада, адкуль рукою падаць да Замкавай гары, зладзілі эстраду, паставілі крэслы для ганаровых гасцей і кіёскі з напоямі, закускамі і іншым кірмашовым асартымантам для гасцей звычайных. З Мінска прыехала ўрадавая дэлегацыя, пісьменнікі, навукоўцы, журналісты. Былі ўрачыстыя прамовы з правільнымі словамі пра аялікага сына Наваградчыны, канцэрт мінскіх артыстаў і мясцовай самадзейнасці. А калі сцягнула, распачалася другая дзея імпрэзы — канцэрт на Замкавай гары.

Зрэшты, свята прайшло так, як і планавалася ў Мінску, згодна звычайнай рэжысуры і ў адпаведнасці са стэрэатыпамі савецкай пары. Маючы пад рукамі спіс гасцей і праграму канцэртаў, можна было б рабіць наваградскі рэпартаж, не выязджаючы з Мінска. Унікальнымі на гэтым свяце былі толькі "дэкарацыі" — наваградс-

кія краявіды. Але, трэба сказаць, што іх сапсавалі "добраўпарадкаваннем". На жаль, у нас "добраўпарадкаванне" часта разумець прымітыўна: заліць асфальтам альбо бетоном і напаставіць асвятляльных слупоў. Бетон, зразумела, больш зручны, чым глеба, ад якой па вясне і восені бруд, а ўлетку — пыл. (Працяг на стар. 2)

Што зрабілі б вы, калі б сутыкнуліся з урачом, які ўсім хворым, незалежна ад таго, з якой хваробай прыйшоў да яго пацыент, выпісвае аднолькавыя рэцэпты, які і насмарк, і рак, і СНІД лечыць, скажам, выключна аспірынам? Відаць, усумніліся б у ягонай кампетэнцыі і пашукалі б для сябе іншага лекара. Між тым, нешта падобнае адбываецца ў грамадска-палітычным жыцці нашай краіны. І калі падае беларускі рубель, і калі ўзнікаюць праблемы са збытам нашай некандыцыйнай прадукцыі, і калі затрымліваецца зарплата, і калі ў краме ў адны рукі даюць толькі адну буханку хлеба, беларусам прапаноўваюць праз дзяржаўныя СМІ адзіны той сродак — інтэграцыю. Як аспірын ад СНІДУ. Тут альбо нехта забыў сваю "клятву Гіпакрата", альбо "пацыенты" лепшага не вартыя...

ВЯРТАННЕ ТЫДНЯ

У Мінскім касцёле святых Сымона і Алены ўрачыста адкрылася бібліятэка імя Адама Міцкевіча. Яна перададзена сталіцы Рэспублікі Беларусь "сталіцай" польскай Беларусі — Беластокам. Выступаючы на цырымоніі адкрыцця, прафесар Адам Мальдзіс нагадаў, што гэтая бібліятэка з 6000 тамоў вярнулася на радзіму пасля 90 год блуканняў. Бібліятэка заснавана мінскай інтэлігенцыяй у 1908 годзе, а ў 1920-ым вывезена ў Польшчу як ваенны трафей. Сп. Мальдзіс выказаў спадзяванне, што з цягам часу побач з касцёлам святых Сымона і Алены, у скверы імя паэта, паўстане і помнік Адаму Міцкевічу.

АБМЕЖАВАННЕ ТЫДНЯ

У Мінску адноўлена дзеянне палажэння, у якім абгавораны нормы водпуску тавараў насельніцтву. Нарматыўны водпуск тавараў быў уведзены сталічнымі ўладамі яшчэ ў 1991 годзе, і з таго часу яго не адмянілі. Палажэнне было, так бы мовіць, "мёртвай літарай закона": юрыдычна — ёсць, фактычна — не дзейнічае. Цяпер "літара ажыла". Абмежаванні датычаць фактычна ўсіх харчовых тавараў. Вяртаемся ў СССР?

"КАХАННЕ" ТЫДНЯ

Пачаўся чарговы тэатральны сезон у мінскіх "Віртуозаў сцэны". На працягу двух дзён — учора і сёння — у памяшканні сталічнага клуба імя Дзяржынскага ішоў спектакль па п'есе Дамітрыя Псафаса "Дурное каханне". Гэтую камедыю, у якой адлюстравана тое, што сведчыць аб пэўных маральных крытэрыях у жыцці, паставіў рэжысёр з Масквы Яўгеній Валабоеў. А ролі выконваюць артысты са студыі кінаакцёра, Рускага тэатра імя М. Горькага, Нацыянальнага імя Янкі Купалы, а калі канкрэтней — Таццяна Булгакава, Аляксандр Бяспалы, Анатоль Кот, Вольга Сізова...

НАСТАЛЬГІЯ ТЫДНЯ

"Настальгістам" па былым варта напамініць, што Савецкі Саюз не знік, ён існуе ў скарачаным, так бы мовіць, сціснутым варыянце ў Расійскай Федэрацыі, дзе трэць насельніцтва не рускія. Дык хіба сёння ў Расіі вырашана нацыянальнае пытанне? Нявырашана. Варта згадаць Чачню, Татарстан, Башкарстан, Дагестан і іншыя краіны, якія не маюць самастойнасці. Пра крызіс эканомікі няма і гаворкі, пра што сведчыць сённяшні фінансавы крызіс. Тыя ж праблемы, што і ў былым Савецкім Саюзе. Заўзятыя рэстаўратары былой звышдзяржавы няхай наведдуць парадак у сваім скарачаным Саюзе, перш чым заклікаць да аднаўлення згніўшага на карані кангламерата. Па ўсім бачна, што Расія можа мець і свае ўласныя Віскулі, калі народы не атрымаюць абяцанага палітычнага і эканамічнага самавызначэння. (Уладзімір Кулажанка, "Настальгія", "Народная Воля", 11 верасня)

ЛІЧБА ТЫДНЯ

Сярэдняя працягласць жыцця беларускага мужчыны складае 62 гады. Гэта адно з апошніх месцаў у Еўропе.

УШАНАВАННЕ ТЫДНЯ

У Мінску ўшанавана памяць ахвяраў блакады Ленінграда. Прадстаўнікі Усебеларускага саюза блакаднікаў Ленінграда ўсклалі ванкі да манумента Перамогі, было шэсце, быў канцэрт-рэквіем, выстава кнігі і фатаграфій. У кінатэатры "Цэнтральны" адбыўся прагляда мастацкага фільма "Дзённы зоркі".

ДЫПЛОМ ТЫДНЯ

У мінскай лінгвістычнай гімназіі-каледжы ўведзены ў дзеянне дыплом міжнароднага ўзору для выпускнікоў, якія спецыялізуюцца ў галіне нямецкай мовы. Такі дыплом другой ступені дае права на паступленне ва ўніверсітэты Германіі без экзамена па нямецкай мове.

СУСТРЭЧА ТЫДНЯ

У час "перабудовы", калі ў Беларусі ўслед за карэнным народам пачалі "падываць галаву" і нацыянальныя меншасці, лідэры беларускага руху папярэдзвалі, што праблемы меншасцяў немагчыма вырашыць, ігнаруючы беларушчыну, супрацьстаўляючы, скажам, праблемы беларускіх палякаў і беларусаў. Так, зрэшты, і атрымалася... Сёння Саюз палякаў змагаецца за польскія школы, даўно абяцаныя ўладамі. Не стала беларускіх школ — узніклі праблемы і ў польскага школьніцтва. У Гародню прыйшла група дэпутатаў польскага сейма — прадстаўнікі парламенцкай камісіі па сувязях з палякамі замежжа. Падчас сустрэчы ў Генеральным консульстве Польшчы, у Саюзе палякаў Беларусі і ў аблвыканкаме мела месца гаворка і пра абавязкі Беларускай дзяржавы адносна сваіх нацыянальных меншасцяў.

КАЗКА ТЫДНЯ

У "Народнай волі" за 16 верасня надрукаваны новы твор Васіля Быкава — "Хвастаты. Сучасная казка для дарослых". Гэта першы твор нашага славагата пісьменніка, напісаны за мяжой. У казцы дзейнічаюць Вусаты, Белабыры і Хвастаты. Казка з жыцця пацуюк. "Затаіўшыся ў нары, Хвастаты марудна ачуньваў ад начных перажыванак і думаў, што цяпер яго галоўны ворагі — яго ж суродзічы. Ён будзе іх бязлітасна нішчыць ужо хаця б таму, што ён самы дужы. А ў каго сіла, у таго і праўда, хаця ніякая праўда яму не была патрэбна. Няхай праўду шукаюць слабакі. А над ім ёсць Вусаты. Ён яго Бог і праўда".

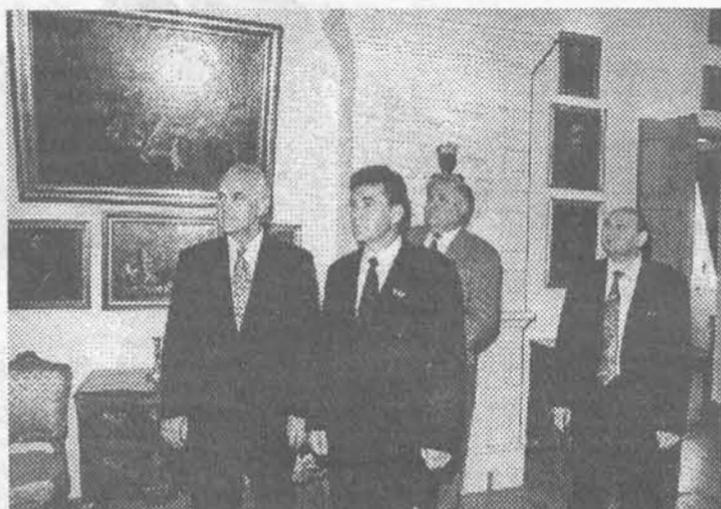
КЛОПАТ ТЫДНЯ

Летува мае намер "ратаваць" Калінінградскую вобласць. Пра гэта паведаміла БЕЛТА. Гуманітарная дапамога плануецца ў памеры 15 мільёнаў літаў. Кіраўніцтва краіны будзе спрыяць летувіскім прадпрыемствам, якія працуюць у гэтым рэгіёне РФ. Гэта можна ў роўнай ступені разглядаць і як праяву дабрачыннасці, і як своеасаблівага імперыялізму. Бо вока на гэты аскепак Усходняй Прусіі летувісы паклалі даўно.

Паспрыяць справе

(Працяг. Пачатак на стар. 1) Але адна справа — Кастрычніцкая плошча ў Мінску, іншая — гістарычны цэнтр Наваградка. Розныя маштабы патрабуюць рознага падыходу. Для Наваградка болей падыйшла б класічная брукаванка, а не бетонная плітка. А тое, што бетон залілі падножка кургана Міцкевіча і сцежку ад падножка да вяршыні, — увогуле недарэчнасць. Агрэсіўная шэрасць парушае гармонію зялёных пагоркаў, рэзка кантрастуе з маляўнічымі руінамі старажытнага замка. Да таго ж, наўрад ці хтосьці пралічваў экалагічны наступствы "добраўпарадкавання". Цалкам верагодна, што курган Міцкевіча не вытрымае бетоннага цяжару, і неўзабаве яго давядзецца рэстаўраваць.

200-годдзе Адама Міцкевіча, хоць і мае статус нацыянальнага свята, супярэчыць афіцыйнай культурніцкай палітыцы. Міцкевіч — гэта не Пушкін, з якім "гордым внукам славян" усё зразумела. Міцкевіч, хоць і славянін (і нават у пэўным сэнсе яго можна лічыць прыхільнікам панславізму), але да Масквы і Расіі ставіўся без вялікай пашаны, меў у творчасці і палітычнай дзейнасці выразна заходнюю накіраванасць. Адам Міцкевіч не ўяўляў славянства па-за еўрапейскім кантэкстам. У той час, як сёння ў Беларусі (услед за Расіяй) на афіцыйным узроўні праводзіцца думка аб нейкай асобнай славянскай цывілізацыі, якую супрацьстаўляюць Еўропе, Захаду увогуле. Не сумняваюся, што кіраўніцтва Беларусі доўга вагалася "адзначаць — не адзначаць", і калі адзначаць, дык якім чынам (галоўнае, не дай Божа, падыграць беларускім нацыяналістам, чый лозунг, як вядома, "Беларусь — у Еўропу"). Наваградскія ўрачыстасці, на маю думку, нічога нам не дадалі да разумення спадчыны Адама Міцкевіча і ягонай ролі ў фармаванні беларус-

Ганаровыя госці ў музеі Адама Міцкевіча.

кай ідэі. Галоўнай жа падзеяй года Міцкевіча стала новае выданне "Пана Тадэвуша" на трох мовах — беларускай, польскай і рускай. Бо першае выданне гэтага твора Міцкевіча з чужоўнымі ілюстрацыямі Васіля Шарагоўна ўжо стала бібліяграфічнай рэдкасцю. Дарэчы, новае выданне В. Шарагоўна дапоўніў новымі ілюстрацыямі. Варта дадаць, што трохмоўны "Пан Тадэвуш" пабачыў свет, дзякуючы не столькі клопату беларускай улады, колькі расійскім спонсарам.

Сёння наўрад ці мае сэнс ехаць у Наваградка, каб падыхаць паветрам, якім калісь дыхаў вялікі паэт, прайсці па дарогах, па якіх хадзіў ён. Нават дом-музей Адама Міцкевіча, якім наваградцы па праву ганарацца, не болей чым прафесійна зроблены муляж. І не дзіўна: нават найлепшы помнік не мае нічога агульнага з жывым чалавекам. З часоў Міцкевічавых Наваградкаў непазнавальна змяніўся. Хутчэй за ўсё не пазнаў бы паэт і Швіцязь, і нават дакладна адбудаваў на старых планах і малюнках

Завоссе. Не тое паветра, не тая зямля, не тая вада. Нават называецца сёння Міцкевічава Літва інакш — Беларуссю. Адно засталася ранейшым — людзі. Яны ў Наваградку, ды і па ўсёй Беларусі такія ж, якімі Міцкевіч намалюваў іх у геніяльнай паэме пра "апошні наезд на Літву", у шляхецкай гісторыі 1811—1812 гадоў. Міцкевіч-палітык імкнуўся змяніць свет і людзей, Міцкевіч-паэт ведаў, што свет і людзі нязменныя, і чарада эпох — гэта толькі змена дэкарацыі, а п'еса ўвесь час усё тая ж... У гэтай супярэчлівасці — трагізм і веліч Міцкевіча-чалавека.

Шлях Міцкевіча распачаўся ў Наваградку, прайшоў праз Вільню і Коўну, Пецярбург, Рым, Парыж, скончыўся ў Канстанцінопалі. Пахаваны паэт у чужой зямлі. На радзіму вярнуўся легендай, міфам. На гэтым міфе мы маем магчымасць пабудаваць іншы, больш справядлівы свет. Прынамсі, паспрыяць гэтай справе...

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

На радзіме ў паэта

Паэт... калі ад Бога ён паэт,
Ад бацькаўшчыны роднае паходзіць,
І праз вякі для свету ён — сусвет,
Што ўжо казаць пра нейкіх два стагоддзі...
Час, вока Свіцязі як ні прыжмур,
Якія ні ўздымі ў ім бровы-хаалі,
А стрэлы, што накідаў тут Амур,
Напомянь, як Адама тут кахалі.
Яны і зараз іосяцца наўкоя,
Бы напамін сягонняшняй міласці.
Звіняць маланкі золатам падкоя,
Калі імчаць слоды з грамамі ў госяці.
У нас, людзей, ціхмань больш прыезд.
Ад гэтага не менш сардэчны...
Ну чым не старадаўні сёння фест?
А па вачах дык нават зорна-мечны.
Як добра, што Паэт аднае нас
І кідае нам яблык для спакусы —
Кахаць і шанаваць Айчыны Час
У спакоўвечным краі беларусаў.

Раман ТАРМОЛА-МІРСКИ

Падарунак выдавецтва "Польмя"

Да 200-х угодкаў з дня нараджэння Адама Міцкевіча беларускія кніжныя выдавецтвы падрыхтавалі шэраг падарункаў. Адметны сярод іх — зборнік "Санеты" Адама Міцкевіча, што пабачыў свет у выдавецтве "Польмя". У ім, як сказана ў анатацыі "сабраны ўсе санеты Адама Міцкевіча. Да тых, якія паэт выдаў у друкарні Маскоўскага ўніверсітэта ў 1826 годзе, дадаліся яшчэ пяць, напісаных у розны час". Дарэчы, санеты пададзены па-беларуску і на мове арыгінала — па-польску. Перакладалі творы Уладзімір Мархель і Ірына Багдановіч. Укладальнікам прыгожага, з густам аформленага зборніка (тыраж яго — 4500 экзэмпляраў) з'яўляецца вядомы літаратуразнаўца Уладзімір Мархель. Мастак — Анатоль Кожанойскі.

Мікола СЛАБАДСКИ

ВЕЧАРЫНЫ

Адчуць балота босымі нагамі

7 верасня ў Доме дружбы адбылася творчая вечарына двух паэтаў: Гунтрама Фэспэра (Германія) і нашага Алеса Разанава. Спадар Фэспэр прыехаў да нас, каб пабачыць Палессе. Калісьці, шмат гадоў таму, ён упершыню пачуў гэтую геаграфічную назву і з таго часу нейкай незразумелая сіла цягнула яго да гэтай зямлі. Такую, прынамсі, матывацыю вандруўкі ў балота называе сам паэт. А потым яшчэ да выбара Палесса дадаў пэўныя рысы Чарнобыль. Гунтраму Фэспэру хацелася пабачыць край, непадобны на іншыя; край, дзе захавалася адносна некранутая прырода і, магчыма, людзі, несапсаваныя бяздушнай урбанізацыяй.

Пра сябе сп. Фэспэр гаворыць як пра чалавека, які ў жыцці імкнецца пазбягаць канфліктаў, а творчасць разглядае як рэакцыю на супярэчлівасць свету і канфлікты ў грамадстве. Ён лічыць, што ў жыцці няма галоўнага і другаснага. Формулу творчасці ён вывёў са старажытнай

"Бібліі", што здаўна захоўваецца ў ягоным сямействе. Далёкі продка Гунтрама Фэспэра ў XVII стагоддзі скарыстаў Свяшчэннае Пісанне як нататнік, запісваючы на палях, на што, калі і колькі ён аддаў грошай. Гаспадарчыя запісы побач з сакральным тэкстам нечакана набываюць новы сэнс. У нейкай ступені — таксама сакральны. Прачытанне тэксту залежыць ад кантэксту. Толькі ў кантэксце жыцця мы можам асэнсаваць той ці іншы эпізод.

З аэрапорта "Мінск-2" Гунтрам Фэспэр адроз, мінуючы Мінск, паехаў на Палессе. Па вяртанні ў Мінск адбылася прыгаданая вечарына. Вершы нямецкага паэта гучалі ў перакладах Алеса Разанава. А што пабачыў і адчуў сп. Фэспэр у беларускай глыбіні, ён калі-небудзь, калі выспеюць думкі, распавядзе ў вершак.

Вечарыну ладзіў Мінскі Гэтэ-цэнтр.

П.В.

Мінуў год...

Мінуў год, як не стала Міхася Хведаравіча Раманюка. Да гадавіны з дня смерці быў прымеркаваны вечар памяці ў Беларускай акадэміі мастацтваў, дзе выдатны навуковец шмат гадоў выкладаў на кафедры гісторыі і тэорыі мастацтва. Вечар распачаўся праглядам фільма, знятага на памятнай выставе Міхася Раманюка ў Нацыянальным мастацкім музеі. У кадры — аўтар у атачэнні сваіх твораў. Ён ідзе па экспазіцыі, тлумачыць, разважае... Цяпер гэтыя кадры — гісторыя, а сам фільм — набытак гісторыі.

На вечары гучала музыка, вершы, студэнты акцёрскага аддзялення прачыталі мастацтвазнаўчыя тэксты, прысвечаныя Міхасю Хведаравічу. Было тое 3 верасня, а назаўтра калегі і сябры Міхася Раманюка наведвалі ягоную магілу ў вёсцы Старынка, што на Койданаўшчыне, усклалі кветкі да крыжыка на ёй.

НАШ КАР.

Дзе беларускія Афіны?

Безумоўна, шмат якія з месцаў хацелі б і мелі б за гонар называцца другімі Афінамі. Але, калі даяраць Элізе Ажэшы, то прэрагатыва быць Афінамі (і не толькі беларускімі, але і ўвогуле — паўночнымі) належыць выключна мястэчку Ракаў. Сюды пісьменніца прыязджала ў жніўні 1908 г.

З гэтым прыездам была цікавая гісторыя. Э. Ажэшку, на той час ужо пісьменніцу ў зеніце еўрапейскай славы, запрасілі наведаць Мінск. Але на шляху да губернскага горада яна спынілася ў Ракаве, у людзей, з якімі перапісвалася і сябралава — у братоў Казіміра і Мар'яна Здзяхоўскіх (Казімір быў пісьменнікам-раманістам, а Мар'ян — адным з буйнейшых польскіх навукоўцаў першай паловы XX ст.). Госці так спадабаўся Ракаў, што яна засталася тут аж на чатыры дні, а прыехаўшы потым у Мінск, пераехала толькі з вакзала на вакзал і вярнулася ў Гародню. Мінчукі пакрыўдзіліся, а ракаўцы запісалі сабе ў дыярыуш яшчэ адзін плюс.

Якраз вось гэтай паездцы і былі прысвечаны другія ракаўскія чытанні, якія прайшлі 10 верасня. За два гады, што мінулі з часу першых чытанняў, навуковая канферэнцыя набыла статус міжнароднай. Гэта добры і цікавы праэкт, калі мястэчка, нават не цэнтр раёна, праводзіць чытанні такога ўзроўню. За гэта трэба сказаць дзякуй арганізатарам: прафесару Вячаславу Рагойшу і мясцовым ракаўскім дыялогам уладам у асобах спсп. Лукашэвіча і Малішэўскага.

Тэму канферэнцыі "Ракаўскія Паўночныя Афіны: Мар'ян Здзяхоўскі, Эліза Ажэшка і праблемы культурных кантактаў народаў Цэнтральнай і Цэнтральна-Усходняй Еўропы" развіталі ў сваіх дакладах і паведамленнях даследчык літаратуры Язэп Янушкевіч, дырэктарка ракаўскай школы Ніна Каваленка, мастак Фелікс Янушкевіч, госці з Польшчы: навуковец Базыль Белаказовіч і перакладчык "Новай зямлі" на польскую мову

Чэслаў Сенох; навукоўцы Вячаслаў Рагойша, Таццяна Кабржыцкая, Эдвард Зайкоўскі, Уладзімір Конан, Пятро Рагойша і іншыя. Асабліва цікавае ў ракаўцаў выклікаў прыезд англійскай паэтки і перакладчыцы, складальніцы анталогіі беларускай паэзіі на англійскай мове Веры Рыч. Сп. Вера адмыслова напісала акараверш "Ракаў", які потым не проста прачытала, але праспявала жыхарам мястэчка.

Пасля навуковай часткі і адкрыцця мемарыяльнай дошкі на тым месцы, дзе некалі быў дом Здзяхоўскіх, у якім і гасцявала польская пісьменніца, удзельнікі канферэнцыі мелі цікавую экскурсію па "паўночных Афінах" і іх ваколліцах. Магчыма, гэта дапамагло ўявіць, з якой прычыны Э. Ажэшка пісала паэзію пра чатырохдзённую пабытку ў Ракаве як пра "залатыя хвіліны" свайго жыцця.

Аляксей ШЭІН

АБСЯГІ

БРЭСТ...

"Радавод" працягваецца

Не толькі не збаўляе, а наадварот, набірае "абароты" гісторыка-краязнаўчы і літаратурны часопіс Брэстчыны "Радавод". Па-першае, на дваццаць працэнтаў павялічыўся яго наклад. Па-другое, яшчэ больш стала матэрыялаў і аўтараў. Напрыклад, Анатоль Бензюрук падрабязна аналізуе прычыны гібелі Рэчы Паспалітай. Генадзь Прыбытка закранае некаторыя асаблівасці палітыкі канцлера Вялікага княства Літоўскага Льва Сапегі ў Брэсце. "Татары ў Заходняй Беларусі" — тэма артыкула Наталлі Галімавай. "Заходняя Беларусь у вайне 1812 года" — матэрыял А. Рабкова, аўтара з Гародні. Такім чынам,

Сымон АКСЕНІН

Фестываль паэзіі Марыі Канапніцкай

Мае статус міжнароднага і адбыўся ён у польскіх гарадах Пшэббуш і Гуры Мокрай. Сёлета на фестывалі былі падстаўнікі з Германіі і Францыі, Швецыі і Даніі, Англіі і ЗША, Албаніі, краін Балтыі, Расіі, Украіны, Казахстана. Ад нашае краіны ўдзел бралі студэнты аддзялення "руская мова і літаратура, польская мова і літаратура" Берасцейскага ўніверсітэта. Радава ўсведамляць, што пераможца VII Міжнароднага фестывалю Марыі Канапніцкай сярод чытальнікаў узроставай групы ад 18 гадоў і старэй стала студэнтка-другакурсніца Волга Кушнір. Пераможцы ўганаваны дыпламам першае ступені і грашовай прэміяй.

Кніжка да юбілею

Да 200-годдзя Адама Міцкевіча няўрымслывы краязнаўца Берасцейшчыны Віталь Клімчук выдаў навукова-папулярную кніжку "...Жаль перастаць быць лیتвіном...", у якой разглядае творчасць класіка польскай і беларускай літаратуры, прасочвае ягоныя жыццёвыя шляхі-дарогі. Вокладку кнігі хораша аздабляе вядомы партрэт Адама Міцкевіча, які выкананы Л. Гораваічам і датуецца 1889 годам. У кнізе змешчаны літаграфіі родных і дарагіх пазту мясцін — хутара Завоссе,

возера Свіцязь, сядзібы ў Туганавічах, павятовай дамініканскай школы ў Наваградку, Віленскага ўніверсітэта, а таксама дарагіх яму людзей — бацькоў Мікалая Міцкевіча і Барбары Маеўскай, незабыўнай Марыі Верашчакі, а таксама самога юбіляра.

Застаецца дадаць, што кніга мае наклад дзве тысячы асобнікаў і яе выданне ажыццёўлена ўпраўленнем па друку мясцовага аблвыканкама.

Уладзімір ТАРСЮК

МАГІЛЁЎ...

Узняўся белы храм...

На пачатку верасня ў Касцюковічах адкрылася новая царква Узвіжання Хрыстовага крыжа. Такі храм у горадзе збіраў вернікаў яшчэ да рэвалюцыі. Але быў разбураны. Цяпер на яго месцы сквер і могілкі воінаў, якія вызвалілі Касцюковічы ад фашысцкіх захопнікаў. Дарэчы, войскі нашы ўвайшлі ў горад 27 верасня 43-га, на свята Узвіжання Хрыстовага крыжа. Можна, гэтым самым Усывышні даў знак касцюкоўцам аб адраджэнні храма. І вось светлы Дом Хрыста адчыніў свае дзверы. Будаваўся ён меней года.

Ва ўрачыстасцях, прысвечаных вяртанням Крыжаўзвіжанскай царквы, прыняў удзел архіепіскап Магілёўскі і Мсціслаўскі Максім, які асвяціў новы храм.

Малойцы й маладзіцы з "Медуніцы"

Амаль дзясць гадоў цвіце ў Магілёве "Медуніца". Гэты народны ансамбль прапагандае беларускае народнае мастацтва. У яго рэпертуары музычна-песенны і танцавальны фальклор. "Медуніца" прапісана ў Палацы культуры магілёўскіх хімікаў. Арганізатар і пастаянны мастацкі кіраўнік ансамбля — Валяціна Жук, якая паходзіць з песеннага роду, вядомага на Асіпоўшчыне. Ансамбль з'яўля-

ецца лаўрэатам усаююзных і міжнародных фестывалю. Апошняя яго творчая перамога — на першым фестывалі народнага мастацтва "Беларусь — мая песня". "Медуніца" пабывала з канцэртамі ва ўсіх раёнах чарнобыльскай зоны Магілёўшчыны, а сродкі, якія яна выручыла за свой лазерны дыск, выпушчаны ў Германіі, пералічыла на набыццё медыкаментаў для дзяцей-чарнобыльцаў.

Маюць мастакі свой магазін

Пасля доўгага перапынку ў горадзе на Дняпры па вул. Болдзіна зноў адчыніў свае дзверы салон-магасін Магілёўскага камбіната "Мастацтва" абласнога аддзялення Саюза мастакоў. Тут прадстаўлены не толькі лепшыя творы майстроў пэндзля, графікаў, але і народных мастакоў. У магазіне можна купіць карціны, гравюры, дэкаратыўную кераміку, вырабы з дрэва, металу, скуры, іншыя работы. Праз прадаўцоў можна заказаць у мастакоў альбо майстроў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва той твор, які цікавіць.

Каб не было тужлівай восені, ідуць жанчыны ў "Зносіны"

Дзясць гадоў служыць людзям народны клуб "Зносіны", які адкрыўся пры Глускай цэнтральнай бібліятэцы як аматарскае аб'яднанне па інтарэсах. Гэтыя інтарэсы сабралі разам людзей, якія ўступілі ў восень свайго жыцця. Праграма "Зносіны" — змястоўная. Сябры клуба сустракаліся са сваімі землякамі вядомымі паэтам Сяргеем Грахоўскім і кампазітарам Валерыем Івановым. Усім запомніліся святочныя пасаджэнні клуба "Эх, калядачка, білы-ладачкі", "Мае гады

— мае багацце", "Мы будзем праслаўляць жанчыну, чье імя Маці", вечар "Пад гукі старадаўняга раманса", конкурс "Ану, бабулі!"... Шмат робіць для адраджэння культурнай спадчыны на Глушчыне фальклорная група клуба. З дня заснавання "Зносінаў" і па сёння імі кіруе загадчыца аддзела раённай бібліятэкі Інна Кірына. У клубе больш трыццаці ўдзельнікаў, у небе восені жыцця якіх няма ні хмурынкі дрэннага настрою.

Іван ПЕХЦЕРАЎ

ІМПРЭЗЫ

Ладзілі "будзінаўцы"...

У суботу, 12 верасня, у парку імя М. Горкага на пляцоўцы "Чоўнік" адбылася падзея, якую грэшна не заўважыць у плыні культурнага жыцця краіны. Гэта імпрэза "Бард-Бум-Бадзязя", арганізаваная маладзёжным культурніцкім аб'яднаннем "Будзіны" з удзелам Свабоднага студэнцкага прафсаюза "Салідарнасць", адметная і па назве, і па выступоўцах, якія бралі ў ёй удзел: барды спявалі ("Бард"), літаратары з "Бум-бам-літа" чыталі свае творы ("Бум"), а слухалі ўсё гэта звычайныя "бадзязі" — у літаральным і пераносным значэнні: ад заўсёдных удзельнікаў гэткага кшталту мерапрыемстваў да выпадковых наведнікаў, прывабленых такой дзіўнай на сённяшні дзень з'явай, як беларускамоўная бардаўская песня сярод белага дня ў цэнтры горада. Людзі насамрэч былі выпадковыя, іх ніхто нікуды не цягнуў — хтосьці ішоў з працы, нехта прызначыў спатканне на беразе Свіслачы, але, пачуўшы музыку, спыніліся, прыглядаліся, засталіся і слухалі беларускія песні. Гэта сведчыць пра тое, што густы

нашага насельніцтва зусім не скіраваны толькі на рускамоўную папу, — проста, ніколі не чуўшы беларускае песні, немагчыма яе палюбіць, зацікавіцца ёй, пакінуць у сваім сэрцы.

Публіку цешылі як добра вядомыя сталічным аматарам барды (Зміцер Бартосік, Уладзімір Клімовіч), гэтак і не вельмі тут знаныя: своеасаблівым "наездкам Магілёва на Мінск" можна назваць выступленне тамтэйшых бардаў Ігара Мухіна-Рабянка, Сержука Кулягіна, Паўла Пастухова і Васіля Аўраменкі. Асабліва спадабаўся выступ Ігара Мухіна-Рабянка. А доблесныя ахоўнікі парадку зрабілі асобную заўвагу арганізатарам канцэрта наконт "двухсэнсоўных выразаў", што прагучалі з вуснаў выступоўцаў (напэўна, мелі на ўвазе словы з песні Ігара Мухіна-Рабянка: "Спі, пі гарэлку, гуляй "Северо-западный край" і "нецэнзурная лексіка", якая, на думку міліцыянтаў, прысутнічала ў песнях Зміцера Бартосіка). Шкада, але што зробіш, калі міліцыя замест таго, каб змагацца з злачыннасцю, слухае

песні і шукае ў іх крамолу, толькі з песні слоў не выкінеш.

Спевакоў "разбавілі" сябры "Бум-бам-літа". Выступалі Віктар Жыбуль — аўтар першай у беларускай літаратуры паліндрамічнай паэмы "Рогі гор", Ілля Сін, які ў сваім стылі зладзіў добры перформенс, Алякс Туровіч, чый верш "Салодкая соль" зачаравана слухалі не толькі аматары сучаснай паэзіі, але і нейкі п'яны бомж, які спрабаваў патлумачыць пазту нешта толькі аднаму яму вядомае.

На заканчэнне да мікрафона выйшаў Зміцер Бартосік, ён добра падзеў публіку, якая зусім неахвотна разыходзілася і здольная была яшчэ слухаць і слухаць, але, на жаль, час абмяжоўваў канцэртную праграму і роўна а восьмай гадзіне ўвечары імпрэза скончылася тройчы паўтораным купалаўскім воклічам "Жыве Беларусь!" "Будзінаўцы" паабяцалі прадоўжыць бардаўскія канцэрты ў парку імя М. Горкага і зрабіць іх традыцыйнымі.

Віктар МУХІН

ДРУК

Зірнуўшы на сучасную паэзію

Эпіграфам да гэтай кнігі ўзяты радкі Янкі Купалы: *І ў белы дзень і ў чорну ноч Я ўсцяж раблю алегзіны, Ці гэты скарб не збрыў дзе проч, Ці трутнем ён не з'ездзены.* А кніга так і называецца — "Алегзіны". І трэба сказаць, у нечым незвычайная: задумаў яе малады паэт з Баранавіч Алякс Бакач свайго роду анталогію. Але не проста як анталогію, а анталогію аднаго верша. Прытым склаў яе з твораў, якія былі напісаны на працягу 1980—1995 гадоў. Наконт задумы ўкладальнік дае такое тлумач-

чанне ў невялікім уступе "Паэтычны габелен": "З творчасці кожнага паэта я выбраў па адным вершы і знітаваў іх у паэтычны габелен, згодна з маім крытэрыем мастацкай творчасці". А ў выніку ў кнігу ўвайшлі творы больш за 170 аўтараў. Сярод іх шмат тых, чые імёны, як кажуць, на слыху, аднак ёсць нямала і такіх, чые творы нават на старонках перыёдыкі сустранеш зрэдку. Што ж, з густам не спрачаюцца. Як на маю думку, наконт апошняга са складальнікам усё ж можна паспрачацца. Бо чым яшчэ можна растлумачыць, што па не-

вядомых прычынах (для самога А. Бакача яны вядомыя?) не трапіў у гэтую анталогію, для прыкладу, Янка Сіпакоў. Іван Данілавіч за 15 (пятнаццаць!) гадоў не напісаў нічога вартага ў галіне паэзіі? Ёсць і іншыя, хто абдызены ўвагай.

Тым не менш, у цэлым кніга адбылася. Гэткі ладны, прыгожа аформлены томік з каларовымі ўклейкамі, аўтарам якіх з'яўляецца мастак Юрый Хілько. Хочацца сказаць дзякуй "Беларускаму кнігазбору", які парупіўся, каб кніга пабачыла свет.

А. М.

Доля праўды

Як б'яжыць час, як мяняюцца плыні! "Рабочы і калгасніца" — нашы дзеці, мабыць, будуць рашаць гэтую тэму так: рабочы, які трымае ў руках дыно.

Гэта канон, а не выпадак: парадку патрэбен закон, а парушаюць закон, калі "наводзяць парадка".

Казаў певень: якія там шурымуры, дойдзе да кухні, дык усё мы куры — ці кураня "табака", ці "чадохбілі" з куры. А як будуць вызначаць час, калі куры не тое заля-

юць здурю, што пажарным рабіць з чырвонымі курыцамі? Неба абрушыцца, напэўна, як не запячюць пеўні. Мо каго вабяць, як каралеўны, грошай не кліюць куры, ды калі выбіраць, дык выбіраць пеўняў, з імі не абдурыцеся!

— Праблема доўгажыхароў для нас не галоўная, але і з ёю спраўляюцца органы аховы здароўя. Не органы, жакае, а пан Бог, дык хіба без балніц і клінік ён бы дабіўся такіх вынікаў? Доўгажыхароў менш — такое наша дасягненне.

Марцін КОЎЗКІ

ВЫСТАВЫ

Графіка літаратара

У Нацыянальным мастацкім музеі адкрылася выстава графічных твораў Галіны Бяловай. Аўтарка — паэт і празаік, член Саюза пісьменнікаў Расіі. Выяўленчым мастацтвам займаецца нядаўна. Напрамак, да якога належыць яе выяўленчая творчасць, вызначыць даволі цяжка. Хутчэй за ўсё гэта спонтанны экспрэсіянізм. У Г. Бяловай сваёразуменне касмічнасці, што ідзе ад яе літаратурнай творчасці. Стыльы прывяртыты пакуль не выяўлены — яна шукае, і сёе-тое з таго, што мы бачым на выставе, можна аднесці да знаходак, да ўласных вынаходніцтваў.

П. В.

Новы рух: змена арыентацыі

Зарэгістраваны новы грамадскі рух, які займае назву хрысціянска-сацыяльнага.

3 гэтай нагоды ў Доме ветэрана адбылася прэс-канферэнцыя. Лідэр руху, вядомы як кіраўнік фонду "Дзецім Чарнобыля", Генадзь Грушавы выступіў з заявай, у якой гаварылася:

— 3 1 верасня ўступіла ў дзеянне пастанова ўрада аб ліцэнзаванні гуманітарнай дзейнасці. Фонд адмаўляецца ўдзельнічаць у гэтым гандлі, бо сумленнем і дабрый гандляваць непрыстойна.

Пастанова, на думку Грушавога, пярэчыць Закону аб грамадскіх аб'яднаннях, таму на нейкі час усе дабрачынныя праграмы прыпыняюцца.

Пераход да хрысціянска-сацыяльнай арыентацыі — з'ява не выпадковая, яна падрыхтавана ўсім папярэднім палітычным, парламенцкім, грамадскім вопытам. На першы план ставіцца не палітыка, а сацыяльнае адраджэнне. Філантропіі на сёння недастаткова, людзям трэба самім мяняць умовы свайго жыцця.

Хрысціянска-сацыяльны рух будзе абапірацца на маральныя і культурныя каштоўнасці хрысціянства дзеля грамадскага прагрэсу.

У новы рух увайдучы асобныя структуры хрысціянска-дэмакратычнай партыі: у прыватнасці, мінская гарадская і некалькі віцебскіх арганізацый, а таксама Беларускае форум жанчын (кіраўнік Г. Кавальчук) і Маладзёжны хрысціянска-сацыяльны саюз (кіраўнік К. Ігнацік).

Адказваючы на пытанні журналістаў, лідэр руху не стаў гаварыць пра палітыку і будучыя выбары, адно канстатаваў асцярожныя кантакты з хрысціянскімі дэмакратамі Захаду. Фонд будзе займацца адукацыйнай і інфармацыйнай работай, а найбольш — канкрэтнай сацыяльнай дзейнасцю.

Г.З.

"Я маю права"

Дарагія юныя грамадзяне Беларусі!

Сёлета сусветная супольнасць адзначае значную дату сваёй гісторыі — 50 гадоў з дня прыняцця Арганізацыяй Аб'яднаных Нацый "Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека". 3 гэтай нагоды Беларускае Хельсінскае камітэт абвясціў літаратурны конкурс "Я маю права", да ўдзелу ў якім запрашаюцца вучні 8—11 класаў.

Конкурсныя працы павінны адлюстроўваць ваша разуменне ролі "Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека" як для чалавечай цывілізацыі наогул, так і для нашай незалежнай дзяржавы, для вас асабіста. Вы будзеце жыць у новай Беларусі. Якой вы бачыце сваю радзіму ў XXI стагоддзі? Што вы самі паспелі ці мяркуюце зрабіць для ператварэння Беларусі ў дэмакратычную еўрапейскую краіну з развітой нацыянальнай культурай і высокім узроўнем жыцця, дзе будучы забяспечаны ўсе правы чалавека? (Калі вы не знаёмы з тэкстам "Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека", звяртайцеся ў бібліятэкі або непасрэдна ў Беларускае Хельсінскае камітэт.)

Для сваёй конкурснай працы вы можаце абраць розныя жанры: мастацкае апавяданне, дакументальны нарыс ці замалёўка, публіцыстычны рэпартаж пра канкрэтную падзею ці нават паэтычны твор. Адзіная ўмова: ваша праца павінна быць напісана па-беларуску — на мове, ад будучыні якой залежыць і будучыня нашай дзяржавы.

Конкурсныя працы дасылаюцца ў двух экзэмплярах надрукаванымі на машыны, набранымі на камп'ютэры або ў рукапісе.

Тэрмін дасылання — да 1 лістапада 1998 г. (па паштовым штэмпелі). Апрача дакладнага адраса, просім паведамаць і нумар вашага тэлефона.

Журы, у склад якога ўвайшлі вядомыя пісьменнікі і грамадскія дзеячы, вызначыць адно першае, два другія і тры трэція месцы.

Пераможцы атрымаюць каштоўныя прызы. лепшыя творы будуць апублікаваны.

Конкурсныя працы дасылаць на адрас: Беларускае Хельсінскае камітэт, вул. К. Лібінехта, 68, пакой 1201, Мінск 220036. З паметкай: НА КОНКУРС. Тэл. для даведак (017) 222 4800

АСЦЯРОЖНА

Галоўнаму рэдактару газеты "Літаратура і мастацтва" Някляеву У.П. Шаноўны Уладзімір Пракопавіч!

Прашу Вас надрукаваць маю рэпліку. Мне лёгка звяртацца да Вас, бо Вы былі ўдзельнікам гэтай самай прэс-канферэнцыі і самі чулі мае выступленне. Лічу, што нам, пісьменнікам, трэба часцей барацца за сваё імя, не сварыцца, не высвятляць адносіны, аднак жа не дазваляць абліваць сябе брудам. Ад добрага імя кожнага ўрэшце залежыць аўтарытэт усяго пісьменніцкага саюза.

3 павагай Г. МАРЧУК

Никто не может подвергаться произвольным посягательствам на его честь и репутацию.

Из статьи 12 Всеобщей Декларации прав человека.

Меў рацыю мой дзед, калі павучаў мяне, што хлусня, злоба, нянавісць, абраза — не маюць межэй. Я карэктна сваёй рэплікай у "Народнай газеце" ад 15 жніўня папракнуў карэспандэнта "Народнай Волі" А. Драбчука аб ягоным скажэнні сэнсу майго выступ-

крытцы, крытцы падтрымліваць пастаянна, яна перарасце ў жорсткасць, а жорсткасць народзіць бунт і насілле.

У такой прэсе можна прачытаць, што твой народ "быдла, прастытутка, электарат, які толькі і ведае, што пісаць у пад'ездзе". Бывае, канешне, і інтэлектуальная апазіцыйная прэса, тактоўная, іранічная, якая не кідае ў грамадства зерне нянавісці, не страўлівае людзей розных перакананняў. У нас, на мой погляд, гэта "Свободные новости", "Белоруссия".

Асцярожна — атрута!

ДА КОНФЛІКТУ ПІСЬМЕННІКА ГЕОРГІЯ МАРЧУКА І ГАЗЕТЫ "НАРОДНАЯ ВОЛЯ"

лення на прэс-канферэнцыі. Чаму? Таму што, як чалавек і пісьменнік заўсёды бараніць і буды бараніць у жыцці і ў сваіх творах сумленне, справядлівасць і праўду. І нічога болей.

І раптам у сваім адказе ўжо на маю рэпліку галоўны рэдактар "Народнай Волі" І. Сярэдзіч (калі матэрыял не падпісаны, так разумею, што за яго адказвае галоўны рэдактар, заснавальнік, "хозяин газеты") пераўвядзе з плоскасці журналісцкай з'яві ўсё ў плоскасць працэсуальна-крімінальнага кодэкса, адкрыта, нахабна зневажаючы маю пісьменніцкую, чалавечую, грамадзянскую годнасць, абліўшы мяне брудам і абняславіўшы на ўвесь белы свет.

Тут усё адразу: паклёп, здзек, абраза і знявага. Усё знойдзеся, паважаны чытач, у артыкуле "Чаму Георгій Марчук сам скажае свае словы" ("Народная Воля" ад 26 жніўня).

3 дзяцінства не ўмею я быць работам чужой волі, ніколі і нікому не дазваляў зневажаць сябе. Таму і бараніць сваё імя буду паўсюдна, рознымі метадамі. Заўважце, І. Сярэдзіч наўмысна не бярэ сабе ў памочнікі пераказ карэспандэнта газеты "Белоруссия" ад 11 жніўня А. Аўруціна. У гэтай газеце даецца праўдзівы пераказ пачатку майго выступлення. Выходзячы за рамкі майго канфлікту, часам думаю: "Эх ты, смелая, баявая, супераб'ектыўная апазіцыйная прэса"! І наша, і расійская. Часам рознае гаворыш і пра беларускую мову, і пра Быкава, і пра Распуціна, і пра духоўнасць, і пра прапаганду беларускай кнігі... Нічога не цікава. Маўчанне. Не такая канцэпцыя. Няма чалавеканенавісцікай крытыкі ўладаў. Чытаеш розныя газеты і бачыш, што гуляюць са старонкі на старонку адны і тыя ж словы: "расейскі імперыялізм", "чырвоная-карычневыя", "таталітарны рэжым", "дыктатура". Хоць бы які новы набор слоў. Ніводнага станючага слова пра справы ўрада і адміністрацыі. Што б не прапанавалі, што б не рабілі — усё дрэнна, усё апашляецца. Нібыта выконваюць заповеды сейбітаў грамадзянскай вайны: падтрымліваць у народзе незадаволенасць усім пастаянна, незадаволенасць перарасце ў

Але вернемся да І. Сярэдзіча, які апошняю частку свайго пасквіля прысвяціў ужо не маёй рэпліцы, а мне, як чалавеку і дырэктару дзяржаўнага выдавецтва, пісьменніку. Вырашыў у нянавісці сваёй — прыпяць мяне, як кажучы, на ўсю катушку, каб і ўнукам наказваў баяцца І. Сярэдзіча.

Вось цытаты:

"Сам Марчук не дачувае, альбо ў яго нейкія праблемы з памяццю". Прыпісвае мне непаўнацэннасць і маразм.

Чытаем далей:

"Нам здаецца, шаноўны пісьменнік, які з'яўляецца дырэктарам дзяржаўнага выдавецтва "Мастацкая літаратура", знаходзіцца ў палоне страху перад высокім начальствам: што яно падумае пра яго выказванне?"

Такі вывад згадзіцеся, сведчыць аб псіхічным стане чалавека, аб захворванні душы, бо знаходзячыся пад страхам перад высокім начальствам, я за два гады свайго дырэктарства мусіў бы не адзін раз звяртацца да дактароў з прычыны фобіі, дэпрэсіі, жаху, бяссонніцы. Калі я, як вы на ўсю Еўропу заяўляеце, баюся высокага начальства, чаго тады выдаю, як дырэктар, кнігі Ул. Арлова ("Рэкіем для бензалілі", сакавік 1998 года), Н. Гілевіча (I том, 1996 год), Р. Барадуліна (I том, 1996 год, II том, верасень 1998 года), Г. Бураўкіна (кніга ў друкарні) — кнігі вашых актыўных аўтараў, якіх прынята лічыць апазіцыянерамі.

Што ж вы выстаўляеце перад шматлікімі прыхільнікамі маёй творчасці мяне як блыху, пясчынку, труса, які ад страху забіўся ў куток?

Яшчэ прыклад. Мы выпусцілі ў 1996 годзе кнігу вершаў надзвычай таленавітых трынаццацігадовых паэтаў Д. Старавойтава-Юрчанкі і В. Куставай. Дык апошняя прысвяціла адзін са сваіх вершаў мастаку-апазіцыянеру.

Хіба ж я выкрэсліў?

Не ведаю як ты, а я жыў у сваёй краіне дэмакратычна і свабодна. Хіба ж не я на гэтым з'ездзе першым кінуў папрок адміністрацыі прэзідэнта, чаму, маўляў, перад з'ездам не далі ганаровае званне народных пісьменнікаў магутным празаікам зямлі беларускай І. Пташнікаву і В. Адамчыку? Хочацца вам даведацца, што я думаю аб палітыцы прэзідэнта, урада, дык прыдзіце, вазьміце інтэрв'ю і я сам скажу, што мяне радуе, а што засмучае. Што вы за мяне вырашаеце? Чытаем паклёп далей:

"Калі "Народная газета" сапраўды паважвае сваіх чытачоў і прэзідэнта, яна павінна выправіць памылку. Думаем, што і акружэнню прэзідэнта таксама карыснай аб'ектыўная інфармацыя. У тым ліку і пра тых, хто пры сустрэчы гаворыць адно, а за вочы — іншае".

Жахліва. Нібыта патрапілі мы з табой, чытач, у трыццатыя гады татальных дано-

саў. Адрозна двух зайцаў "забіў" І. Сярэдзіч. Бадануў газету, якая надрукавала маю рэпліку. Каб жа вы ведалі, што намеснік галоўнага рэдактара В. Драздоў адгаворваў мяне, не хацеў друкаваць, раіў пайсці да вас. Зла на вас яны не трымаюць. Сведчу.

Вяртаюся да цытаты. Як бачна, І. Сярэдзіч адразу ад нелюбові да прэзідэнта перайшоў да лаяльнасці. Раіць акружэнню: асцярожна, Марчук ненадзейны, "неблагодзеен". Думае адно, а гаворыць — іншае. Ату яго! Ату! Відаць і рукі паціраеце ад задавальнення: ад прыгваздіў, адным сказам з работы зняў!

Падбукторшчык, няўжо вы не ведаеце, дырэктар я ці не дырэктар, а творы мае — і раман "Кветкі правінцыі", і кніга "Казкі", і кніга навел "Хаос" — грунтоўна і надзейна ўпісаны ў гісторыю беларускай літаратуры XX стагоддзя (чытайце крытыку, школьныя праграмы). Не пасада кіруе натхненнем, а душа. Я пісаў свае раманы пры Машэраве, пры Кебічу, пры сённяшняй уладзе, дасць Бог, буду пісаць і далей. Што ж ты лепіш з мяне вобраз двурушніка і крывадушніка?

Дзед мой наказваў мне "крыўду, абразу, якую беспадстаўна нанёс табе крыўдзіцель, абняславіўшы цябе на ўвесь свет, помніць да канца дзён крыўдзіцеля. Умысльна злаліўцу няма даравання. Барані свой гонар і праўду". Я шаную дзедаў залавет, таму пакідаю за сабой права далейшых дзеянняў, права звярнуцца ў суд па абарону гонару і годнасці і рэпутацыі.

Чытач мой, дарагі дружа, калі патрапіць табе ў рукі чарговы нумар "Народнай Волі", на вер на слова, правярай кожную лічбу, кожны факт, умей усё параўноўваць. Няхай мой прыклад будзе для вас навукай. Даруйце мне мае землякі давідградчукі, бо зганьбіўшы мяне, І. Сярэдзіч зганьбіў і вас у нейкай ступені, я ж крывінка ваша.

Да кропак над "І". І. Сярэдзіч, яшчэ да-лёка. Чакайма!

Георгій Марчук

Пісьменнік. Дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура"

"Шляхам Міцкевіча і Пушкіна"

Міжнародны дзіцяча-юнацкі цэнтр "Эквадыя" сёлета праводзіць экспедыцыю "Шляхам Міцкевіча і Пушкіна". Удзельнікі яго пачалі з Масквы — месца, дзе ўпершыню адбылася сустрэча сяброў-паэтаў. У салон Зінаіды Валконскай, праўда, не трапілі, але праграма знаходжання ў Маскве дзякуючы маскоўскай мэры і найперш камітэту па адукацыі Цэнтральнай акругі сталіцы Расійскай Федэрацыі была выдатнай. Вучні сустрэліся з ровеснікамі трох брацкіх славянскіх народаў (масквічы, акрамя нас, прымалі яшчэ севастопальцаў). Былі міцкевічаўскія чытанні, былі песні пад гітару кіраўніка цэнтра Яўгеніі Марозавай.

Яшчэ ў лютым на традыцыйным зборы турыстаў Мінскай вобласці ў Азярыцка-Слабодскай школе адбылася, як цяпер модна гаварыць, прэзентацыя праграмы "Шляхам Міцкевіча і Пушкіна". Праграма ўключана ў рэспубліканскі план правядзення года Міцкевіча і года Пушкіна. Дзякуючы гэтай стала магчымай наша экспедыцыя па Крыме, адкуль толькі што вярнуліся беларускія школьнікі. Да яе многія месяцы вялася падрыхтоўка. Тыя, каму пашчасціла "адпацьці" на Чорным моры, ведалі напамыць не менш, чым па 15 вершаў двух паэтаў. У "Артку" дзяцей ветла сустрэлі летнікі "Лясны" і "Палывы". Пасланцам Беларусі былі ўручаны ўзнагароды "за папулярнасьць творчасці А. Міцкевіча і А. Пушкіна". Яны аздабляюць зробленую па выніках экспедыцыі выставу. 3

гэтай выставай эквадыянаўцы праедуць па школах рэспублікі...

Хочацца згадаць тых, што дапамаглі (фінансава) здзейсніць падарожжа ў Крым. Гэта найперш Алена Шабаліна і ўвесь Дзяржкамтэт па справах моладзі і Смялявіцкі РЦДЮТЭ сумесна з Рэспубліканскім фондам па аздараўленні. Немагчыма ўсё было б без дапамогі роднага Міністэрства адукацыі (Я. Міхнюк) і асабістага распараджэння У.

Замыталіна. Дзякуй усім ім ад імя дзяцей. У нас добрая памяць — аддзячымым справам.

Мяркуюем у бліжэйшы час зрабіць вандроўкі па краінах Прыбалтыкі, а на зімовыя канікулах — пакланіцца магіле пана Адама ў Кракаве. Калі хто хацеў бы зрабіць добрую справу і дапамагчы дзецям папулярнаваць творчасць двух славянскіх геніяў — просім звяртацца ў Азярыцкую Слабоду, што ля Кургана Славы пад Мінскам. Можна і патэлефанаваць: 8-01776-43667.

Мікола ІГНАЦІК
Фота А. ПРУПАСА

Прэзідэнт — пісьменнікі: дыялог дзеля Беларусі

СТЭНАГРАМА СУСТРЭЧЫ ПРЭЗІДЭНТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ А.Р.ЛУКАШЭНКІ З ЧЛЕНАМІ РАДЫ САЮЗА БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕНнікаў 5 жніўня 1998 г.

У колах беларускай творчай інтэлігенцыі працягваецца актыўнае абмеркаванне зместу і вынікаў сустрэчы Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А.Р. Лукашэнкі з членамі Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў, якая адбылася ў рэзідэнцыі кіраўніка дзяржавы 5 жніўня гэтага года. У Адміністрацыю Прэзідэнта паступаюць пісьмы, у якіх выкладаюцца розныя меркаванні, што датычаць як самой сустрэчы, так і стану спраў у пісьменніцкім цэху, у цэлым

А.Р. Лукашэнка: Дзякую вам за тое, што вы прыйшлі да мяне ў рэзідэнцыю - абмеркаваць асноўныя праблемы, якія стаяць сёння перад намі. Самая галоўная мэта, якую я асабіста маю на ўвазе ад гэтай сустрэчы, - гэта перш за ўсё паслухаць вас. Я палічыў бы за лепшае наогул нічога не гаварыць, пакуль вы не выкажаце свой пункт гледжання, меркаванні, пажаданні.

Тут сёння сабраліся ўсе тыя, ад каго залежыць вырашэнне тых або іншых праблем, якія стаяць перад Саюзам пісьменнікаў і дзяржавай. У гэтым саставе мы ўпайнаважаны вырашаць любыя пытанні, якія будуць агучаны. Такім чынам, ёсць з кім гаварыць, і я думаю, ёсць аб чым гаварыць на гэтым прадстаўнічым сходзе.

Перш за ўсё я хацеў бы павіншаваць усіх вас, каму наша пісьменніцкая арганізацыя, нашы пісьменнікі даверылі каардынацыю дзеянняў і кіраўніцтва гэтым творчым Саюзам. Я маю на ўвазе ваша выбранне ў Раду на нядаўна праведзеным з'ездзе. Гэта вельмі вялікі давер на пераломным этапе.

Па-другое, я хацеў бы разабрацца ў працэсах і тэндэнцыях, якія вызначаюць развіццё нашага Саюза пісьменнікаў.

Хачу зрабіць усяго адну папярэднюю заўвагу аб крытэрыі нашых узаемаадносін на перспектыву ды і аб крытэрыі нашай сённяшняй размовы. Крытэрыі адзін - народ і яго воля. Калі хтосьці лічыць, што гэта вельмі напышліва, ён глыбока памыляецца. Воля народа, народ былі і будуць для мяне заўсёды вызначальнымі, таму што народ выбіраў мяне прэзідэнтам.

Пры падрыхтоўцы да гэтай сустрэчы я дастаў сваю праграму кандыдата ў прэзідэнты. Ведаючы, што пісьменнікі па-рознаму ставяцца да курсу прэзідэнта, я яшчэ раз зазірнуў у гэту невялікую кніжку: ці не парушыў я таго, што абяцаў? Не, не парушыў. І я буду прытрымлівацца той пазіцыі, аб якой я заяўляў на прэзідэнцкіх выбарах. Гэту пазіцыю падтрымала пераважная большасць нашага народа. Ведаю, што і сярод пісьменнікаў ёсць тыя, хто падтрымаў гэту пазіцыю.

Прыхільнікаў у прэзідэнта, хоць час у нас складаны, іншы раз цяжкі, не паменела, а прыбавілася. І ў мяне ёсць апошнія даволі надзейныя сацыялагічныя даследаванні, якія сведчаць аб тым, што колькасць прыхільнікаў павялічылася перш за ўсё за кошт інтэлігенцыі, у тым ліку і пісьменнікаў. Зразумела, курс прэзідэнта і яго пазіцыю падзяляюць не ўсе члены пісьменніцкага калектыву. Але за чатыры гады я нікому нахонт гэтага ніякіх прэтэнзій не прад'яўляў, нікому не спрабаваў загадаць: ідзіце вольным курсам.

Якім курсам ісці - гэта ваша справа. Вы людзі творчыя. Пісьменнікі нельга прымусяць пісаць аб тым, чаго ён не хоча. Я гэта цудоўна разумею. Але хачу сказаць вам абсалютна шчыра, гэта чуюць журналісты, якія прысутнічаюць, - аб падтрымцы пісьменнікаў з боку прэзідэнта. Тут крытэрыі адзін, і сакрэтаў у мяне няма: падтрымка з боку дзяржавы, улады і прэзідэнта вам будзе забяспечана на прынцыпах узаемнасці. Гэта не значыць, што трэба пісаць пра мяне толькі добрае або хваліць мой курс і мяне. Зусім не. Але пісьменнікі, якія ў карычневай прэсе заклікаюць да забойства прэзідэнта, прэзідэнт падтрымліваць, вядома ж, не будзе. Праўда, і напады на іх не будзе, клапаціцца аб сваім аўтарытэце.

Літаратура - гэта вялікая палітыка. Пісьменнікі - гэта вялікія палітыкі. Але я вельмі хацеў бы, каб вы сваю палітыку рабілі не на вуліцах, не крыкам і гвалтам, а прамом. У вас вельмі моцная зброя. І я хачу, каб гэта зброя прымянялася на карысць народа і нашай дзяржавы. Будзеце падтрымліваць дзяржаву, дзяржава ніколі вас не адштурхне і заўсёды падтрымае. Пакуль яна, дарэчы, няледзячы ні на што, вас заўсёды падтрымлівае.

Вы прапанавалі варыянт сённяшняй нарады. Я згодны, каб яна была рабочай нарадай. Першым выступіць, як вы і просіце,

кіраўнік нашага пісьменніцкага калектыву Уладзімір Някляеў, а потым усе жадаючыя. Насупраць вас за сталом - дзяржаўныя служачыя, якія вам дапамагаюць, вырашаюць вашы пытанні: друкуюць кнігі, распаўсюджваюць і чытаюць іх. Яны адразу ж могуць адказаць на пастаўленыя пытанні. Калі няма пярэчанняў, возьмемся за справу. Пачнём з вашага старшыні. Прашу. 20 хвілін.

У.П. Някляеў, старшыня Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў: Пávaжаны прэзідэнт, перш за ўсё дзякую Вам за тое, што займелі жаданне, знайшлі магчымасць і час для сустрэчы з членамі Рады Саюза пісьменнікаў, абранай на дванаццатым з'ездзе беларускіх літаратараў.

разам проста хочацца, каб яно выглядала як найгорш. Дзяржава не кінула нацыянальную літаратуру на вольны рынак. Пры яе падтрымцы, хай не ў тых аб'ёмах, як раней, але выдаюцца кнігі, выходзяць літаратурна-мастацкія газеты і часопісы. Не заўсёды, на жаль, яны трапляюць да тых, для каго і дзеля каго ствараюцца. У глыбінцы беларускія выданні часам днём з агнём не знайсці, але гэта ўжо на сумленні службовых асоб, якія павінны былі б мець пра сваю службу адпаведны клопат. Незаўважна хіба што для іх ды яшчэ для тых, хто быў бы не супраць наладзіць ціхае адляванне беларускай літаратуры, у ёй падмаюцца новыя, моцныя, вельмі таленавітыя сілы. У нас узнікае,

дзяржаву ў гэты час, калі ў многіх грамадзян, якія дзяржаву гэтую складаюць, не заўсёды хапае сродкаў для існавання? У такіх умовах усе гаворкі пра наднацыянальную дзяржаўную ўладкаванасць - гэта ці няўцямныя для людзей гукі з'фіру, ці факультатывныя фантазіі выпускнікоў былых палітычных акадэміяў.

Мне вельмі шкада, што між дзяржаўнай уладай і Саюзам пісьменнікаў склаліся былі, прычым амаль на роўным месцы, такія няроўныя адносіны. Нам хацелася б, безумоўна, вярнуць Дому літаратара статус-кво, вырашыць іншыя матэрыяльныя пытанні. Калі б такі жэст у наш бок быў зроблены, гэта было б літаратурнай грамадскаю належ-

У сувязі з інфармацыяй у друку аб нейкім пасяджэнні Рады, на якім нібыта абмяркоўвалася пытанне, ісці ці не ісці на сённяшнюю сустрэчу, адразу даводжу да ведама журналістаў, што нічога падобнага не было, як не было ніякіх персанальных адмоў ад удзелу ў гэтым дыялогу.

Сітуацыя ў пісьменніцкай арганізацыі перад з'ездам і на з'ездзе была даволі няпростай. Мелася пагроза расколу літаратурнай суполкі па палітычных меркаваннях, што адбылося практычна ва ўсіх нашых былых братніх рэспубліках. Аднак нам гэтай небяспекі ўдалося пазбегнуць, захаваць цэласнасць творчага саюза, што і з'яўляецца па сутнасці асноўным вынікам работы з'езда.

Калі б сталася інакш і пісьменнікі саюз распаўся, дык я асабіста з цяжкасцю ўяўляю, з кім і на якіх падставах і прынцыпах адбывалася б у прэзідэнта гэта сустрэча і ці адбылася б яна наогул?

Спадываюся, Аляксандр Рыгоравіч, што няма патрэбы пераконваць ні Вас, ні сябе, ні ўсіх тут прысутных у першынстве літаратуры сярод іншых мастацтваў, распавядаць пра яе значнасць у духоўным жыцці і развіцці чалавечтва, нацыі, кожнай асобнай чалавечай душы.

Напачатку было Слова, сказана ў Святым пісанні, напачатку застаецца яно і сёння пры ўсіх тэхналагічных дасягненнях цывілізацыі. А што датычыцца славянскіх краін, прынамсі Беларусі, дык тут роля слова і літаратуры наогул выключная. І зусім невыпадкова тое, што менавіта тут, у нас, з'явіліся першыя ўсходнеславянскія друкары-асветнікі, з'явілася напісаная пераважна беларускім дзеясловам "Слова пра паход Ігравы", з'явілася напісаная па-беларуску ці не найлепшая еўрапейская канстытуцыя і многае іншае, што з'яўляецца агульначалавечым духоўным здабыткам і нашым нацыянальным гонарам.

Не ўсё зараз у нашым літаратурным жыцці гэтак кепска, як некаму здаецца, ці іншым

узнікла ўжо якасна новая літаратура.

Для мастака, які арганічна пачувае сябе, працуючы ў аўры нацыянальнай культуры, ніякі агульны адказ пра далейшы лёс не мае ніякага сэнсу, зместу без адказаў пра лёс нацыянальнай мовы, ідэі, свядомасці, наогул беларушчыны. Можна колькі заўгодна разважаць пра перавагі адной мовы над другой, нечай культуры над іншай, але па-за тэкстам роднай мовы, па-за тэкстам айчынай культуры, нацыянальны мастак пазбаўляецца сваёй сутнасці. Змірыцца з гэтым ён не тое што можа ці не можа, хоча ці не хоча, а проста няздольны. Менавіта з адчування магчымай страты сваёй сутнасці, сэнсу свайго існавання і вынікае непрыманне нацыянальнай інтэлігенцыяй дазіровак беларускага на Беларусі, скіраваных да таго ж на змяншэнне.

Пávaжаны прэзідэнт, кожны з прысутных тут членаў Рады, кожны пісьменнік, спадзяюся, разумее, што ёсць дарогі, па якіх, калі ўжо рушыць, дык нельга ні спыніцца, ні сысці, ні збочыць, трэба прайсці іх да канца. Вы ўвайшлі ў вялікую палітыку, і было б смешна і наіўна патрабаваць ад Вас задавальнення меншым, а не большым з таго, што ў ёй можна дасягнуць. Да таго ж якраз з-за прэтэнзій на магчыма большае, абумоўленых якасцямі чалавечага і палітычнага характару, і паўстае сёння Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь, як адзіны гарант незалежнасці нашай краіны.

Можна ўзважваць і па-рознаму тлумачыць прычыны, па якіх так сталася, але аб'ектыўна ніякіх іншых гарантый - ні палітычных, ні эканамічных, ні славных - на сённяшні дзень мы не маем. Толькі што мы ўсё-такі, Аляксандр Рыгоравіч, у краіне нашай збіраемся рабіць? Пачынаем будаваць Беларусь у Беларусі, ці нечага чакаць? Калі чакаць, дык ніхто нікому не кажа, а таму і ніхто і не ведае, колькі і чаго. Калі будаваць, дык на якім падмурку, каб будынак не абрынуўся і ўсе нашыя намаганні не пайшлі пылам? Што нам ствараць? Сацыяльную, грамадзянскую

ным чынам ацэнена. Тут жа, Аляксандр Рыгоравіч, не толькі матэрыяльныя, значна большыя маральныя страты. Калі пісьменнікі пагналі з іх уласнага Дома ў сталіцы, дык гэта, калі не прамая каманда, дык ускосная гнаць іх адусюль. І пагналі са школ, з інстытутаў, дзе ўскосна, дзе прама. Нібыта пісьменнікі тых у нас як гразі ў Казані.

Заўсёды на дзень нараджэння Янкі Купалы, каля помніка яму, вось тут, недалёка, у ягоным скверыку, праводзіліся пазычныя чытанні. Гэта не мітынг, не шэсце - гэта культурная традыцыя, на якую не трэба было ніколі аніякага афіцыйнага дазволу. Цяпер ідзі за дазволам. Дазваляюць. Але нашто дазваляць тое, што не забаронена? Ці не гэта адна з прычын, праз якую здаровая беларушчына выглядае ў нас апаліцыйнай? А што канкрэтна робяць, каб былі інакш, па-людску, каб беларускае працавала на дзяржаву, структуры выканаўчай улады, як садзейнічае нармалізацыі беларускага жыцця найвышэйшага выканаўчага ўстанова Савета Міністраў, адказнае за гэта ягонае кіраўніцтва? Пакуль няма адказаў.

Не хачу, каб склалася ўражанне, што я вышукваю вінаватых выключна ў структурах улады, у ведамствах і міністэрствах. Гэта было б несправядліва, бо якраз тыя ведамствы, міністэрствы, з якімі мы супрацоўнічаем, ну, найперш, міністэрствы культуры, адукацыі і Дзяржкамтэт па друку больш за іншыя нам садзейнічаюць і дапамагаюць жывым людзям, літаратарам. Тое, што я казаў і кажу - гэта, безумоўна, праўда з аднаго боку. А ў чалавечым нашым жыцці як не бывае адной праўды, так не бывае і адной віны. Шмат у чым пісьменнікі вінаваты і самі.

Нехта з іх, не саўладаўшы з эмоцыямі і адмовіўшыся ад прызначэння, перакінуўся ў палітыканства, у голую палітыку. Нехта псіхалагічна не вытрымаў напружання часу, не рабіў

(Працяг на стар. 10—11)

10 верасня 1998 года ў музей Якуба Коласа завіталі замежныя госці — перакладчыкі твораў нашага песняра на англійскую і польскую мовы Вера Рыч і Чэслаў Сеньох. На сустрэчу прыйшлі сябры Коласавага дома, навукоўцы, літаратары, родзічы Якуба Коласа.

Вечарыну адкрыла Марыя Міцкевіч, унучка песняра, навуковы супрацоўнік Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтру імя Ф. Скарыны, старшыня дзіцячага фонду "Сакавік". Аб значнасці перакладчыцкай дзейнасці мастакоў слова гаварыў гісторык, археолаг Алег Трусаў. Ён адзначыў, што дзякуючы перакладам беларускіх твораў на мовы свету Беларусь будзе вядома як радзіма не толькі Адама Міцкевіча і Марка Шагалі, але і Якуба Коласа, Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Уладзіміра Караткевіча, Васіля Быкава. Выступіў таксама зямляк Якуба Коласа пазт Яўген Хвалей. Працуючы ў Камітэце абароны ахвяр рэвалюцыі, Вера Рыч шмат дапамагае беларускім дзеціям.

Менавіта на дабрачынную дзейнасць яе звярнула ўвагу Людміла Дзіцвін, супрацоўніца дзіцячага фонду "Сакавік".

З цікавасцю слухалі прысутныя выступленне самой Веры Рыч. Да твораў беларускай літаратуры яна звярнулася даўно. У яе творчых планах — выдаць кнігу перакладаў твораў Якуба Коласа на англійскую мову.

Над перакладам "Новай зямлі" вялікага песняра на польскую мову працуе Чэслаў Сеньох, польскі пісьменнік. За сем гадоў працы перакладзена палова — 15 раздзелаў. Перакладчык раскажа пра гісторыю звароту да твораў беларускай літаратуры, падзяліўся сваімі творчымі планами.

На вечарыне гучалі творы Якуба Коласа не толькі ў арыгінале. Урыўкі з паэм "Новая зямля" і "Сымон-музыка" на польскую і англійскую мовы чыталі госці.

Насця МАКРЫЦКАЯ

На здымку: А. Трусаў (выступілае), В. Рыч, М. Міцкевіч і Ч. Сеньох.

Фота Ул. ГУЗОУСКАГА

Пра высокую музыку

Шостая ў сёлетнім годзе кніжка "Бібліятэкі часопіса "Маладосць" ва ўсіх адносінах адметная. Найперш самай назвай "Загублены талент, альбо Гісторыя аднаго з лепшых басоў-актавістаў у Расійскай імперыі, а пасля і ў Савецкім Саюзе, беларуса па паходжанні, Антона Іванавіча Царанкова, напісаная яго ўнукам". А па-другое... Лепей даць слова аўтару невялікай прадмовы "Высокай музыкі спявак" знакамітаму Віктару Роўду: "Твор "Страчаны талент... прысвечаны ўладальніку унікальнага голасу (магутныя актавы)... Чалавек гэты пражыў доўгае, надзвычай няпростое жыццё. Спяваў на сцэне Вялікага тэатра СССР, магутную актаву яго разнісілі па свеце хвалі Кіеўскага радыё, гримела яна перад Вялікай Айчыннай вайной са сцэны Беларускага опернага тэатра, досыць старым ужо чалавекам аб'ехаў Антон Іванавіч разам з Дзяржаўнай харавой акадэмічнай капэляю БССР увесь Савецкі Саюз, спяваў на сцэнах амаль што ўсіх буйных гарадоў, многіх мястэчак і вёсак. Зусім ужо старым чалавекам Антон Іванавіч спяваў у хоры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі".

Канечне ж, падобных кніг дагэтуль у "Бібліятэцы..." не выходзіла. І добра, што яна, нарэшце, з'явілася — гэтая, кажучы словамі таго ж В. Роўды, "аповесць пра высокую музыку: оперную і харавую". Напісаная з прыцягненнем багатага фактычнага матэрыялу, яна лішні раз пацвярджае, наколькі таленавіты наш народ, колькі ў ім сапраўдных самародкаў, якія ўнеслі вялікі ўклад у развіццё не толькі нацыянальнай культуры.

Колькі слоў пра аўтара кнігі Яўгена Царанкова. Ён чалавек немалады, нарадзіўся ў 1936 годзе ў вёсцы Васілеўка на Магілёўшчыне. Па сваёй прафесіі ад музыкі, як кажучы, далёкі. Скончыў Беларускае політэхнічнае інстытут, працаваў на будаўніцтве Куйбыраўскай ГЭС, праходчыкам рудніка ў Крыварожы, быў матросам на Поўначы. Шмат іншых прафесій памянаў. Цяпер Яўген Леанідавіч працуе інжынерам-тэхнолагам у акцыянерным таварыстве. Друкаваўся Я. Царанкоў у часопісах "Навука і рэлігія", "Юность", якія, як вядома, выходзяць у Маскве, "Маладосць", "Падарожнік", у многіх газетах. У 1991 годзе выйшла яго кніжка "Навальніца ў акіяне".

Месяцы тры назад у мяне з'явіліся чарнавыя накіды артыкула "Янка піша — Іван не чытае...". Але нешта не склалася, патанула ў штодзённай літаратурнай мітусні. І вось тут ужо, у вёсцы на адпачынку, успомнілася, праявілася ў іншым ракурсе, заняла, запатрабавала выйсця.

У родным партызанскім лесе, у цяньку на пнячку, тое й дадумваецца, рэфлексуецца, склейваецца. Трэба хіба зазначыць толькі, што тэкст, які мной напісана, а вамі, спадзяюся, хоць і не без прыкрасці і абурэння, прачытаецца — чыста май, суб'ектыўнае разуменне на гэты час нашага беларускага нацыянальнага жыцця і пэўных яго праяў і ўзаемазваротных праекцый у стасунках з жыццём літаратурным, з гістарычным і сучасным літаратурным працэсам — удакладняю і акцэнтую, — а не з самой літаратурнай ТВОРЧАСЦЮ.

Залаты век графаманіі

Мабыць, адразу трэба вызначыцца з тым, што заяўлена на самым пачатку вялікімі літарамі, — з гэтым даўнім балючым і неадназначным тэрмінам: ГРАФАМАНІЯ. Нават не зазіраючы ў слоўнікі-даведнікі, мяркую, што гэта ад блізкага па значэнні слова "пісаць". Пісаць многа. Аднак без канкрэтызацыі: добра тое рабіць ці кепска ці, проста, у меру магчымасцяў і задаткаў.

Як на мой погляд, то графаманамі былі і граф Хвастоў, і граф Талстой. Не буду тут тлумачыць — што і да чаго, — думаючы і так сна: аднаго — чытаем, пра другога — чулі...

Чамусьці ў нашым сучасным літаратурным ужытку графаманія тлумачыцца і адназначна вызначаецца як абразы ў дачыненні да чалавека, які бесперастанна піша благія, мнагаслоўныя і аднастайныя вершы. Не ведаю, чаму так не пашэнціла менавіта гэтым людзям і, разам з тым, несправядліва адсяяла ад іх гільдыі тых, хто практыкуе ў іншых "жанрах"...

А ўвогуле графаманамі — людзі добрыя, уражлівыя, працалюбівыя, апантанія ідэяй адлюстравання жыцця. Калі ТВОРЦА — гэта чалавек, які разглядае сябе ў люстэрку, то ГРАФАМАН — гэта люстэрка, якое фіксуе ўсё, што перад ім ні з'явіцца...

Па праўдзе кажучы, я больш цаню графамануў па сумяшчальніцтве. Як там казаў ужо не помню хто: "пашно пошашет, попишет стихи..." Скажам, днём чалавек працуе бухгалтарам, а вечарам піша вершы ці аповяданні, і — на здароўе! Карацей, я люблю тых людзей, што займаюцца карыснай для грамадства справай, а ў дадатак знаходзяць яшчэ і карысны занятак для ўласнай душы. Горшым чалавек ад гэтага не робіцца, нават калі й не лепшае...

Аднак, як толькі той, апошнім згаданы, вечаровы занятак робіцца справай усяго жыцця — гэта ўжо блага, гэта ўжо крыз псіхалогіі, а то і псіхікі. Тады чалавек пачынае "заносіць". Ён самазмушана даводзіць усім, што ён — творца і не дарэмна траціць сваё адзінае жыццё на рыфмаванне слоў у вершаваным слупку. Ён неадкладна патрабуе друкавання сваіх опусаў і прызнання свайго "статус-кво".

Такіх шкада. Хворыя людзі. Але жahlіва іншае. Аказваецца, падобных людзей у нас мноства і, больш таго, — іх пераважна большасць. Гэтай вясной газета "Комсомольская правда" змясціла ў сваім штотыднёвым беларускім дадатку, здавалася б, звычайную абвештку пра тое, што часопіс "Крыніца" разглядае і рэцэнзуе творы маладых беларускіх аўтараў. Ужо праз колькі дзён рэдакцыю завалілі лістамі людзі ад чатырнаццаці да васьмідзесяціпяці гадоў. Пераважна — вершамі, у большасці — рускамоўнымі. Я нават разгубіўся ад неспадзеўкі, прыкідваючы ў розуме: колькі ж грамадзян пішуць вершы пра сваю Беларусь, пра яе бярозы, нашы радасці і слёзы?!

Але ўстрымаўся іншае: ні ў аднаго з іх не ўзнікла клопату папярэдне азнаёміцца з часопісам: што ён з сябе ўяўляе, які ў яго накірунак, на якой мове ён выдаецца, у рэшце рэшт...

Усе графаманамі пішуць падобна і зразумела. У іх тэкстах мала асабістага і многа нашага — агульнанароднага, усяго таго, што бачыцца вачам і чуецца вушам. У іх ёсць тое, што насамрэч ёсць, але, няма перспектывы і будучыні, няма ідэі, апроч ідэалогіі.

Вясня ў іх — зялёная, вясень — барвовая (дарэчы, гэта чамусьці самая любімая іх поры года, мажліва, дзякуючы Першмаю і Вялікаму кастрычніку), дзячына — абавязкова юная, маці — стомленая, бабуля — хворая, рукі — мазольныя альбо пяшчотныя, гром — грывіць, лісце — шапоча, ноч — зорная альбо ціхая...

Госпадзе, як я люблю графамануў! Усё ў іх проста і ясна. Зірнеш наўкол — і верыш кожнаму іх слову: усё так, усё правільна, усё праўдзіва.

Я не буду тут цытаваць саміх графамануў, бо гэтых цытат больш чым дастаткова на нашых кніжных паліцах, на нашых пісьмовых сталах, на спісаных намі аркушах паперы...

Графаманія мае спрадвечныя карані. Гэта — унутранае рабства чалавека, уцёкі ад рабства знешняга. Чалавек становіцца ўладаром сваіх думак і пачуццяў, і ўжо не яны ім, а ён імі кіруе ў залежнасці ад праяў акаляючага яго свету. Графаман не стварае, ён складае і ператасоўвае ўбачанае, пачутае, прачытанае. Ён піша пра "што" і "што", абсалютна ігнаруючы "як" і "чаму". Ён — адэкватнае рэха рэчаіснасці, таму працуе з аглядак на правільны, каноны, законы, стэрэатыпы. Але ўсё адно — кожны тэкст, напісаны ім, горшы за арыгінал, бо ні падрабіць, ні паўтарыць прыроду нельга, паколькі прырода заўжды творчая і заўсёды новая.

У пэўнай ступені графаманамі — як захавальнікамі, так і разбуральнікамі высокага мастацтва.

Цяпер адыдемся трохі ад самой літаратуры, заглянемся ў чалавека і той грамадскі лад, у якім ён жыве. Прыгледзімся да нашага жыцця.

Якія аднастайныя хаты ў нашых вёсках! Якія аднастайныя кватэры ў нашых гарадах! (Успомніце камедыю "Іронія лёсу..." Гэтак жа кніжка пазта ці праяіка А. нагадвае кніжку літаратара Б. А мы ўсё будзем і пішам...) Ці не ёсць гэта графаманіяй нашых муляраў і цесляў?!

Нашы бухгалтары ляскалі костачкамі прымітыўных лічылнікаў, не звачаючы на долю, што належала кожнаму аднаму...

Мы елі адныя і тыя ж хлеб і катлеты, пілі віно па адным рублю і сем капеек і піва за дваццаць чатыры...

Мы рабілі тысячы аднолькавых помнікаў аднаму і таму ж чалавеку...

Мы насілі аднолькавыя чырвоныя гальштукі і камсамольскія значкі...

Мы чыталі аднолькавыя газеты і слухалі адны і тыя ж прамовы адных і тых жа людзей...

Мы кіраваліся адным і тым жа — падчас амаральным — кодэксам жыцця будаўнікоў светлага будучага...

Мы ўсе паступова рабіліся графаманамі. Чаму нават наша перша-класікі пачыналі пісаць не "пад Пушкіна, Міцкевіча ці Стэндаля", а "пад Кальцова, Беднага ды Горкага"? Чаму беларускі чалавек паўстае такім "непрыглядным" і менавіта такім "завучаецца на доўгую памяць" дзецьмі і ўнукамі гэтага ж чалавека ў школах?

Я мужык-беларус, — Пан сахі і касы; Цёмен сам, белы вус, Падзі дзве валасы.

І — што ж цяпер, сёння? Я, шчыра кажучы, спадзяваўся, што графамануў паменее. Як бы не так! І хоць жыццё сапраўды разнастаілася, стала папачваць воляй, аднак звычкі розуму і душы настолькі глыбока ўжараніліся, што ўсё новае, як наноснае, далей вуха і вачэй не пранікае...

Мы зноў не аналізуем, не ладаім, не ствараем СВАЁ, а выбіраем чужое — Усход альбо Запад, Расія альбо Еўропа... Тады як трэба вызначыць не вектар, а — ШЛЯХ.

Адны і тыя ж лозунгі над нашымі галавамі: "Жыве Беларусь!" і "Саюз з Расіяй". Ні формы, ні зместу — чыстай вады графаманія.

Афіцыйныя графаманамі п'юць баварскае піва ў бляшанках, ездзяць на "мерседэсах", жывуць у катэджах сярод бруднага беларускага пейзажу, незалежныя — жывуць ад

аванса да зарплаты, кучкуюцца на цесных кухнях, жабуруюць па замежах...

Нічога не змянілася ў тэкстах і тых і гэтых. Праўда, пабольшала запазычаных — з таго ці іншага боку — замежных думак, тэрмінаў і тэорый. Няма пераасэнсавання вопыту, ні свайго, ні чужога. Па традыцыі, мы ўсё баімся "забегчы паперад бацькі", стараемся ўпісацца ў каноны апрабаванага — не намі дык іншымі — ладу жыцця.

Але паззія жыве толькі там, дзе яна жыццё абнаўляе: ім жывіцца, яго жывіць і ажыўляе...

Пра што сведчаць вынікі нашых выбараў

і рэфэрэндумаў? Пра графаманію.

І хіба ў сённяшнім нашым грамадскім і грамадзянскім ладзе жыцця адчуваецца подых творчага натхнення і паззіі?

У што вылілася сустрэча літаратараў з прэзідэнтам? У тое самае.

Як і ўчора, графаманамі праектуюць, будуюць, вырошчваюць, гандлююць, пішуць. Што імі робіцца, тое ж імі і аплываецца.

Сярод іх ёсць свае героі, лаўрэаты, дэпутаты, кандыдаты. Графаманамі-бацькі нараджаюць графамануў-дзяцей, дзеці — унукаў. Графаманія — несмяротная! Асабліва калі яна робіцца справай усяго жыцця чалавека, бо з яе зместу ў рэшце рэшт і выкрышталізоўваецца менталітэт усёй нацыі.

Хіба не актуальныя і сёння заключныя радкі ўсё таго ж, вышэйцытаванага, купалаўскага верша:

**Эй, каб цёмен не быў,
Чытаць кніжкі умеў, —
я б і долю здабыў,
Я б і песенькі пеў!**

Каб жа...

У звязку з Купалам — на свой страх — рызыкну выказаць ў ўвогуле небяспечную, але даўно і дарэшты зжаліўшую мяне, думку: як мог ПАЭТ Янка Купала, патрыёт Беларусі, змагар за яе свабоду, у рэшце рэшт "апусціцца" да слабасцяў зямнога чалавека Луцэвіча Івана Дамінікавіча?! Пачаў славіць тое, з чым змагаўся. Стаў па сутнасці за рэдкім выняткам савецкім графаманам. І гэта ў той час, калі нават "мужык-беларус" яго, хай і не паўставаў адкрыта супроць камуністычнай няволі, то хоць зацята маўчаў... А вялікі Купала — спяваў, няважна як і якім голасам і што адчуваючы пры гэтым, бо чытачам і слухачам пра тое не паведамлялася...

І не трэба шукаць ніякіх таемных прычын яго смерці. Яны падараваныя яму Богам як апраўданне грэху і звання ПАЭТА.

Ці Купала — самагубца і сканаў яшчэ да смерці Івана Луцэвіча?

Калі гэта так, калі такое здараецца з такімі БЕЛАРУСКІМІ людзьмі, то ці не праследжваецца за гэтым і самае страшнае — гістарычная паралель, калі мець на ўвазе мову, культуру, дзяржаўнасць, — самагубства нацыі ўвогуле? Свядома ці не свядомае — ужо не мае значэння.

А мы ўсё безадказна пытаемся ў свету: чаму нас не ведаюць, чаму нас не прымаюць, чаму з намі не лічаць?

Што ж застаецца ў гэтай сітуацыі дзеяць пазтам, пісьменнікам, мастакам... — ТВОРЦАМ?

Неўзіраючы ні на што, тварыць і ў гэтым свеце свой уласны свет — не пакідаць графамануўпа-за кантэкстам вечнага, змушаць іх удасканальваць формы, метады, стыль і змест іх жыцця. А галоўнае — высвечваць ім будучыню, не заганяць у тупік і безвыходнасць — шырэй расчыняць прастор перад іх люстэркамі.

Іначай яны, адчушы сваю пагібель, выпладзяць з усёй графаманскай масы свайго гістарычнага псеўдагенія — НЕРОНА...

Ці не перажываем мы сёння наступствы падобнага часу? (Тых, хто не чытаў аповесць аднаго з найбольш таленавітых нашых пісьменнікаў Юры Станкевіча "ПЕЦУДА", адсылка да 33 (7-1997 г.) нумар часопіса "Крыніца".)

А мо — няхай! Няхай нарэшце тое збудзецца! Няхай на ўсёзішчальным вогнішчы іх псеўдапарока ўспыхнуць і стануць поплам іх пісьменны...

...каб нехта некалі мог узяць чысты аркуш паперы і напісаць СВАЁ...

ШТО?

Плач альбо ўспаміны пра залаты век графаманіі? Ці сябе самога?..

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Такога ж — не будзе

Пра такога пісьменніка, як Уладзімір Караткевіч, нельга, грэх — пісаць з раўнадушным сэрцам.

Што можна зразумець у творчасці Вялікага Беларускага Рамантыка, што можна зразумець у асобе гэтага Чалавека з чыста навуковых пазіцый? Нешта, але — не самае галоўнае, не самае істотнае. Не тое, што зрабіла яго апосталам беларускага Адраджэння, прывабіла да яго творчасці сэрцы тысяч чытачоў, не тое, чаму менавіта праз яго творчасць, моц яго таленту тысячы юнакоў і дзяўчат, што раней, “абгагачаныя” школьнай праграмай, і не задумваліся над “нацыянальным пытаннем”, прыйшлі да беларуччыны.

Каб пісаць пра Уладзіміра Караткевіча, мне здаецца, трэба перш за ўсё любіць яго. Любіць яго кнігі, яго вершы, яго герояў, адчуваць паветра таго чароўнага свету, які ён стварыў. Прывамаць не як банальную метафару словы-запавет: “Быў. Ёсць. Буду”.

На шчасце, такія даследчыкі і даследаванні ў нас ёсць. Прыкладам — кніга “Абуджаная памяць” літаратуразнаўцы Анатоля Верабей, якая ўяўляе з сябе нарыс жыцця і творчасці Уладзіміра Караткевіча. Кніга выйшла ў свет у выдавецтве “Мастацкая літаратура” ў мінулым годзе. Перад чытачом паўстае неардынарная асоба Уладзіміра Караткевіча, як гэта гаворыцца, “у развіцці”. Падзеі біяграфіі і бібліяграфіі пераплітаюцца, рэальны лёс пісьменніка перагукваецца з сюжэтам твораў. Аўтар нарыса паспрабаваў зразумець, як задумваўся кожны канкрэтны твор, якія жыццёвыя падзеі ўплывалі на аўтарскую фантазію. Прычым гісторыі з жыцця Уладзіміра Караткевіча часам гучаць не менш займальна і нават фантастычна, чым-ся эпизоды з яго твораў. У кнізе прыводзіцца шмат невядомых і малавядомых дакументаў з архіваў, эпістальнай спадчыны ўспамінаў пра пісьменніка.

Чытаў даведацца, што легенду “Маці Ветру” пісьменнік пачуў ад свайго дзеда, што апавесць “У снягах драмае вясна” — аўтабіяграфічны твор, што раман “Леаніды не вернуцца на зямлю” — таксама шмат у чым аўтабіяграфічны, і ў тым, што тычыцца лірычнай лініі сюжэту, і ў гістарычных дэталях — у сям’і Караткевічаў сапраўды існавала

паданне пра праўдэда-паўстанца, расстралянага ў Рагачове. У свой час А. Мальдзіс знайшоў у Нацыянальнай бібліятэцы Варшавы звесткі пра таго праўдэда, Тамаша Грыневіча, яго верш “Песня прыгаваронага да смерці...” і верш невядомага аўтара, прысвечаны ўдаве Грыневіча. Такія дэталі вельмі важныя. Яны дазваляюць чытачу асэнсаваць, як працавала аўтарская фантазія, адкуль бяруць вытокі ўлюбёныя вобразы пісьменніка.

А. Верабей раскрывае творчую асобу У. Караткевіча ў кантэксце ўсяе сучаснай яму літаратуры, у звязцы з многімі славымі імямі. Аказваецца, што яшчэ ў дашкольным узросце Уладзімір Караткевіч напісаў ліст Карнею Чукоўскаму і атрымаў адказ; што будучы пісьменнік бачыў у Ляўках Янку Купалу; што першыя свае творы ён дасылаў Якубу Коласу. Цікавы і такі амаль кур’ёзны факт: калі Уладзімір Караткевіч звярнуўся з тымі першымі творамі да Кандрата Крапівы, мэтр беларускай байкі настолькі адмоўна ўспрыняў творчасць пачаткоўца, што параіў яму кінуць пісаць увогуле.

Цікава, і горка прачытаць, як на самым пачатку творчага шляху пісьменнік склаў план таго, што намерваўся і адчуваў у сабе сілы зрабіць пры жыцці. Гэта спіс з сямідзесяці васьмі тамоў, у якіх — вершы, легенды, паэмы, раман у вершах, апавяданні, апавесці, раманы гістарычныя і сучасныя, серыя “Век” — па вызначэнні самога У. Караткевіча, “эпапея, у якую павінны ўвайсці паўтара дзесятка раману і якая ахопіць гісторыю Беларусі з 1860 года да нашых дзён”. Акрамя гэтага, у згаданым спісе казкі (“у стылі Г.-Х. Андэрсена”), “фантастычнае”, п’есы, запісы фальклору, мемуары, дарожныя нататкі, малая паэмадарожныя кніжыца, крытыка, некалькі тмаў гісторыі беларускага мастацтва, біяграфіі, пераклады, ліставанне, пародыі, кінасцэнарыі, лібрэта, публіцыстыка, кніга пра працу пісьменніка (тэорыя літаратуры), том літаратурных пародый, том “Паляўнічае”... І — шматзначна — пад пунктам 76 том “Вы, беларусы (прызыў да іх вярнуцца)”.

Канечне, Уладзімір Караткевіч паспеў зрабіць нямаля. Але, калі чытаеш ягоны план, асабліва выразна ўсведамляеш, як шмат страцілі беларусы з заўчаснай смерцю свайго паэта.

Творчасць пісьменніка разглядаецца ва ўсёй паўнаце — паэзія, проза, драматургія, публіцыстыка, мастацкі пераклад. Прычым разглядаюцца не толькі творы апублікаваныя, робіцца спроба рэканструкцыі няздзейсненых задум, а таксама той часткі творчай спадчыны пісьменніка, якая знікла — хто ведае, ці назаўсёды? Гаворка — пра рукапіс трэцяй і чацвёртай кнігі рамана “Каласы пад сярпом тваім”. А. Верабей, дарэчы, асцярожна ставіцца да гіпотэзы, што раман быў Караткевічам завершаны. На карысць таго, што пісьменнік, хаця і напісаў асобныя раздзелы з фінальнай часткі рамана і меў яе дакладны план, тым не менш прыпыніў сваю працу, сведчаць і псіхалагічныя прычыны (пісьменніку было “надзвычай цяжка паказаць смерць сваіх герояў, з якімі ён здрынуўся”), і жыццёвыя абставіны, іншыя творчыя клопаты.

Шлях Уладзіміра Караткевіча ў літаратуру не быў усыпаны ружамі. І вельмі добра, што ў кнізе “Абуджаная памяць” апісваюцца ўсе этапы гэтага цяжкага шляху, а таксама называюцца тыя асобы, што падкідвалі на шлях пісьменніка згаданыя “цэрні”. Гісторыя цікавання таленавітага маладога літаратара Уладзіміра Караткевіча заслужоўвае, мабыць, асобнай кніжкі. Тым больш, што пасля яна логічна перайшла ў гісторыю цікавання масцітага, вядомага ў свеце пісьменніка, які паранейшаму не ўпісваўся ў рамкі пануючай ідэалогіі, а самае, для пільных ідэолагаў, відаць, прыкрае, і не жадаў “упісвацца”, нават найменшых намаганняў дзеля гэтага не рабіў. Якой жа моцай духу трэба валодаць, якое трэба мець магутнае пакліканне, каб перажыць на пачатку літаратурнай дзейнасці таленавітае ганьбаванне і не зламацца! Але ж не, не зламаўся. Наадварот — сцвердзіў яшчэ раз сваё крэда: “Пісаць буду тое, што, на маю думку, патрэбна і неабходна, а не тое, што зрабіць ласку захоча іх левая пята”.

Даследчык не ідэалізуе пісьменніка. У кнізе паўстае жывы, зямны чалавек са сваімі недахопамі і памылкамі. Ад гэтага вобраз пісьменніка робіцца яшчэ больш абаяльным і значным. Гэты ж “плюс” кнізе — аб’ектыўная расстаноўка акцэнтаў на творах: былі і менш удалыя, былі і ва ўдалых, выбітных недапрацоўкі. Хіба ад гэтага плён пісьменніка

мізарнее? А. Верабей робіць цалкам слушную выснову: “І хоць часам можна пачуць скептычныя меркаванні пра творчасць Уладзіміра Караткевіча, аднак несумненна адно. Гэты пісьменнік з’яўляецца адной з яркіх постацей беларускай літаратуры XX стагоддзя. Ён быў сапраўдным апосталам духоўнасці, прадвесьце новага беларускага Адраджэння. Гэта класік беларускай гістарычнай літаратуры”.

Прыйдучы іншыя пісьменнікі. Такога ж, як Уладзімір Караткевіч, не будзе. Ён у беларусаў і ва ўсяго свету адзіны, непаўторны”. “Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі” дае такое вызначэнне жанру нарыса: “Эпічны жанр, які сінтэзуе заканамернасці навуковага і мастацкага пазнання. Рэальны факт і вобраз суіснуюць у нарысе як цэласнае дваадзінства публіцыстычнага зместу і формы. Спецыфіка нарыса выяўляецца ў адкрытай тэндэнцыінасі задуму, выразнасці пазіцыі аўтара, аперацыйнасці асвятлення надзённых праблем сучаснасці”. Дарэчы, адзін з класічных нарысаў беларускай літаратуры належыць пярэ Уладзіміра Караткевіча — гэта знакамітая “Зямля пад белымі крыламі”.

Думаецца, цяжка было выбраць больш удалую форму для аповеда пра жыццё і творчасць Уладзіміра Караткевіча. Аўтар кнігі “Абуджаная памяць” выдатна справіўся са сваёй задачай, прынамсі, яго ўласная аўтарская пазіцыя сапраўды, згодна вышэй-прачытанаму вызначэнню, выразная. Нельга забыцца такіх асоб, які героі яго нарыса. І менавіта сёння надзвычай актуальна абудзіць цікавасць да творчай спадчыны Уладзіміра Караткевіча, якая прыгасла сінхронна з цікавасцю да духоўнасці ўвогуле.

Думаецца, “Абуджаная памяць” знойдзе ўдзячнага чытача і ў асобе настаўніка, і ў асобе школьніка. Прынамсі, кожны, хто пазнаёміцца з гэтай кнігай, абавязкова захоча перачытаць — ці прачытаць упершыню — творы, пра якія ў ёй гаворыцца. І, зразумела, пагодзіцца з даследчыкам, які сцвердзіў: “Творы Уладзіміра Караткевіча выходзяць нашы пачуцці, упрыгожваюць думкі, вучаць любіць і берагчы чалавечнае ў чалавеку, паглыбляюць веды пра зямлю, на якой жывём, выклікаюць радасць мастацкага адкрыцця, абуджаюць, хваляюць, трываюць фантазію і розум. Творчасць Уладзіміра Караткевіча — гэта сапраўдны летапіс духоўнага жыцця беларускага народа, напісаны шчыра і таленавіта. І ягоным твораў накіравана доўгае жыццё”.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Дзецям — пра Якуба Коласа

У суседніх літаратурах пра класікаў нацыянальнага прыгожага пісьменства з’яўляецца шмат не толькі літаратуразнаўчых, даследчыцка-манаграфічных прац, а і мастацкіх твораў, у якіх асвятляецца як увесь жыццёвы і творчы шлях выдатнага творцы, так і асобныя перыяды яго. Чаго, на жаль, не скажаш пра нас, пра нашу літаратуру. Не выключэнне і народны пясняр Якуб Колас. Не лічачы асобных публікацый, пра яго ёсць толькі апавесці Сцяпана Александровіча “Ад роднае зямлі...”, “На шырокі прастор”, “Крыжавыя дарогі”, што часцей пераводзяцца як трылогія пад назваў “На шырокі прастор”.

А жыццё ж незабыўнага Канстанціна Міхайлавіча, як вядома, вельмі багатае на падзеі. І для кожнага, хто пажадае яго асэнсаваць, тут шырокае поле дзейнасці, быў бы талент ды жаданне. А яны ёсць у настаўніка з Пухаўшчыны, дырэктара Светлаборскай сярэдняй школы Браніслава Зубкоўскага. Яго ведаюць — не толькі ў сваім раёне — як апантанага краязнаўцу. Даўно вывучае ён і жыццё Я. Коласа. У першую чаргу — знаходжанне Канстанціна Міхайлавіча на Пухаўшчыне падчас адпачынку летам. Я. Колас на працягу 1935—1953 гадоў у гэтым кутку Беларусі бываў неаднойчы. Коласавыя адрасы — гэта Вусце, Беразянка, Загібелька, Падбярэжжа, Балачанка.

Б. Зубкоўскі неаднойчы сустракаўся з людзьмі, якія ведалі пясняра. Многія з іх у той час былі дзецямі, а дзіцячая памяць — учэпістая. Паступова ў пухаўскага настаўніка і краязнаўцы і з’явілася задума асэнсаваць тэму Я. Коласа і дзеці, якая да яго, па сутнасці, не закралася. І пачаў Б. Зубкоўскі пісаць апавяданні. Не спяшаючыся, бо ведаў, за якую адказную тэму ўзяўся. Ашадна адбіраў матэрыял, кладучы ў аснову твораў толькі тое, што дазваляе ўнесці істотнае дапаўненне ў біяграфію Я. Коласа, раскрыць такія яго рысы, як чалавечнасць, чуласць, дабры-

ня. А яшчэ — належны педагагічны такт: невыпадкова ж Канстанцін Міхайлавіч немалы час працаваў настаўнікам.

Апавяданні Б. Зубкоўскага публікавалася ў перыядыцы — газетах, часопісах. А пакрысе і на кніжку іх назбіралася. І вось яна прыйшла да чытача. А назву зборніку, які складаецца з 18 твораў, дало адно з апавяданняў — “Чаму ж Загібелька лепш Парыжа”. І сапраўды — чаму? Пра гэта юныя чытачы і даведаюцца, калі пазнаёмяцца з апавяданнем, дарэчы, адным з лепшых у кнізе.

Аўтар уяўляе падзеі, што мелі месца вясной 1935 года, калі Канстанцін Міхайлавіч адпачываў у вёсцы Загібелька. Галоўны герой твора Міколка ад бацькі даведаўся, што дзядзька Колас у Парыж збіраецца — у чэрвені 1935 года ён прымаў удзел у рабоце Сусветнага кангрэса абароны культуры. Папрасіў Канстанцін Міхайлавіч гаспадары дома, у якога кватараваў, прынесці з канторы лічылнікі. Міколка за ўсім уважліва назірае: “Няпроста, відаць, вучоных пералічваюць, калі дзядзька Колас вядзе падлік другі вечар запар. Шмат найначай гэтых вучоных набіраецца. Бадай, і не хопіць аднаго сшытка дзядзьку Коласу, каб усіх вядомых людзей перапісаць. Аднак Міколка настрою не страціў. Ён свой чысты сшытак у клетачку дзядзьку Якубу аддаць. Гэта цвёрда вырашана”.

Так перадае Б. Зубкоўскі настрой хлапчука пасля таго, як даведаўся ад маці, што “дзядзька Колас у Парыж збіраецца, падлічвае, колькі ў нас школак, колькі вучоных маем”. Аднак не толькі ад гэтага цікаўнасць у Міколкі. Ён жа яшчэ нічога не ведае пра Парыж. Таму і запытаўся: “А ў Парыжы рака і лес ёсць?” Дзядзька Якуб ахвотна прыйшоў на дапамогу. Але адказаў на запытанне так, каб выклікаць у юнага сябра яшчэ большы інтарэс. Наколькі гэта ўдалося, Б. Зубкоўскі перадае як непасрэдна праз адказ Канстанціна Міхайлавіча, так і пра унутраны

роздум самога Міколкі, што не мог не з’явіцца пасля таго, калі дзядзька Якуб растлумачыў:

— Лес у іх маецца, Булонскі. Французы так яго называюць. А ці растуць там, браце, рыбы — не ведаю. Сена ў іх ёсць, — дадаў дзядзька Колас.

Дзіўны ўсё ж гэты дзядзька Колас. Ведае пра лес у Парыжы, а ці збіраюць у ім баравікі — не ў курсе спраў. Што датычыцца сена, то яго і ў іх пуні дастаткова, з мінулага года засталася. Летас дзядзька Якуб спаў на сенавале, казаў, што лепшага месца на ноч для адпачынку не знойдзеш. Не мулка, не душна. А ў Парыжы тым, можна, і парна, і такой прахалоды, як у Загібельцы, няма”.

У рэшце рэшт Я. Колас Міколку растлумачыў, якую Сена ён меў на ўвазе. І яшчэ шмат пра што гаварылі яны з хлапчыкам. А паехаў госьць у Парыж — засумаваў Міколка. Сумна яму стала без дзядзькі Якуба. Ніяк не мог дачакацца, калі ён вернецца ў Загібельку: “Міколка штодня бегаў да чыгуначнай станцыі “Талька”. Сачыў, калі падыдзе цягнік з Мінска і з вагона выйдзе дзядзька Якуб. А той усё не ехаў. Пільныя грамадскія справы чакалі паэта ў сталіцы”.

І тут Б. Зубкоўскі выкарыстоўвае факты, вядомыя ў літаратуразнаўстве (нярэдка для гэтага звяртаецца і да кнігі М. Мушынскага “Якуб Колас. Летапіс жыцця і творчасці”, выпушчанай выдавецтвам “Мастацкая літаратура” ў 1982 годзе). Прыехаўшы з Парыжа, Я. Колас сустрэўся з Кандратам Крапівай. Той, пачуўшы ад Канстанціна Міхайлавіча пра леснічоўку, пра таямнічае возера Грымячае, дзе яны з Міколкам лавілі рыбу, напісаў эпіграму:

*Быў я ў Парыжы на кангрэсе;
То ў Загібельцы, браце, лепш.
Грыбоў няма ў Булонскім лесе,
А ў Сене хоць бы адзін лешч.*

У адказ на жарт К. Крапівы з’явіўся верш

Я. Коласа “Загібелька”, а ў ім і такія радкі:
*Калі азгледзіш хвайнякі
І гэты кут пазнаеш бліжэй,
Збіраючы баравікі, —
То вывад я раблю такі:
Мне Загібелька лепш Парыжа.*

Я невыпадкова так падрабязна спыніўся на гэтым апавяданні. З яго асабліва добра відаць, як Б. Зубкоўскі умее ашадна адбіраць матэрыял і належным чынам падаваць яго юнаму чытачу. І робіць гэта так, што даходлівасць суседнічае з пазнавальнасцю, а дзеці адкрываюць для сябе Я. Коласа, так сказаць, новага, не хрэстаматыйнага.

Міколка з апавядання “Чаму Загібелька лепш Парыжа” — Міколка Бранавіцкі. Не прыдуманы Б. Зубкоўскім і іншыя персанажы — Ясік Ількевіч, Міхась Корань, сын пясняра Міхась... А гэта стварае тую праўдзівасць, якую не прыдумаш, валодаючы нават самай багатай фантазіяй. Ды і факты, пакладзеныя ў аснову іх, таму і спрацоўваюць, што за кожным выпадкам — пэўны штырх з жыцця Я. Коласа, з яго стасункаў з дзецямі. Чытае апавяданні “Шахматы”, “Пазалочаная пчала”, “Сакрэты без сакрэтаў” і іншыя і адразу разумеш, адкуль сакрэт папулярнасці і вабнасці твораў, напісаных Я. Коласам спецыяльна для дзяцей. Канстанцін Міхайлавіч і ў жыцці з’яўляўся тонкім псіхалагам, глыбокім знаўцам душы хлапчукоў і дзяўчынак.

Між іншым, гэтымі якасцямі валодала і яго жонка Марыя Дзмітраўна. Яна таксама гераіня асобных твораў Б. Зубкоўскага.

Канечне, у кніжцы не ўсё на аднолькавым узроўні. Часам сустракаюцца і не вельмі арыгінальныя сюжэты. Ды гэта, калі падыходзіць да апавяданняў з крытычнага пункту гледжання. Самі ж юныя чытачы гэтага не заўважаюць. Для іх галоўнае, што ёсць мажлівасць больш даведацца пра пісьменніка, творчасць якога яны, несумненна, любяць.

Нельга не зазначыць, што шлях рукапісу, пакуль ён стаў кнігай, быў няпростым. Добрыя людзі знайшліся ажно ў Курску (Расія), дзе гэты зборнік і пабачыў свет.

Вячаслаў ДЗЯМЧУК

Прынамсі, аматарам літаратуры імя Святланы Бязлепкінай (Святланы Рудабелец) дагэтуль не было знаёма, хоць яна пасля заканчэння факультэта журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта сем гадоў працавала літаратурным супрацоўнікам абласной газеты "Гомельская праўда", шэсць гадоў загадала аддзелам раённай газеты "Чачэрскі веснік". Цяпер жыве ў Мінску, займаецца творчай працай. Але менавіта багаты журналісцкі вопыт, добрае веданне жыцця і выклікалі ў С. Бязлепкінай жаданне паспрабаваць свае сілы ў літаратуры. Так з'явіліся з-пад яе перапісаны аповяданні, а з цягам часу іх назбіралася і на кнігу, якую пад назвай "Чарнобыльская русалка" (такія і назва аднаго з аповяданняў) выйшла ў майскім нумары "Бібліятэкі часопіса "Маладосць".

Прадмову напісаў галоўны рэдактар "Маладосці" Генрых Далідовіч, які зазначае: "Адным з моцных бакоў творчасці Святланы Бязлепкінай з'яўляецца тое, што яна любіць і умее пісаць пра сучаснасць. Тут, у гэтай кнізе, — што ні ёсць так званая постсавецкая эпоха, што выпала нам напрыканцы ХХ стагоддзя. У цэнтры ўвагі празаіка — доля старэйшага пакалення, трывогі і пошукі многіх здольных з сярэдняга, узнясенне па-свойму адораных, але хітрых і бездухоўных, няясны лёс нашых дзяцей і ўнукаў, выпрабаванне "заходнім дабрабытам і маскультурай", а да ўсяго падарунак "Чарнобыля — усё гэта гарача пульсуе ў аповяданнях аўтара". Г. Далідовіч дае і ацэнку творчасці С. Бязлепкінай: "Моцны бок прозы Святланы Бязлепкінай і ў тым, што яна умее адбраць жыццёвы матэрыял, зацікаўліваць, умела будаваць сюжэт, кампазіцыю, псіхалагізаваць, — чытаеш і не можаш выцерпець, а што далей, чым гэта ўсё скончыцца, ці завяжацца ў новы вузел?" Можна ўзнікнуць заканамернае пытанне: а ці ўсё ў гэтым зборніку на належным узроўні? Наконт гэтага Г. Далідовіч гаворыць наступнае: "Сябры, хіба ў жанчын бываюць слабасці? Слабасці ў жанчын — тыя ж іхнія вартасці!" Жарт жартам, а пазнаёміцца з кнігай варта.

"Мастацтва", N 8

Т. Арлова ("Тры раніцы, тры вечары і два банкеты") вяртае да "Маладзечанскай сакавіцы-98", К. Васілеўскі ("Вялікія турботы лячэнага дырэктара") гутарыць з дырэктарам Дзяржаўнага тэатра лялек Я. Клімаковым. Б. Бур'ян ("Уздыбленыя дзідамі пляёсткі характава") расказвае пра заслужаную артыстку Беларусі А. Рышчэвіч.

В. Трыгубовіч прапануе матэрыялы з перапіскі А. Астаповіча і З. Астаповіч-Бачаровай — "Жыццё ў згодзе і любові". Змешчаны артыкулы Л. Міхневіч "Шукаць як былую ўласнасць (карціна Сальватора Розы "Закамняванне святога Першапакутніка Стэфана")", У. Шчарбіна "У творах жыве душа" (творчасць юных мастакоў), В. Дадзімавай "Музы Нясвяжкі": погляд з-за кулісаў. Н. Бунцэвіч ("Спадзяванне на ўласныя намаганні") падрыхтавала матэрыялы "круглага стала", прысвечанага 60-годдзю Саюза кампазітараў. Сярод іншых публікацый — "У атачэнні маўклівых рэчаў" М. Цыбульскага, "У пошуках сябе" Л. Лапчынскай, "Народны рэжысёр" Е. Бондаравой (да 65-годдзя з дня нараджэння В. Чацверыкова), "Партрэт у камп'ютэрным інтэр'еры" А. Янкоўскага, "Фальклор на рок-сцэне: гурт "Тройца" М. Васілеўскага, "Сям'ю яднае святая" Л. Грыцкевіч, "Каму аплэдзіруюць мінчане" М. Дамброўскай, "Таямніцы драўлянай пластыкі" В. Пісарэнка, "Зямное сонца Віктары Чырвоначай" Г. Баганавай, "Польскія адкрыцці. Палеская кераміка" (артыкул чацвёрты) В. Лабачэўскай, падборкі "Дыскаграфія", "Падзеі. Факты. Інфармацыя".

"Маладосць", N 8

"Маладосць" прапануе часопісны варыянт аповесці Я. Конева "Рытуал". Змешчаны аповяданні Ф. Сіўко і А. Кажадуба, вершы Л. Мазуркевіч, І. Шаўляковай, А. Туровіча, М. Яцкова, В. Сахарчука, С. Грахоўскага, а таксама А. Міцкевіча ў перакладзе і з пасляслоўем "Ад перакладчыка" А. Міклашэўскага (уступ Г. Далідовіча). Я. Грачанікаву споўнілася 60 гадоў. Пра яго слова прамаўляюць І. Шамякін ("Жыццё пазта"), М. Аўрамчык ("Недапетныя песні"), В. Лукша ("Любоў не перайначыць"), У. Ліпскі "Ён ніколі не адводзіў стрэлкі назад", Г. Далідовіч ("З прыязнасцю і болем"). Друкуюцца працяг "Старажытнай Беларусі" М. Ермаловіча, пачатак дэбютаў запісаў М. Хамца "Далі чыстыя, далі светлыя...", публіцыстычны нарыс Н. Глушаковай "Была такая партыя...", Г. Баганавой ("Паданні зямлі і неба") прадстаўляе мастака І. Гардзіёнкі, з рэпрадукцыямі асобных твораў якога можна пазнаёміцца ў нумары.

Тры ПЕСЕНЬКІ з КАЗКІ "КРАІНА БЕЛЫ СВЕТ"

Песенька сыраежкі

Якая нудота —
Такая дрымота
У золаку шэрым, як мох!
Ні бегу мурашкі,
Ні мятліка лёту,
Ані павучка, —
О-охо-хо-ох!

Хутчэй бы ўжо ранне,
Сяброў азваванне,
Хутчэй бы ўжо нейкі хоць рух!
Пудлівых стракозак нямых

Пярэбзыкі восаў ды мух...

Самой аж дзівота,
Якая плячота
Мяне агартае, дальбог,

Эдуард АКУЛІН

Смугак безнадзейнае душы...

Максіму Багдановічу

Ні спякотным поўднем лета,
ні ў асенні дзень дажджлівы
не трывожце сон Пазта —
ён у сне сваім шчаслівы...

Бо не ведае, не знае,
што ў забранай той краіне
на яго Пагоню зграю
нацкавалі — Вершнік гіне...

Што арнат залатарны
тканай ім да скопу мовы
разарвалі ўнукі-гунь,
і крывёй барвеюць словы:

БЕЛАРУСЬ, РАДЗІМА, ВОЛЯ!
Спі, Страціме, на чужыне...
Не дай Бог табе юдолі
счужапец у роднай гліне.

Гліняная ішча

Светлай памяці прабабулі ВОЛЬП

Ад пужання, уроку, улёку,
ад прастуды, каб вогнік знік...
Ты шаптала над глінным глёкам,
загарнуўшы яго ў ручнік.

Тройчы дзьмула ў яго, а потым
адганяла ім духаў злых,
што мяне аблівалі потам,
адбіралі і зрок, і слых.

Я з таемных тваіх маленняў,
я з гліннянай тваёй ішчы

Да кожнай жывінкі,
Да кожнай істоты, —
Аж сэрца шчыміць...
Охо-хо-ох!

Песенька краснючка

Нейкі поклік, нейкі верад,
Слодыч і туга...
Колькі ішчэ ісці наперад
Так вось, паўздагад?

Па дарозе, без дарогі,
Гаем нацянькі
Што мне вытупаюць ногі,
Вымацае кій?

Можна, тое, што шукаю,
І не існуе?
Можна, марна я збіваю
Ступачкі свае?
Па дарозе, без дарогі,
Гаем нацянькі
Што мне вытупаюць ногі,
Вымацае кій?

Можна, шэра і самотна
Будзе ўсюды мне...
Веру ў радасць я ахвотна,
А ў няўдачу — не!
Па дарозе, без дарогі,
Гаем нацянькі
Нешта ж вытупаюць ногі,
Вымацае кій!

Што мне вытупаюць ногі,
Вымацае кій?..

Песня дубовага ння

Цешыў дзень прамяпісты,
Сэрца неба і волі хацела.
А жыццё сухалістам,
Сухалістам дадола зляцела...

Узнімаўся вячыста,
Быў шумлівы, і дужы, і смелы,

скраў прыпынку твайго агменю,
скраў святлінку тваёй душы...

Ад пужання, уроку, улёку...
Беражы мяне, беражы.

Батлейка

Драўлянае рэха часоў Бэтлеема,
Драўляная памяць драўляных вякоў.
Драўляная зорка. Драўлянае неба.
Драўляная кроў з-пад драўляных цвікоў...

Драўлянага смеху драўляныя вусны,
Драўляныя словы з драўляных псалмоў.
Драўлянае ішчаце, каханне, спакуса...
Драўляныя крылы, драўляныя анёлы.

Драўляныя крокі, драўляныя крыкі.
Драўляныя яслі, драўляны мароз.
Драўляныя слёзы драўлянай Марыі.
Драўляная Смерць і драўляны Хрыстос.

Страха

Саламяна-каляны дождж,
што застыў залатою лавай...
Хто снапы твае клаў пад нож,
хто раўняў для раўнявай славы?

Каб ні кроплі з густых залеваў
не працекла пад промні крокваў,
каб сасмяглы ад спёкі хлёў
марна марыў пра меч "Прамоклаў"...

Пад страхою — кубло-гняздо.
Над страхою — анёл-прыўкраса.
У страце — сгоў старых нажоў...
Без страхі дом, як поп без расы.

На страху нападае жах
кожны раз, калі ў п'яным гневе
з-пад сякеры ляціць на дах —
вестуном перуновым — певень.

Прымыльнік

Ты для лазні — надзейны тыльнік.
Твой начны кватарант кажан
назвае цябе, Прымыльнік,
не іначай, як толькі — Пан.

Слупянеў ад красы дзівочай...
Чырапеў за мужчынаў не раз,
калі тыя на схіле ночы
ад бяслыя лупілі ў таз...

Бо на мулкіх палках кляновых
аж да раніцы — як заснуць?!
Водар венікаў б'е ў галовы,
запрашае ў раку нырнуць...

У прымыльніку добра п'еца...
Піва куфаль — тут боскім дарам.

А жыццё сухалістам.
Сухалістам дадола зляцела...

Захад шэры, імглісты,
Як душа, што ўсяго адхацела.
Назаўжды сухалістам,
Сухалістам жыццё адляцела...

І.УЛ.БАЯРЧУКУ

Недзе ўзвасяеца наш унёсак
У Жыццё

у зямной гэтай юдолі.
Ці адхмарацца калі нябёсы?
Ці нап'еца сэрца шчасця ўволю?

Будзем помніць: ледавік сыходзіць.
Будзем помніць: і патоп мінае.
Хоць, здаецца, сілы на зыходзе,
Крык душы ў пустыні прападае...

Але сіла даецца роўна столькі,
Колькі трэба, каб стрываць пакуту.
Ветрам хліцца да голькі голька,
Кожны лісцік хоча быць пачутым...

Ты ўжо не спяшаешся больш,
друза мой стурбаваны?
Прыціх — як прапаў,
у бярозавым гэтым гайку,
На цёплай траве,
залатым казальцом гафтаванай,
Скуль конікі так і сігаюць
табе на руку.

Дзіцячая ўсмешка блукае
на вуснах прывялых.
О як жа даўно, як даўно я іх не цалавала...

Так шмат гэтых конікаў тут —
ажно ходзіць стотраўе.
Крапаецца мятлік тваіх
то пляча, то шчакі

І, лётам ішчаслівы,
нагадае пра непераўнасць:

Мы прыходзім сюды раздзееца,
каб душу апрагнуць у паўру.

Верш

Ахвярую Бум-бам-літу

Хутка дажджы і восень.
Час несусветнай скрухі...
Час, калі ў крушні зносяць
скруху чмялі і мухі.

Час, калі ў дзікі вырай
вытурыць птушак голад.
Час, калі сонца-гіру
скрадуць — піліць на золата...

Хутка дажджы і скруха.
Хутка хаўтуры Лета...
Хутка чмялі і мухі
трапяць у верш пазта.

Вечар — сляпым Гамерам...
Човен на чорных хвалях.
Ноч у чаўне з памерлым —
Днём адплыве за далеч.

Так у жыцці бывае —
смерць і каханне побач.
Дзень без начы згарае.
Ноч апрагне жалобу...

Чорную ноч — дзень белы.
Смерць і жыццё з'ядналі.
Вечар — сляпым Гамерам.
Човен на чорных хвалях.

Ці страшна?..

Барысу ПЯТРОВІЧУ

— Ці страшна жыць успамінам? —
Дзяцінства. Ігруша. Дзічкі.
— Страшней — дачакацца сына —
і ноч — без адзінай зічкі...

— Ці страшна хадзіць па наветры?
Апоўнач вакно — магілай...
— Калі ты ў хаўрусе з ветрам
не надта, бо маеш крылы.

— Ці страшна душы без Храма?
Забудуць спытаць — адлучаць...
— Калі твая кроў — атрамант —
не страшна — крыху балюча.

У музеі

Музыка музейнае цішы.
Смугак безнадзейнае душы.
З адзінотай келіх на дваіх...
Дзе такі прывідны навакольны свет.
Дзе такі уяўны незямны пазт.
Дзе ў пакоі чымяным чучэцця уздых...
Быццам "фортэ" "п'яну" занімае дых.
Дзе усё ахутаў дзьмухаўцовы дым...
Дзе ніхто не здзьмухне віфліемскі пыл

Мы не паляцім на агонь ужо,
як матылькі.

Забуйліва ўсмешка блукае
на вуснах прывялых.
Куды тая лёткасьць,
куды тая жарсьць змаявала?..

Яшчэ няма цябе ў маім жытле,
А ўжо ў маёй уяве ты прысутны:
Немітуслівы, годнасны,
на тле
Прадоння зведанай самоты
сутны.

Ціхмяны боль прытайнены ўваччу,
Пяшчота і журлівіна ва ўсмешцы...
Ані пра што распытваць не хачу.
Нарэшце мы спаткаліся. Нарэшце.

Святлом змярэжаны асенні сад
З пладамі, спеленымі ў золкіх проймах.
Да абмірання родны твой пагляд...
Да шчэму ўтульна мне ў тваіх абдоймах...

Назад
у быт, у побыт свой ступлю,
Пад моцны дах няхіснае самоты.
Я ў гэтую самоту ўжо люблю —
За патуранне мрояў маіх лёту.

Воблака душы з улады тлуму
Вынесці пад воблака бярозаў,
Хай пагоіцца зялёным шумам,
Крыльцамі стракозак.

Бо пайшло яно ўжо проці ветру,
Бо грыватамі ўжо набракае,
Бліскавіцамі ў сцяжэлых нетрах
Ластавак лякае.

Пастаяць у верасня ў прысенках.
Неба ў крыжыках стрыжоў рахманых.
З воблака бярозаў спель насення
Сыплецца, як манна...

з бібліі схаванай у шкляннай труне...
Тут наканава
жыць і ўмерні мне.

З НІЗКІ "ЭРА СНОЎ..."

Вайна каханья

Калі ты лавольваеш рухі,
і туманіцца твой пагляд,
калі рэха надаўняй гучыць
з нашым і часцем гучыць нялад.

Гэта знічыць вайну каханья
нам Амур аб'явіў з табой.
Аж да раніцы, да світанья
не заціхне наш шлюбны бой...

Дазваляла...
Адчуваючы безнадзейна,
што ў пачуццях нашых — інфляцыя...
Паступова цябе ад адежня,
нібы дрот ад ізаляцыі —
вызвалю...
Кароткім замыканнем
нас асяліла ранне.

Не кажы мне нічога... Маўчы.
Гэта д'ябал падаўся нам Богам.
Пацалункам тваім на плячы
пачыналася ў некла дарога...

Толькі марна да сходу начы
мы не спалі, занятыя севам...
Я ў табе не застаўся нічым —
ні ўспамінам, ні сынам, ні севам.

Хоць табой свае сны засяліў,
ты прапісана ў іх незаконна...
Бо ў табе не застаўся нічым —
ні слязой, ні дачкой, ні пракаленам.

Я чакаю...

Я чакаю, што ты аднойчы
ціха мовіш: — Я зноў твая...
І спатліш мой смутак воўчы,
ад якога згараю я...

Я чакаю і ты чакаеш,
калі сам я сябе спалю.
Я чакаю, а ты знікаеш,
як сарваны лісток агню...

Я чакаю — як камень крэмна,
закаваны да забыцця.
Я чакаю — няхай дарэмна
мне чакаць яшчэ паўжыцця.

Віяланцэлі чую сола я...
Ты ўся такая голая,
саромная, спакусная.
Вугельчыкам па снэзе
зіхціш у цемры вуснамі.

ПРОЗА

"І — больш нічога..."

Верхняя вейкі дакрануліся да ніжніх — і сляза не паспела ўлічыць. Дзяўчына плакала з заплішчанымі вачыма. Слёз не было відно, але намочыла туш рабіла вейкі ліпкімі. "Каб зараз хто ўбачыў мяне з гэтымі бруднымі пісягамі ад фарбаў, — падумалася ёй. — Каб ён раптам увайшоў". Свядома ведала, што не прыйдзе, а палсвадома — чакала. Як, здараецца, чалавек, гаворачы пра свае недахопы ці няўдачы, падспудна чакае слоў: "Ты памыляешся, недаацэньваеш сябе..." Адным словам, чакае, што яго будуць пераконваць.

Мабыць, дата на яе так магічна дзейнічала, усяляла наўную надзею, што павінна адбыцца хоць што-небудзь. 14 лю-

перы: "Дзяўчына плакала з заплішчанымі вачыма".

Новенькае для калекцыі

Маці паклікала яго да стала. Не сьчакаўшы заўсёдных колькі хвілін за камп'ютэрам пасля звыклага "іду", ён адразу накіраваўся на кухню.

— Як гэта ты сёння?.. — усміхнулася маці, паставіўшы на стол шклянку з кефірам і паклаўшы відэлец.

Ён толькі скурчыў смешную грываску і падсунуўся да сваіх драпікаў.

Падклаўшы іх яшчэ некалькі на талерку, маці затрымалася ля стала, тым больш, што сын мармытаў нешта напоўненым і тгам і рабіў знакі рукой з відэльцам, — відэль, хапелу паведаміць пра свае пеліхы з Word(ам).

Вольга ЛАШКЕВІЧ

Тры імпрэсіі

тага дзень закаханых усё-такі... Але ж раней яна не хварэла ніякімі ілюзіямі. Ды і зараз дзяўчына добра разумела, чым выкліканы яе стан. Гэта быў не сум па яшчэ не сустрэтым каханні, а сум развітання з тым, да чаго прывыкла: ёй трэба было расстацца з успамінамі, хваляваннямі, сваёй марай паспрабаваць забыць пачуццё. Цяжка, калі душа робіцца пустой, хоць і на некаторы час. "Бог мой, яшчэ і слёзы", — уголас сказала, выціраючы, а на самай справе яшчэ больш размазваючы ніжнія вейкі. Падумала: "Не адказаў на маё віншаванне, якое ў такі дзень можна распаніць як прызнанне. Але ж я ведала, што так і будзе, яшчэ калі пісала". І зноў уголас дадала: "Спадзявацца — не грэх".

Паштоўка была лімонна-сіняя. З чужымі вершамі: "Я вечны твой поэт і вечны твой любовнік. І — больш нічога".

Учора, праводзячы языком па клейкім краі канверта, яна падумала, як дарэчы прыйшліся гэтыя, напісаныя кімсьці словы: "І — больш нічога". Сёння яна зноўку ўспомніла пра іх і балюча адчула, што гэтая паштоўка была пачаткам канца. І калі раней не толькі сэрца, а і розум яшчэ на нешта спадзяваліся, то цяпер розум (прымусіць сэрца ўбачыць праўду і паверыць у яе цяжэй) зазначаў: гэта ты ўкладала паштоўку ў канверт дрыжачымі рукамі, а яму яна ўсцешыла гонар "І — больш нічога". А гэта ж быў дзень іх знаёмства. Дзяўчына сумна падумала, што, мабыць, то жаноцка прывілея — захоўваць пялёсткі кветак, паперкі ад цукерак, білеты на кінасеанс і... памятаць даты. І наступная думка непрыемна варухнулася: "Мужчыны таксама памятаюць даты, але калі тыя для іх штосьці значаць".

Цяжка расставалася з успамінамі... Было лёгка. Ён з сябрамі сядзеў на набярэжнай, а яна проста прайшла міма, усведамляючы ўласную прывабнасць, у сваёй, колеру сонца, сукенцы з чорнымі гузікамі, якая прыгожа адкрывала ногі. І ўласная прывабнасць пачынала яе, бо дзяўчына ведала, што ён глядзіць ёй услед. А цяпер яна толькі усміхнулася гэтаму ўспаміну, бо ў памяці ўсплыла сцэна з фільма... Жанчына ідзе да свайго століка ў рэстаране, ідзе, нібы па полыуме, а за кадрам гучыць яе голас: "О, яшла жестока, мерно покачываю бедрамі. Я знала, што он смотрит мне вслед". І ў гэты момант аб'ектыў кінакамеры спыняецца на твары маладога чалавека, вочы якога застылі на агеньчыку сваёй запальніцы...

Дзяўчына зноў усміхнулася. На гэты раз нават сваёй думцы, наўна-жорсткай: "Кожны чалавек зусім адзінока ў гэтым свеце. Ён кахае кагосьці, каб была магчымасць патрабаваць каханья да сябе. Такім чынам, па-сапраўднаму ён любіць толькі сябе. Ад эгаізму усё..."

"Перажыву", — вымавіла амаль шэптам. Шарыкавай ручкай пакінула на па-

Падняў галаву: маці стаяла побач, спіной да акна. Яму ж акурат у твар біла святло заходзячага летняга сонца. Адкрыў рот (ён ужо мог гэта зрабіць), і... прыйшло на розум зусім не тое, пра што хапелу сказаць. Кальнуў успамінам вечар. Надоечы. Гэта было зусім нядаўна.

Іх заўсёдная кампанія павольшала пасля гарадской прагулі падчас свята піва: аднекуль з'явіліся знаёмыя музыканты-аматары (прэстыжныя людзі ў маладзёжнай тусоўцы), сябры сяброў. Сярод іх — тонкая дзяўчына з шляхетнымі рысамі, якая зразумела яго камп'ютэрную схільнасць і сімпатыю да Міка Джагера. Ён зацікавіўся гэтай дзяўчынай з усмешлівымі вачыма. І наступным вечарам яны сустрэліся зноў. Таксама святло біла яму ў твар, толькі электрычнае — ад ліхтара, да якога яна стаяла спіной. Скончыла нешта расказаць пра малодшую сястру, а можа, і не скончыла, і спынілася неспадзеўкі. Раптам.

— Віктарыну бачыла ў газете. На французскай мове. Газета. Дык там адно з пытанняў: хто і ў якім фільме сказаў: "У цябе прыгожыя вочы, ты ведаеш!" — Зрабіла паўзу і дадала: — Гэта сказаў Жан Габэн. Не ведаю, каму. А я табе кажу: "Ты ведаеш?"

Пільна паглядзела яму ў вочы, як быццам хацела пераканацца, запэўніла:

— Прыгожыя, праўда, прыгожыя. Яму стала чамусьці цёпла. Узнікла ўзрушанасць ці хваляванне. Не, разгубленасць. Ён разгублена ўсміхнуўся, а яна ўжо перайшла да гісторыі забаўнага выкладчыка.

Цяпер прыгадаў пра гэта, глядзячы ў мацерыны вочы. Схмянуўшыся, хіснуў галавой:

— Не, нічога.
Маці толькі паціснула плячыма.
Не, гэта дзяўчына сапраўды выклікала цікакасць.

Яна прыбірала кніжную паліцу. Давалася нагнуцца па аркушы, што выпаў з нейкіх старых сестрынных сшыткаў. Механічна прабегла вачыма па чужых радках аматарскага апавядання. "Заплаканай гераніні высакародны незнаёмец, сучаснаючы, падарыў пацеркі:

— Глядзіце, пад колер вачэй, блакітна-зялёныя.

З-за гэтых блакітна-зялёных сяброўка апускала яе на зямлю:

— Ха! Гэта той, з якім я ў парку цябе ўчора бачыла. Ён усіх задарыў. У мяне таксама недзе ляжаць. У яго ж цэлая калекцыя. І зялёныя, і чорныя, і нават аранжавыя ёсць. Ты бачыла калі-небудзь дзяўчыну з аранжавымі вачыма?"

Чыйсьці крыху наўны, але цікавы твор. "Штосьці ў гэтым ёсць", — падумала яна. У яе была сваё калекцыя. Слоў. Ёй падабалася назіраць, як мужчыны "кляюць" на лісьці вачыма, бо і яны "любяць вачыма".

Хоць у яго і сапраўды былі прыго-

жыя вочы. А калі б не, то знайшлася б усмешка. Не, не дэлонаўская, — яна адшукала б што-небудзь новенькае ў сваёй калекцыі...

Гэтыя вочы на супраць

"Ара-аўні-івы му-уж веў жану-у тапі-іць", — пягнула "Радые-1", не ўсяляючы аптымізму, і, здалося, неяк асабліва дакучліва. Прыйшлося спішыць гук. Па дарозе з кухні захапіўшы яблык, зноўку падагнула ногі ў фатэлі. Але кніга не чыталася. Настрой не паказваў прыкмет жыцця, яго проста не было. Хаця не, быў — з рубрыкі "тэлевізар выключаны, час тушыць святло"; ён выклікаў жаданне зашыцца ў кут і не думаць ні пра што. Не думаць...

Песні, мелодыі, хоць даўно вядомыя, але зноў раптам пачуцця, маюць моду

засесці ў галаве і неадчэпна круціцца. Яна і не заўважыла, як пачала напяваць сама сабе: "А раўнівы муж..." Гэта яшчэ больш дадала суму, не падабалася ёй. Трэба было падумаць пра штосьці, каб адцягнуць увагу. Значыць, не думаць не выпадала.

Успомніла адзін восеньскі вечар, больш прыдатны для вяселлі. Яно тая і было — выхадзіла замуж стрыечная пляменніца. Залатое надвор'е, выхадны, ды і не пост яшчэ.

Невысокі і нейкі нясвежы малады чалавек запрасіў на танец, прычым каторы раз. Ёй было ўсё роўна. Да гэта толькі ёй. Ужо танцуючы, сустрэча наспярожае трывожны позірк, у якім прачытала: "Ён не падабаецца мне. Разумееш?"

І вялікія, як у мультышнага Скруджа Макдака знакі долараў, пыталнікі ў бацькавых вачах: "Ты мяне разумееш? Не падабаецца".

Няўжо ён прыняў яе абьякаваць, якая не прымушала адмаўляцца ад запрашэння, за сімпатыю да гэтага хлопца? Яна паспяшалася адказаць вачыма: "Мне таксама не падабаецца".

Сямейная ўрачыстасць хутка скончылася. Ужо ў сваім пакоі яна падумала, што павінна нешта ўспомніць. Нешта важнае адзначыць для сябе. Вось яно! Гэтае бацькава пачуццё, якое яна ўпершыню ўгледзела. Яму не спадабаўся б хто заўгодна — любы, таму што яго пачуццё (бацька ўжо стаў і наўрад ці не акрэсліваў яго для сябе) не належала невядомаму "любому", яно прызначалася ёй.

А калі б яна з бацькам не сышла тады ў поглядах?

...Твары, целарухі на дыскатэцы. Яна не магла не заўважыць сяброўчыны вочы, такія ўважлівыя. І зноў, балансуючы між танцуючых, пераз плячо маладога чалавека ўбачыла позірк, толькі на гэты раз іншы: "Ён падабаецца мне". Адказала гэтым вачам: "Мне таксама". І раптам, цёмныя і ўважлівыя, вочы лепшай сяброўкі з рашучым выклікам, нібы хацелі сцвердзіць сваё права, спыніліся на ім.

Цяжка дзяліцца тым, што любіш, для некаторых — амаль немагчыма.

Той малады чалавек не стаў яе лёсам. За што ж крыўдала на самую блізкую дзяўчыну? За свой сорам у гэтым нікому не патрэбным танцы, за адчуванне нейкай віны? За тое, што яе прымусілі выбіраць? Адрозна далі адчуць тое, што многія сябры лічаць патрэбным замоўчваць да апошняга? За што?

А тая таксама перахварэла. Бо саромелася, бо раўнавала. Гэта было даўно і, як потым падавалася, было неістотным. Але ж было і сцвярджала, што ніколі не лішне ўмець чытаць па вачах.

Прэм'ера ў тэатры альбо ў кіно — падзея хваляючая і жаданая, бо ёсць спадзяванні на творчыя адкрыцці, мастацкія набыткі, на сустрэчу з таленавітымі, адоранымі людзьмі. 19 верасня ў 21.50 тэлеглядчоў чакае прэм'ера мастацкага фільма Беларускага тэлебачання "Маё дзела — цялячае..."

На творчым рахунку аўтара сцэнарыя і рэжысёра-пастаноўшчыка фільма Генадзь Хмыза — некалькі поўнаметражных мастацкіх стужак: "Пралог", "Легенда Беларэй Велжы" (паводле творчасці М. Гусоўскага), "Кветка малпы".

Фільмы ахопліваюць жыццё Беларусі з XII стагоддзя і да часу II Сусветнай вайны. Мастацкімі выўленчымі сродкамі, каларытнымі нацыянальнымі вобразамі ўвасабляецца ідэя жыццяздольнасці беларуса, яго неад'емнасці ад зямлі-карміцелькі, яго незалежнай ад змены сацыяльных фармацый і ўлад вышынні чалавечага духу.

Фільм "Маё дзела — цялячае..." створаны паводле ранніх апаўданаў класіка беларускай літаратуры Кузьмы Чорнага. Беражліва захоўваючы выразную цэласнасць характараў, каларыт і прыгажосць мовы, паэтычнасць беларускай прыроды, закладзеныя майстрам беларускай прозы, аўтары фільма стварылі арыгінальны твор, удала асэнсавалі і абагулілі літаратурную першааснову класіка.

Тэма фільма — зямля і чалавек на зямлі. "Я як камень пры дарозе існую на сваёй зямлі", — гаворыць хутаранін Мацвей Сцяпанец, галоўны герой стужкі. І ніякія нягоды, ніякія хітруны і сельсаветчыкі не здольны парушыць яго векавечнай сялянскай упэўненасці быць гаспадарнікам. Зямля — гэта Бацькаўшчына, зямля — гэта незалежнасць і дабрабыт, зямля — гэта трываласць і спакой, зямля — гэта будучыня!

Рэжысёр фільма Генадзь Хмыз і мастак-пастаноўшчык Барыс Рэпін удала падобралі для здымак малюўнічых мясціны Беларусі, трымаюцца этнаграфічнай дакладнасці архітэктуры, побыту, вопраткі.

Задуму рэжысёра і мастак-пастаноўшчыка ўвасобіў відовішчна аператар-пастаноўшчык Анатоль Калашнікаў. Вясна, лета, зіма, восень — усе поры года паэтычнай канвою ўпліваюцца ў мастацкую тканіну. Адапаведны настрой і жартаўліва-гратэскавую стылістыку фільма падкрэслівае арыгінальная музыка кампазітара Аляксандра Балотніка.

Удалы ў фільме і падбор выканаўцаў на ролі дзеючых асоб. Аляксей Туровіч, Галіна Фёдарова, Генадзь Гарбук, Арнольд Памазан, Аляксандр Лабуш, Пётр Юрчанкоў, Анатоль Жук — добра знаёмыя глядачу нашы актёры.

Фільм заканчваецца сімвалічным падзеямі — нараджэннем чалавечага дзіцяці і будоўляй хаты. Будуюцца хата талюка — толькі ў грамадстве сіла і непарушнасць жыцця. Ідуць у школу малыя дзеці — наша надзея і будучае. Зноў, як на пачатку фільма, арэ зямлю сельанін — жыццё працягваецца. І яно векавечнае, бо векавечная зямля, на якой жыве чалавек.

Л. КАЧАНКА
На здымку І.Галафеевай — Генадзь Хмыз.

Прэзідэнт — пісьменнікі: дыялог дзеля Беларусі

(Працяг. Пачатак на стар. 5)
нічога, выяўляў сваю нацыянальную свядомасць толькі з той прычыны, што больш не было чаго выяўляць, нехта спалываў, прагульваў, прапіваў талент. Але тыя, для каго літаратура не сродак, а спосаб жыцця, хто іншага занятку сабе не ўяўляе, як пісалі, так пішуць і будуць пісаць. Незалежна ад таго, які ў іх побыт, жылло, якая капейчына ў кішэні. Я згадаю тут пад канец свайго выступлення толькі аднаго з іх — Міколу Купрэва. Згадаю з той прычыны, што не атрымаў ён мінулым разам заслужаную ім дзяржаўную прэмію, у чым хутэй за ўсё нехта з нашых літаратарскіх, набліжаных да ўлады хлопцаў узяў ды і пастараўся.

Выдатныя вершы і прозу немалады ўжо Купрэў напісаў у электрычках, ён жыў тады ў вёсцы і ў яго не было грошай, каб купіць, прывесці дровы і ў халады напаліць печ.

Тым, каму Бог даў адчуванне беларускага слова, як адчуванне лёсу, пісалі, пішуць і будуць пісаць. Толькі б ведаць яшчэ, што неадарэмна, разумець, для каго і для чаго, ясна бачыць будучыню Беларусі.

А.Р.Лукашэнка: Уладзіміра Някляева я ведаю даўно. Можна, ён крыху змацыянальна, — я вельмі уважліва слухаў яго, — але сказаў тое, што хацеў сказаць. Такая "запёўка" абнадзейвае, што размова будзе сумленна і шчыра. Я сказаў, што мы можам свабодна выказвацца па той ці іншай праблеме ў любы момант. Карыстаючыся выпадкам, хачу адразу адрэагаваць на яго выступленне.

Калі я даведаўся, што Уладзіміра Някляева выбралі старшынёй Рады нашага Саюза, я парадаваўся, што выбралі такога маладога, энергічнага беларускага пісьменніка, у якога на "Волзе амаль што палова радні", што, дарэчы, для мяне адкрыццё.

Уладзімір Някляеў сказаў аб тым, што ва ўзнікшых узаемаадносінах улады і пісьменнікаў у многім вінаватыя самі пісьменнікі. Скажу больш: усё, што ён пералічыў, — гэта толькі віна пісьменнікаў. Вы мяне папракаеце, што я, маўляў, не памяняў поглядаў, не пайшоў наперад. Можна, мне не падабаецца пазіцыя Барадуліна, Бураўкіна, Гілевіча, але я спакойна ўспрымаю іх, параўноўваю іх пазіцыі з тымі, якія яны займалі ўчора і некаторыя рэчы не магу зразумець. Можна на мяне крыўдзіцца, паважаныя сябры, але я сапраўды ў адноўленне ад некаторых перамяніццаў не паспеў. Вы мяне ў школе вучылі аднаму, у мае дэпутацкія гады раілі іншае. А я сустрэкаўся з многімі з вас, у прыватнасці з Бураўкіным. Вельмі шырока абмяркоўваў з вамі розныя праблемы, ніякіх разыходжаньняў быццам бы не было. Я стаў прэзідэнтам, а вы раптам настолькі "пайшлі наперад", што я проста за вамі не паспеў. Але як я мог раптоўна змяніцца? Вы мне расказвалі ў школьныя гады пра "дзядулю Леніна", "дзядулю Сталіна", яшчэ пра кагосьці. А сёння раптам павярнуліся на 180 градусаў! Пастараўся зразумець і вашу цяперашнюю пазіцыю, можа, у чымсьці памяняю і сваю.

Разважаючы аб сваёй пазіцыі, аб нашых узаемаадносінах, я бачу, што ўсё тут не так бязвольна і не па маёй віне. Аналізую: ну, у чым я не маю рацыі? Камусьці адмовіў у дапамозе? Не. Камусьці сказаў: падаўляй іх? Не. Нават тых, сярод вашага брата, якія пісалі: "Забі прэзідэнта!" Калі мяне падбівалі да судовых разбораў з гэтымі аўтарамі, я сказаў: ды кінце вы, 99 працэнтаў пісьменнікаў — разумныя людзі, яны зразумеюць, што гэта бязглуздзіца. Я цярыліва, можа, нават не па ўзросту цярыліва, ды яшчэ пры маім адкрытым і рэзкім характары, уважліва назіраў, маўчаў, цярыўся, калі некаторыя з вас мітынгавалі на вуліцах у парушэнне ўсіх законаў і правіл і выступалі супраць прэзідэнта і ўлады. Калі ў мяне за спінай размахвалі недзяржаўнымі сцягамі і крычалі "Лукашэнка далой", а на ваш заклік "Жыве Беларусь!", я таксама гаварыў: "Жыве і будзе жыць!"

Вось перад вамі сядзяць прадстаўнікі дзяржаўнай улады. Пакажыце хоць аднаго з іх, каму прэзідэнт даручыў кагосьці падаўляць! Не было з майго боку да вас такіх адносін, якія, дапусцім, як у Расіі, прывялі б не проста да якога-небудзь водападзела, а да расколу на некалькі пісьменніцкіх арганізацый. Не дай Бог, каб гэта адбылося!

Вы казалі, Уладзімір, што да вас прадстаўнікі ўлады насцярожана ставяцца. А вы прааналізуйце дзеянні асобных пісьменнікаў, якія пад антыпрэзідэнцкім сцягам прыязджаюць або прыходзяць у маладзёжныя калектывы. Ведаеце, не толькі я, народ стаміўся ад гэтага цкавання. А я як кіраўнік дзяржавы не магу дазволіць, каб яшчэ і моладзь

была ўцягнута ў гэта цкаванне. А як усё на гэтых мітынгх пачынаецца: з дзвюх прапаноў на роднай матчынай мове, а потым пайшлі-паехалі і "пра дзяржаву", і "пра Лукашэнка".

Вядома, вы самі насцярожылі людзей. Я ніколі не даваў указанняў "не пускайце іх". Такого не было. Вы самі супраць сябе настроілі. Таму пастараўся прычыну знайсці перш за ўсё ў сабе.

І я, вядома, у чымсьці вінаваты. Не. Калі столькі праблем, ды яшчэ калі іх падкідаюць збоку, — бываюць і памылкі. Толькі калі нічога не робіш, памылка не дапускаеш. Я лічу так: у нас такія пісьменнікі, якіх мы заслужылі, якіх мы вырастцілі. Дзяржава, народ вырастцілі. Вы ўзялі пытанне аб паліклініцы. Я ведаю, што пісьменнікі раней лячыліся ў "лечкамісіі". Калі ёсць у гэтым неабходнасць, давайце падумаем, як гэта лепш зрабіць.

Некалькі слоў пра Дом пісьменнікаў. Як бы вы зрабілі на маім месцы, калі б вам на стол клалі зводку-прэзідэнта ж інфармуюць па ўсіх пытаннях — перыядычныя сходы ў Доме літаратара, апазіцыя адна, апазіцыя другая, апазіцыя трэцяя. Ну, добра, апазіцыі таксама ж недзе збірацца трэба. Але аб чым ідзе размова? Не аб нармальнай, канструктыўнай крытыцы ўлады, а аб стварэнні "атрадаў самаабароны". Потым гэтыя спекуляцыі з уласнасцю! Саюз пісьменнікаў фінансуецца з бюджэту па ўсіх артыкулах расходаў, у тым ліку і на ўтрыманне будынка. Значыць, гэты будынак павінен знаходзіцца ва ўласнасці дзяржавы. А вы карыстаецеся ім, калі ласка, без усялякіх абмежаванняў, толькі без права продажу. Юрыдычна гэты дом узяты на баланс дзяржавы. Калі ласка, праводзьце там сваю работу. Гэты дом пабудаваны дзяржавай для пісьменнікаў, а не для чыноўнікаў ад пісьменнікаў. Вы нават за арэнду не плаціце.

Як бачыце, няма мэты адабраць у вас будынак, пасадыць там якое-небудзь пасольства ці якіх-небудзь чыноўнікаў. Як я сказаў, Саюз пісьменнікаў фінансуецца з бюджэту на 100 працэнтаў. Але, паводле інфармацыі, якую я маю, вы нават не выкарыстоўваеце тыя грошы, якія вам выдзяляюцца: каб паехаць кудысьці, пагутарыць з людзьмі.

А што датычыць Купалаўскіх чытанняў, пра якія вы гаворыце: хацелася б, каб гэтыя мерапрыемствы праводзіліся не пад мітынгавымі лозунгамі, не якім-небудзь аўрамам, не па заяўках палітычных партый. Мне хочацца пабыць часам у пісьменнікаў на якой-небудзь сустрэчы, на сустрэчы талковай, дзе кожны разняволена будзе чытаць свае вершы, будзе гаварыць аб чым-небудзь важным і патрэбным для ўсіх. Але я не магу прыйсці туды, дзе размахваюць гэтымі сцягамі, гэтыя яныя. Чаму гэта адбываецца? Што, я ў гэтым вінаваты? Прабачце, не я ў гэтым вінаваты.

Так, за пісьменнікаў ідзе барацьба. Апазіцыя хоча "ездзіць" на пісьменніках. Апазіцыя хоча трымаць у сабе пісьменнікаў як нейкі штук. Вядома, кіраўнік дзяржавы таксама хоча падтрымліваць з пісьменнікамі добрыя адносіны. Але я ніколі не буду сумніўнымі спосабамі змагацца за вас. Тым больш, калі такія "чытанні" ператвараюцца ў мітынгі, а потым пад гэта "карцінку робяць", вось, маўляў, паглядзіце, "супраць Лукашэнка ўся інтэлігенцыя выйшла" і гэтак далей. Гэта ўжо навучылася ў нас рабіць апазіцыя.

Давайце разам з дзяржавай правядзем чарговыя Купалаўскія чытанні на салідным узроўні, без палітычнай траскатні, давайце традыцыю ўстанавім. Усё ж пачынаецца з устанавлення традыцыі, з нейкай кропкі адліку.

А пра Купрэва, як мне ні сорамна, першы раз чуо, хоць ты, Уладзімір, сустракаўся са мной не раз. Чаму не сказаў, што ў чалавек дрочу няма, каб прапаліць у печы і сагрэцца? Аб гэтым жа не было сказана. А для чаго створана Рада Саюза пісьменнікаў? Перш за ўсё для таго, каб падтрымліваць і абараняць усіх гэтых таленавітых людзей. Хіба я калі-небудзь адмовіў у падтрымцы канкрэтнаму пісьменніку? Або вучонаму? І не трэба было для гэтага чакаць сустрэчы ў прэзідэнта ў рэзідэнцыі. У нас людзі вельмі даступныя. Іван Іванавіч Пашкевіч вядзе гэтыя пытанні. Але вось калі Іван Іванавіч выказвае жаданне пабыць у Таварыстве беларускай мовы, а яго "прынцыпова" не запрашаюць, то гэта ўжо іншае пытанне. Толькі не трэба потым стагнаць з экранам аб тым, што вас не выслухаюць, "беларускую мову не паважаюць".

Што датычыць беларускай мовы. Я пастаянна кантралюю ўступныя экзамены, і мне даюць інфармацыю па сачыненнях, перака-

зах і дыктантах. Дзіўная рэч. Калі ва ўсходніх абласцях два гады таму амаль 90 працэнтаў абітурынтаў пісалі на рускай мове сачыненне, пераказ і дыктант, то ў гэтым годзе 70 працэнтаў сачыненняў, пераказаў, дыктантаў пісалі — гэта ж свабодны выбар, — менавіта на беларускай мове. Гэта не паказчык? Гэта ж мы беларускую эліту гадуем! Учора абітурыент — сёння студэнт, заўтра — эліта грамадства.

А да чаго прывяла беганіна вакол парламента пяць гадоў таму з заклікам "давай-давай, Гілевіч"? Мы яго ўсюды падтрымлівалі. І я яго падтрымліваў. У вельмі добрых былі адносінах. Але куды мы прыйшлі? Мы нацыю ледзь не раскалолі па моўнаму прынцыпу. Каму гэта трэба было? У рэшце рэшт, якія моцны быць спрэчкі па мове? Вы ўсе дэмакраты тут седзіце. Мы самым дэмакратычным чынам спыталі ў людзей, што рабіць? І больш як 90 працэнтаў выказаліся наконот гэтага. І я як кіраўнік дзяржавы абавязаны прытрымлівацца гэтага волевыўлення, праводзіць дзяржаўную палітыку і адстойваць дзяржаўныя прынцыпы.

Гвалтам мову не падтрымаеш. Дзяржаўная палітыка нават у гэтай галіне наскокам не праводзіцца. А што датычыць распаўсюджвання вашых кніг, то я не магу гарантаваць іх распаўсюду. Мы вам дапаможам іх надрукаваць. Але кнігі будуць купляць толькі тады, калі яна цікавая для чытача. Вось у мяне тут даная, што з 1995 года выдавецтва "Мастацкая літаратура" не рэалізавала да 70-80 працэнтаў кніг.

А вось пытанне "што мы будзем рабіць у сваёй краіне?" і "куды ісці?" — гэта пытанне прынцыповае. І мне шкада, калі міма вас прайшлі гэтыя разважанні. Апошнія два гады я ўвесь час адказваю людзям на пытанне, куды ідзем, дзе знаходзімся, якое грамадства будзем? Нават Пасланне парламенту — у нас галоўны дакумент у краіне — прысвечана гэтаму пытанню.

У Гродне сабралі прадстаўнікоў аграрнага комплексу, у Магілёве — прамысловага, і там адказалі на пытанне, як будзе развівацца сельская гаспадарка і прамысловасць?

Што датычыцца нацыянальнай ідэі, пра якую ты, Уладзімір, казаў учора на тэлебачанні, — выкажу сваё меркаванне. Як было б добра і проста сёння выйсці і сказаць: "Жыве Беларусь!" Суверэнная, незалежная і гэтак далей. І ўсё, ура! Але ці пойдзе народ за гэтай ідэяй? Не пойдзе. Спаскудзілі добрую ідэю. Сёння стаіць пытанне, як да гэтай ідэі вярнуцца, каб яна, кажучы на старой мове, авалодала масамі? Як гэта зрабіць? Мы падыходзілі ўжо да гэтага пытання некалькі разоў. Гэта вельмі балючае пытанне для мяне як кіраўніка дзяржавы. І я зразумеў: наша грамадства не гатова сёння ўспрыняць існуючую нацыянальную ідэю як флаг, які можна разгарнуць. А мы не гатовы сёння прапанаваць такую ідэю, якая авалодала б грамадствам. Мы тройчы да гэтага падыходзілі, мы вучоныя прыцягвалі, работнікаў культуры, разумных людзей, і не толькі тых, якія, як ты кажаш, "каля ўлады сноўдаюцца", а людзей, якія і крыху далей ад улады. І мы нічога не выпрацавалі. Усё, што мне было пакладзена на стол, гэта ўжо зацэрта, "запэчкана", як пісьменнікі кажучы. Вось у чым праблема. І я быў бы рады, калі б мне сёння Саюз пісьменнікаў узяў ды і прапанаваў канцэпцыю ідэі, якая сапраўды была б ўспрынята народам.

Што датычыць асобных напрамкаў, дык па гэтых пытаннях два рэфэрэндумы прайшлі. Прынцыповыя пытанні мы абмеркавалі з народам. У гэтым напрамку мы і абавязаны ісці.

Г.М.Бураўкін, паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Я.Купалы, намеснік галоўнага рэдактара часопіса "Вожык": Я хачу сказаць, што сустрэча наша сённяшняя, на мой погляд, запазылася і запазылася даволі сур'ёзна. Калі б яна адбылася, калі не чатыры, то тры гады назад, я думаю, гэта было б лепш, і многіх рэчаў, пра якія мы сёння гаворым, магло б проста не быць. Прышлі мы сёння сюды не для таго, каб хваліць адзін аднаго, і нават не для таго, каб плакацца адзін аднаму, а для таго, каб спакойна, разумна падзяліцца роздумамі і падзяліцца болям. Магчыма, гэты боль у нас розны. У аднаго адзін, у другога другі, але гэта боль на нашай зямлі, гэта боль у нашай Радзіме, гэта боль у нашай дзяржаве.

Я хацеў бы адаслаць таксама тых, хто ў свой час не працітаў, многія чыноўнікі, на жаль, не любяць чытаць прэсу, да артыкула ў "Звяздзе" за 24 сакавіка, пасля таго, як адбыўся першы з'езд настаўнікаў Беларусі, дзе я быў, прасіў слова, мне слова не далі, і тое, што я думаў сказаць з трыбуны з'езда,

я выказаў у артыкуле ў газеце "Звязда" з абсалютна, паўтараю, з абсалютна канкрэтнымі прапановамі. Магчыма, гэтыя прапановы спецыялістам маглі здацца недастаткова выверанымі, недастаткова прафесійнымі, але яны былі абсалютна канкрэтнымі, тое, што датычыць школы, што датычыць месца беларускай мовы ў школе, што датычыць месца культуры, гісторыі ў навучальным і выхавальным працэсах у школах.

Вось на гэты мой артыкул ад імя Таварыства беларускай мовы, дзе ад імя многіх і многіх людзей выказаны прапановы, ні Міністэрства адукацыі не адгукнулася, ні тыя структуры, якія куріруюць ці кіруюць гэтым міністэрствам, іх гэта не цікавіць. У мяне такое адчуванне, што яны заняты нечым іншым. Мы гаворым пра роўнасць, пра роўнасць беларускай і рускай моў, якая была заяўлена майскім рэфэрэндумам 1995 года, але ёсць роўнасць заяўленая, зафіксаваная ў дакументах, і ёсць роўнасць рэальная. І тут я хачу падтрымаць Уладзіміра Пракопавіча (Някляева) у тым, што ёсць рэальная, ёсць тое, ад чаго нікуды не ўцячэш, але ёсць, ці павінна быць, нацыянальная дзяржаўная палітыка. Між іншым, я ў "Звяздзе" і пісаў пра тое, што, відаць, настаў са дзяржавай прыняць закон ці пастанова, нейкае рашэнне ў падтрымку беларускай мовы, з якой, я думаю, ніхто не будзе гэтага адмаўляць, у нас праблемы. Няпростая сітуацыя ў нас з дзюма мовамі. Але ж трэба, відаць, разважаць, трэба думаць, чаму ў Расіі, Расія - федэрацыя, значыць, некалькі нацыянальнасцей, якія маюць свае нейкія дзяржаўныя інстытуты, - а мова адна дзяржаўная, адна. А чаму ў нас унітарная, запісана ў Канстытуцыі, унітарная дзяржава, а мовы дзве. Так склалася гістарычна, мы гэта прызналі, мы гэта запісалі, а дзе гэта роўнасць рэальная, дзе? Вось сёння мы прыйшлі, мы пісьменнікі, як правільна сказаў Уладзімір Пракопавіч, для нас гэта жыццё. Для некаторых чыноўнікаў, якія да нас наездваюць, яшчэ з часоў савецкай улады, для іх гэта месца камандзіроўкі - Беларусь, месца службы, месца выканання, так сказаць, нейкага задання.

З чаго, як мне здаецца, трэба пачынаць. Трэба пачынаць з таго, што беларуская мова разам з рускай павінна быць раўнапраўнай на ўсё ўзроўнях. Я вельмі люблю ўкраінцаў, маіх сяброў, як і расейцаў, у мяне сяброў там ніколі не менш, чым у чыноўнікаў, якія сёння правяць балю ў Беларусі, і сябры дастойныя, паверце мне. Ім незразумела тое, што робіцца ў нас з беларускай мовай. Магчыма, былі пераборы, гаворкі няма, магчыма, недзе канкрэтна былі пераборы з беларусізацыяй. Дык давайце мы іх спакойна выправім, а не будзем усё закрасліваць, і добрае, і не надта добрае, што было зроблена.

Яшчэ адна праблема - улада і творцы. Талант - рэдкасць, талант часта нязручны, можа, нават і непрыемны. І так бывае. Але ўлада, у якой няма культуры, у якой няма інтэлігенцыі, гэта ўлада можа быць нейкі час, можа, нават даволі моцнай быць, але ў гісторыі яна наўрад ці застанецца і рана ці позна рухне. Гэта зноў жа закон.

Я хачу сказаць, што трэба ўлічваць, калі гэта сапраўды талент, і калі гэты талент яркі, патрэбны народу, трэба ўлічваць яго асабліва і браць галоўнае, а не накідвацца на яго з радасцю, прытым, гэта ж вялікая радасць для бездараў, што воль талентавітага чалавека ўзялі і збэсцілі, воль узялі Быкава і растапталі. Ай, якая радасць для бяздарных. Значыць, можна яго церці, і я недзе там ледзь не на гэта месца стану.

А вось калі мы гаворым іх гэта на сабе пераканаўся, працуючы за мяжой), калі мы гаворым пра Быкава - так, да чаго павага, як да прадстаўніка дзяржавы, як да прадстаўніка гэтай літаратуры і нацыянальнасці. Таму дарэчы трэба талентамі, давараць трэба талентам. Іх небагата і трэба, каб лепшыя свае творы яны пісалі на Радзіме.

І апошняе: (даручце, я трохі блытана гавару) яшчэ адна праблема, праблема вельмі тонкая, але я быў бы няшчыры, калі б я пра яе не сказаў. Гэта кадры, якія кіруюць літаратурай, якія, скажам так, абавязаны быць ад імя ўлады ў кантактах з творцамі, не толькі з пісьменнікамі, але і з мастакамі, кампазітарамі, артыстамі, кінематаграфістамі. Залезыць ад іх вельмі шмат, таму што не да ўсяго ў вас даходзяць рукі, не на ўсё ў вас хапае часу, і гэта абсалютна заканамерна і правільна. І мы памятаем такія кадры, як, напрыклад, Аляксандр Нікіфаравіч Аксёнаў, які вельмі часта займаўся пытаннямі літаратурнымі, культурнымі, і Ніну Лявану-Кузьміна, і іншых. Быў свой час, былі свае патрабаванні, былі свае ўмовы, і недахопаў у іх таксама хапала. Але ў гэтых людзей было адно - вялікая павага да творцаў і вялікае жаданне зразумець іх і дапамагчы ім. Вельмі добра, што Уладзімір Пятровіч (Замяталін) прысутнічае, бо было б непрыгожа, калі б я гаварыў у яго адсутнасць. Я не помню яго ні на прэм'ерах спектакляў, ні на адкрыццях выставак сур'ёзных, грунтоў-

ных, выдатных нашых майстроў, я не помню ні нейкіх яго такіх выступленняў, хай нават неафіцыйных, паўафіцыйных, ці што, дзе б я бачыў, што ён цікавіцца сённяшнім днём літаратуры, мастацтва, яму цікавыя людзі гэтай літаратуры і гэтага мастацтва. Мне здаецца, што ён па прычыне сваёй прафесіі, свайго жыццёвага шляху залішне паверыў у некаторыя ідэі, якія так, як ён робіць, наўрад ці дадуць вялікі плён. Ён залішне захапіўся бяздумнай падтрымкай Славянскага сабора. А там трэба яшчэ вельмі і вельмі разбірацца, дзе сапраўдная славянская ідэя, за якую мы ўсе дзвюма рукамі, а дзе кан'юнктура, дзе спекуляцыя, дзе падтрымка нялепшых сіл і ў Расіі, і ў іншых славянскіх краінах. Я думаю, ён залішне захапіўся паказухай, фестывалямі.

У заключэнне зноў жа хачу вярнуцца да таго, што ўжо сказаў. Беларуская культура, беларускі народ, беларуская мова - гэта наша жыццё, і мы хацелі б, каб гэта разумелі і нашы дзяржаўныя чыноўнікі, і кіраўніцтва дзяржавы, і каб гэта было відаць не ў прамовах, не ў закліках, а ў канкрэтных рашэннях і ў канкрэтных дзеяннях.

А. Р. Лукашэнка: Генадзь Мікалаевіч, я павінен адказаць на пастаўленыя пытанні, каб і наступны прамойца мог уступіць у палеміку. Я згодзен, што вельмі многае залежыць ад прэзідэнта, паколькі рашэнне прэзідэнта, яго даручэнні, нават калі яны не заключаны ў нарматыўныя акты, павінны выконвацца. Я падтрымліваю вас у тым, што пасля нашай сустрэчы мы павінны зрабіць пэўныя вывады з праведзенай гутаркі.

Вы Генадзь Мікалаевіч, як былі чыноўнік, вельмі ўмела "закранулі" некалькіх чыноўнікаў, у тым ліку і Уладзіміра Пятровіча Замяталіна. Я, Уладзімір Пятровіч, прашу ў Вас прабачэння за тое, што Генадзь Мікалаевіч быў крыху эмацыянальны. І прашу не так балюча ўспрымаць гэтыя заўвагі.

Ведаеце, я Вам скажу, што чыноўнік, які не праводзіць лінію прэзідэнта, з прэзідэнтам працаваць не будзе. Так што чыноўнікі выконвалі і выконваюць волю прэзідэнта. Крытыка Замяталіна - крытыка ў мой адрас. Я ўспрымаю Вашу пазіцыю і з ёй лічуся. Але на 50 працэнтаў я не буду праводзіць тую палітыку, якую Вы цяпер выклілі. У нас дыялог сёння. Я вельмі хачу ведаць Вашу пазіцыю, Вашу думку. І лічу, што такая вайнічасьць цяпер, калі гэта Ваша выступленне адпавядае пазіцыі Таварыства беларускай мовы, непрыемная для кіраўніка дзяржавы. Разумеете, у нас у грамадстве ўсталявалася пакуль кволая раўнавага, сацыяльны мір. І я хачу і імкнуся ўмацаваць яго.

Ці адчуваю я сітуацыю? Так. Я проста абавязаны яе адчуваць. Мне "даносыць" усякае. У тым ліку і тое, што Вы казалі: і правільна, і няправільна. Многія хочуць на мяне паўплываць, іншыя каля ног "шоргаюцца", што часам спатыкаешся. Усё гэта ёсць. Але няўжо Вы верыце ў тое, што я магу пайсці на повадзе ў нейкага чыноўніка або групы чыноўнікаў?..

Мяне розныя групы па-рознаму ацэньваюць. Вось, Уладзімір Някляеў, напрыклад, станоўча ацэньвае нейкі мой учынак. Вы адмоўна. Усё залежыць ад чалавека і яго прычын. Я, дарэчы, не прытрымліваюся пазіцыі, што "цар добры, баяры дрэнны". Гэта лухта, у мяне дастаткова энергіі і магчымасцей з-за свайго ўзросту. І смяту-таму я ўжо і навучыўся, можа, у апошні час. У тым ліку і Вы мяне вучылі і вучыце. Я ўспрымаю ўсё.

Я бываю пастаянна на месцах і бачу і тое, і гэта. Часам сам за рулём, без кавалькады машын, без аховы і іншага. Як кажуць у народзе, у кожную дзірку ўлезу і пагляджу, што там адбываецца. Таму не думайце, што калі існуюць праблемы вакол беларускага ліцця, дык гэта Замяталін іх стварыў. Шчыра скажу: я ведаю гэту праблему. Мне Казулін дакладваў, мне Замяталін дакладваў. Вы, дарэчы, яго пазіцыі па ліццю не ведаеце. Ліцэй даўно б ужо разбурылі, калі б не Замяталін. Але мая пазіцыя, як Вы правільна казалі, ў тым, што нельга разбураць добрае, што там створана. Таму я даручыў Уладзіміру Пятровічу: "бурыць нічога не трэба, трэба будынак нармальна пабудоваць і сістэмна ўключыць гэты ліцэй у дзяржаўную структуру". У гэтым ліцэй павінна прысутнічаць дзяржава. Я ніколі не разбуру тое добрае, што зрабілі ў гэтым ліцэй.

Вядома, я буду праводзіць спакойную дзяржаўную палітыку. Я хачу, каб ва ўсіх школьных установах займаліся выхаваннем і адукацыяй, каб у навучальных установах не існавалі арганізацыі тыпу "Малады фронт". "Фронт", "фронт" - вакол фронт! Надакучыла гэта. Гэта мая пазіцыя. Будзе іншы кіраўнік дзяржавы, можа, ён іншую палітыку будзе праводзіць. А я не дазволю уцягваць дзяцей у брудную палітыку. Таму ў школе павінна прысутнічаць дзяржава, дзяржава і яшчэ раз дзяржава!

Вас, напэўна, Генадзь Мікалаевіч, няправільна праінфармавалі па гэтаму пытанню. Але пазіцыя адна: ліцэй павінен быць празрыстым для дзяржавы.

Адзіным прыкладам Вы мяне за жывое закранулі - гэта з Васілём Быкавым. Але Вы ж ведаеце маю пазіцыю адносна Васіля Быкава. На яго творах рос, я ўсе яго кнігі перачытаў. Яго пазіцыя адносна прэзідэнта Беларусі цалкам абсурдная. Я не разумею, за што ён на мяне накінуўся: "фашызм", "дыктатура" і іншае. Ні разу не бачыў чалавека, і - "такі-сякі". Я ж аб ім нідзе дрэнна не сказаў. Нават будучы кандыдатам у прэзідэнты, калі ў БДУ выступаў, а ён у гэты час падтрымліваў Пазняка. І потым, калі мяне выбралі прэзідэнтам і я выступаў у нашым педуніверсітэце, мне задалі пытанне аб маіх адносінах да Васіля Быкава. Я сказаў: "Што зробіш, не склаліся ў нас адносіны з Васілём Быкавым. Але гэта таленавіты чалавек!". Вось мой даслоўны адказ. Гэта сапраўды таленавіты чалавек. Гэта вялікі чалавек. І да Быкава мы ставімся не горш, чым да яго ставіліся камуністы, узнагароджваючы яго ордэнамі, медалямі і гэтак далей. Мы сапраўды па-чалавечы да яго падыходзім. Таму, Генадзь Мікалаевіч, гэта яўна няўдачны прыклад з Быкавым. Нават перад яго ад'ездам я папрасіў: звяжыцеся ад майго імя з Быкавым, спытайце, што яму трэба, якая падтрымка. Не хоча, каб прэзідэнт яго падтрымліваў, я знайду магчымасць зрабіць гэта іншымі шляхамі. Але, на жаль, яго акружэнню больш, чым яму, патрэбна была акцыя.

Ні адзін з тых, хто прысутнічае тут, не скажа, што прэзідэнт стварыў немагчымую абстаноўку вакол Быкава. Ні адзін. І ў Расіі, усюды я гаварыў пра Быкава ў станоўчым сэнсе. Але для мяне Быкаў - той Быкаў, на якім вы вырас. Я часта кажу: "Прэзідэнт такі, якім вы яго зрабілі". Гэта адносіцца і да пісьменнікаў. І анекдот пра Сталіна пацвярджае тое, аб чым я сказаў: якія ёсць пісьменнікі, з такімі я працую і буду працаваць. Але я вам адкрыта кажу, што я буду вас падтрымліваць, калі вы будзеце прытрымлівацца дзяржаўнай палітыкі. Не майго курсу. Крытыкуйце яго, калі вам хочацца. Прыгнатыць яго нікога не збіраюся. Ну што толку, што прыгнатылі вас, некаторых, раней? Ад гэтага яны нічога не атрымалі. Я ўмею рабіць вывады з гісторыі. Я сам гісторыі і разумею, што было. Толькі я яшчэ раз падкрэсліваю: многія з вас гэты лад сацыялістычны хвалілі, выраслі на гэтым ладе, чыноўнікаў і правадзіроў гэтых узвышалі. Усё гэта на друкавана, у бібліятэках ёсць. Раптам нейкая, разумеете, "навальніца". Усе хутка перавярнуліся. Ну, не ўсе, вядома. У прыватнасці, я не паспеў. Пачакайце! Да 60 гадоў і я змянюся, можа, змяню і свой курс! Пачакайце трэба, не трэба ж на ўсіх ціснуць, і на мяне ў тым ліку, і на тых, хто побач са мною. А тое, што Вы казалі пра Замяталіна, для мяне гэта лішняе пацвярджанне, што ёсць асобныя міністры, якім Замяталін як бы уоперак горла ўстаў. Але няхай і гэта будзе для балансу. Я разбіраюся ва ўсім. Дурное мне ў галаву не ўкладуць. Я разбіраюся і ў Таварыстве беларускай мовы і ва ўсім іншым.

А калі будзеце наступны раз друкаваць адкрытыя пісьмы, падумайце, дзе друкаваць. Калі б Вы хацелі да прэзідэнта дабрацца з канкрэтнай праблемай, Вы заўсёды маглі б гэта зрабіць праз рэдактараў нашых газет. Яны маюць прамую сувязь з прэзідэнтам. Кнопку націснуў: "Аляксандр Рыгоравіч, у Вас у прыёмнай ад Бураўкіна пісьмо". І мне адразу б яго на стол паклалі. Я вечарам яго прачытаў бы. Няма ніякіх праблем. Уся бяда, напэўна, у тым, што, сапраўды, мы рэдка сустракаемся, і ўвогуле я зрабіў для сябе вывад, што Бураўкіна мы страцілі на пэўны час. Страцілі таму, што, можа, у чыноўнікаў рукі не дайшлі. Але Сасноўскі ж ваш чалавек. Але ён яшчэ і міністр і заўсёды ў кантакце са мною. Звярніцеся да яго. Вось Вы кажце: "Чаму мы тры гады таму не сустрэліся?" Ды не маглі мы тры гады назад сустрэцца, Генадзь Мікалаевіч. Таму што вы глядзелі на мяне, як на хлопчыка, які з кампасам па рэспубліцы хадзіў. Выбраць прэзідэнта - гэта яшчэ не значыць, што ён ужо прэзідэнт. Трэба стаць прэзідэнтам. І толькі праз тры гады, можа, я стаў прэзідэнтам, калі да майго слова пачалі прыслухоўвацца, а чыноўнікі - без прызначэння выконваць дамашнія дзелы аб нашай сустрэчы. І гэта ўжо будзе аб многім гаварыць. Для ўсіх нас гэта вельмі важна.

Вы кажце аб законе ў абарону беларускай мовы. Ведаеце, у Вас той жа максімізм, што і ў мяне. Вы хочаце за адно імгненне зрабіць усё... Я таксама хачу, каб заўтра 200 долараў "срэдні заробак быў". Праўда, лічыць у нас не ўсе ўмеюць. Я вам магу даказаць, што ў нас сёння, можа, нават і больш, чым 200 долараў заробак. Давайце ўлічваць, што вы за кватэру сёння плаціце якіх-небудзь 10 долараў, а "ў Прыбалтыцы, напрыклад, плаціць за трохкамерную кватэру 150 долараў". Вы не думаеце аб тым, што 140 долараў я як

кіраўнік дзяржавы павінен за кожную кватэру кампенсаваць? Гэта, дарэчы, для палітыкаў, якія абягаюць 200 долараў.

Мы можам прыняць закон у абарону беларускай мовы. Можам! А што ён дасць на гэтым этапе? Хочаце яшчэ раз сеснуць або перагнуць палку? Закон трэба прымаць толькі той, які гатовы ўспрыняць усё грамадства. Давайце больш тонка гэта зробім, больш разумна, без націску зробім, праз вашы цудоўныя творы, праз перакананні і прапаганду.

Вось Вы казалі тут аб уземаадносінах улады і інтэлігенцыі, аб узаемнай падтрымцы. Калі разважаць у такім напрамку, то Вы проста павінны падтрымліваць мяне на кожным кроку. Вядома, я тут утрываю, але калі сур'ёзна, то назаўважце мне іншага "дрэннага" прэзідэнта, які прыняў нарматыўныя акты, непасрэдна адрасаваныя нашым талентам? Або назаўважце такія акты. Не было іх раней. Стаўшы кіраўніком дзяржавы, я прыняў тры ці чатыры ўказы па падтрымцы таленавітай моладзі, па падтрымцы вучоных. Па маёй ініцыятыве створаны фонды. Цяпер мільёны долараў мы выдзяляем для падтрымкі талентаў ва ўсіх сферах. Я разумею таленты гэтак жа, як і вы. Таленты - гэта "штучны тавар". Знайдзіце гэтыя таленты сярод 400 чалавек у сваім пісьменніцкім асяроддзі. Вылічыце, колькі іх? Вы думаеце, шмат? Не. Вы гэта самі вельмі добра разумеете. Калі ў вас ёсць, напрыклад, "шамякіны", то пакладзіце мне на стол іх творы. Я іх нанова ўсе перачытаю і неадкладна прыму рашэнне ў падтрымку гэтых аўтараў.

Нядаўна прынеслі праект дакумента аб падтрымцы Шамякіна. Я сказаў, што Шамякін расцэніць гэта як падачку, таму даручыў пашырыць спіс фігурамі такога ж маштабу. Цяпер шукаюць. А вы знайшлі іх, унеслі прапановы прэзідэнту? Колькі я вяс прасіў аб гэтым? Вось гэта быў бы канкрэты клопат аб чалавеку. Каго яшчэ падтрымаць, калі ласка, называйце. Неадкладна будзем выдаваць значныя кнігі. Але ўчора па тэлебачанні ў рэпартажы з Гомельскай вобласці пісьменнік Бароўскі кажа, што ў аднаго пісьменніка папка лухне, у другога - а выдаць не могуць. А ў канцы заяўляе: "Мы не ведаем, чым жыць вобласць". А я думаю: "Божа, аб чым жа ты тады пісаў, калі не ведаеш, чым жыць твой край?"

Можа, ён памыліўся. Я прашу прабачэння. Але пісьменнік павінен ведаць, чым жыць яго народ, бо ўсё тое, што ён выдумае ў кабінете, - пустая філасофія. А для сапраўднага генія, талента - на якой мове пісаць - не мае рашаючага значэння.

Г.М.Бураўкін: Сапраўдны геній - толькі на роднай мове.

А.Р.Лукашэнка: Гэта зусім іншае пытанне. Гэта правільна, што ўсю сваю сутнасць можна выказаць у творы толькі тады, калі чалавек піша на той мове, на якой думае. Я рускую школу закончыў, але цудоўна валодаю беларускай мовай. Ніжэй, чым на "выдатна", я ніколі не пісаў ні сачыненне, ні дыктант. Я дзве гадзіны паразмаўляю на беларускай мове, і вы не адрозніеце маю гаворку ад сваёй. Але я часам задумваюся: гэта ж вы, калі працавалі ў органах улады, або ў цесных з імі кантактах, агітавалі за рускую мову, за агульнасць савецкага народа, навучылі мяне рускай мове. Хоць гэта мова, якая належыць не толькі рускаму народу, я прэтэндую на тое, што гэта і наша мова. Там і наша часцінка, беларуская. Але для мяне як палітыка пытанне двухмоўна ўжо вырашана: у Беларусі роўнасць моў - і рускай, і беларускай. А калі недзе дзікасіць нейкія праўляюцца, хтосьці з чыноўнікаў забараніў беларускую мову, беларускія класы, даў каманду на зортванне вывучэння беларускай мовы, робіць націск на бацькоў - рашуча буду спыняць, нават калі гэта аднімае факты.

У.В.Гніламедаў, дырэктар Інстытута літаратуры імя Я.Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: Я дазволю сабе такі кароткі ўспамін пра гэты будынак, які цяпер, відаць, правільна, справядліва называецца палацам. Некалі я працаваў у гэтым будынку. Вось тут месціўся ЦК КПБ, быў у ім вядомы аддзел культуры, а ў ім невялікі сектар мастацкай літаратуры. У гэтым сектары я працаваў і воль магу пра гэта не ўгадаць.

Я помню, што і тады гэтая праблема, якую закрануў шаноўны Генадзь Мікалаевіч, гэта праблема была: мастак і ўлада. Але нам у тым пашчасціла, што беларуская літаратура мела выдатнага добразычлівага ў асобе Пятра Міронавіча Машэрава. Ён нам сам прапаноўваў формы работы з пісьменніцкай арганізацыяй. Мы практыкавалі тады семінары, паездкі ў розныя рэгіёны, на прадпрыемствы, у калгасы, саўгасы, навуковыя ўстановы. І там адбываліся сустрэчы і з першым сакратаром, і з іншымі дзеячамі ЦК, і з простымі людзьмі. І ўсё гэта было вельмі цікава.

Правільна казаў Аляксандр Рыгоравіч, пісьменнікі маюць востры дэфіцыт інфармацыі. Таму, мне здаецца, што быліу практыку можна было б і сёння паспрабаваць.

(Працяг на стар. 12-13.)

Хроснаму бацьку буквара

5—6 верасня гэтага года ў г. Орша праходзіла свята беларускага пісьменства. Рытуальна да свята, горад шмат зрабіў для ўвекавечвання памяці пра сваё мінулае. Была выканана паменшаная копія Рагвалодавага каменя, з'явіліся новыя дошкі на помніках архітэктуры, быў адкрыты музей У. Караткевіча. Не важна, што музей пакуль пусты. Галоўнае, што ёсць будынак з дошкай "Музей Уладзіміра Караткевіча" (аўтар дошкі — скульптар Ігар Голубеў) і ёсць намер аршанцаў сабраць экспазіцыю, дастойную свайго вялікага земляка.

Хочацца адзначыць яшчэ адну падзею свята. Гэта адкрыццё ў Куцейнскай лаўры мемарыяльнай дошкі Спірыдону Собалю, першадрукару, асветніку, заснавальніку друкарні Куцейнскага Багаўленскага манастыра (скульптар І. Голубеў, архітэктар В. Безансон, ліцейная фірма "Юнона").

Матай свайго жыцця Спірыдон Собаль бачыў друкаванне кніг і навучанне дзяцей. Ён быў "рэктарам школы магілёўскае", кіраваў праваслаўнай школай у Кіеве, а з 1628 г. усе свае сілы аддаваў друкаванню пісанняў божых". Росквіт яго друкарскай дзейнасці прыпаў на перыяд працы ў Куцейна (у тым часе гэта быў мужчынскі Багаўленскі манастыр, размешчаны ў жывапісным кутку векавага леса пад Оршай). Тут у 1630—32 гг. ён надрукаваў "Псалтыр", "Буквар", "Малітвы паўсядзёння", "Часаслоў".

З кніг, надрукаваных С. Собалем, асаблівае месца займае "Буквар сиречь, начало учения детям, начинающим чтению изыскати". Значэнне гэтага буквара не толькі ў тым, што ён з'явіўся адным з першых друкаваных буквароў на Беларусі, але і ў тым, што С. Собаль, маючы вопыт практычнага выкладання, заклаў у яго асабістую метадыку навучання. Буквар С. Собаля карыстаўся вялікім поспехам, і менавіта дзякуючы яму гэтае слова замацавалася за кнігамі падобнага роду. Такім чынам, С. Собаль можна назваць хросным бацькам буквара.

На дошцы Спірыдон Собаль паказаны пад аравымі зводамі манастыра побач з друкарскім станком, са свежым адбіткам кніжнай старонкі ў руцэ. Цудоўны па сваёй адухоўленасці твар выпраменьвае дабрату і пакорлівасць, уласцівыя толькі глыбока веруючаму чалавеку. Скульптурны партрэт С. Собаля, выкананы І. Голубевым, настолькі пераканаўчы, што безагаворачна верыш: так, менавіта такім і быў гэты вялікі чалавек.

Радуе, што на адкрыцці мемарыяльнай дошкі прысутнічала мноства школьнікаў. З выступленняў вучоных НАН РБ, прадстаўнікоў духавенства, аддзела культуры г. Оршы яны даведваліся шмат новага пра гісторыю асветніцтва. Гэта былі хвіліны яднання з мінулым, усведамлення сваіх духоўных і культурных каранёў, без чаго маладому чалавеку вельмі цяжка выбраць правільную дарогу ў жыцці.

З гэтага часу мемарыяльная дошка будзе служыць для наведвальнікаў Куцейнскай лаўры ключом да спазнання яе слаўнай гісторыі і культурнай спадчыны Беларусі, якая, як гэта ні сумна, дагэтуль застаецца невядомай для большасці суайчыннікаў.

Валянціна СІДАРАВА

Прэзідэнт — пісьменнікі: дыялог дзеля Беларусі

(Працяг. Пачатак на стар. 5,10—11)

Часам для пісьменніка дастаткова глянуць у вочы чалавеку, каб зразумець, чым ён жыве.

Інстытут літаратуры займаецца навуковай працай, літаратуразнаўствам. Гэта не менш важна, чым сама мастацкая літаратура, чым сама мастацкая практыка. Літаратуразнаўства — гэта таксама чалавечаснаўства, і ў XXI стагоддзі мы без гэтай гуманітарнай навукі проста не трапім. Тым болей, калі хочам, каб мы мелі нейкае духоўнае, маральнае, нейкае ідэйнае забеспячэнне. Інстытут літаратуры адчувае сваю адказнасць, імкнецца правільна разумець свае задачы. У нас ёсць пра што раскажаць і сёння. У нас ёсць салідныя шматтомныя навуковыя працы, у якіх абагульнены вопыт беларускай літаратуры са старажытнасці да сучаснасці. Напрыклад, "Гісторыя беларуска-рускіх літаратурных сувязей" у 4-х тамах, якая мела і мае добрую прэсу, у тым ліку і ў рэспубліцы, і за яе межамі, гісторыя нашай літаратуры бягучага стагоддзя, таксама ў 4-х тамах, рытуальна гісторыя старажытнай літаратуры. Гэта вынік напружанай працы нашага калектыву, старэйшага і маладшага пакаленняў літаратуразнаўцаў.

Разам з тым у нас нямала праблем. Мне неяк снілася, што нарэшце мае быць падпісаны Указ прэзідэнта, які чакаецца ў Акадэміі навук, і не толькі ў акадэміі. Я думаю, што гэта зрушыць з месца шмат спраў. Мы павінны клапаціцца і пра кадры, і пра тое, каб нацыянальная ідэя не выглядала сёння, так сказаць, ну, не зусім акрэсленай. Тое, што акрэслена словам "суверэнітэт", "незалежнасць", накладвае дадатковую адказнасць на тых інстытуты, якія, так сказаць, па вызначэнні, з'яўляюцца нацыянальнымі інстытутамі. Гэта інстытуты, якія займаюцца нацыянальнымі праблемамі: культура, мова, філасофія, сацыялогія. Пра гэтыя інстытуты трэба клапаціцца, таму што за іх у нас спытае і цяперашняе стагоддзе, і асабліва наступнае, якое, кажуць, павінна быць стагоддзем гуманітарным, інакш яно можа быць нікім.

Што я хацеў бы? Можна, камусьці хацелася б заштурхнуць у нейкую такую глухую, неканструктыўную апазіцыю. Я павінен сказаць, што мы людзі жывыя, здольныя рэагаваць на падзеі, адчуваем сваю адказнасць, і ад такога неканструктыўнага адмаўляем. Хочам неяк ісці, як раней казалі, у нагу з часам.

А.Р.Лукашэнка: Уладзімір Васільевіч, Вы мне дапамаглі атрымаць адказ на важнае пытанне. Я, здаецца, зразумеў, у чым не меў рацыі ва ўзаемаадносінах з пісьменнікамі. Я думаю, што пісьменнік сам ва ўсім разбіраецца. Прачытае, пачуе і разбіраецца. Аказваецца, не зусім так.

Мне шкада, што не было ў пісьменнікаў кантактаў на ўзроўні кіраўніка дзяржавы і не ў афіцыйнай абстаноўцы ў прэзідэнцы прэзідэнта, а магчыма, дзесьці ў пісьменніцкім калектыве. Далусцім, так, як я размаўляю з настаўнікамі, урачамі, са спартсменамі, з прадстаўнікамі харавога мастацтва, артыстамі балета. Я ў іх бываю на трэнероўках і рэпетыцыях. Зразумела, у выніку такіх нефармальных зносінаў з'яўляюцца нейкія новыя ідэі, новыя праекты.

У.П.Накляеў: Мабыць, у нас сумна.

А.Р.Лукашэнка: Гэта ўсё ад вас залежыць. У кінематаграфістаў я некалькі разоў быў. І мы ім аказалі значную фінансавую дапамогу, мы узварушылі кінастудыю. Напэўна, я пабываў ужо ў прадстаўнікоў усіх сфер нашай культуры і мастацтва, акрамя літаратуры.

Але я хачу ў нейкай ступені апраўдацца. Я чакаў. Больш, чым ад каго-небудзь, чакаў ад пісьменнікаў, калі яны вызначалі падобраны, па-сапраўднаму.

У мяне заўсёды было пытанне, з кім вы? Не ў тым плане, са мной або не са мной. Але я ўсё-такі вырас на вашых творах, ува мне ваша пастаноўка пытання: вы з народа? Вы "ўсёй сваёй істотай ад народа ці не"? І я лічыў, што пераважна большасць нашых пісьменнікаў у гэты бурны час разгубілася, згубілася, наогул пайшла ад народа. Я чакаў змяненняў. Але пры гэтым нікога не прыняў таў. Строга па бюджэту мы дапамагалі Саюзу пісьменнікаў, я ніколі гэты артыкул не ўразаў. Мы нікога не абрываўлі, нікому пальцам не ўказвалі, якую б пазіцыю хто ні займаў, ці гэта Быкаў, Бураўкін ці Саюз пісьменнікаў у цэлым. Я думаю: зразумець пісьменнікі, бо разумныя людзі. Але не хапала з боку ўлады, відаць, большай інфармацыі і таго асабістага ўдзелу кіраўніка дзяржавы, як гэта, паводле вашых слоў, было пры Машэрава.

Ведаецца, калі б сітуацыя сёння была такой, як у часы Машэрава, я быў бы самым

шчаслівым чалавекам. Усё дакладна, усё зразумела. Запланавалі — гэта будзем, гэта не будзем. Чым больш будзем, тым больш грошай даюць. Так жа было? Лаялі за неасваенне сродкаў. Не трэба было абаронай займацца, знешнюю палітыку вызначаць. Ідзі нейкія самастойнасці вылучаць. Усё было вылучана без нас саюзным цэнтрам. У гэтай каліяне было прасцей сустракацца не толькі з літаратарамі. А сёння — іншае.

Да прэзідэнцкіх выбараў была балбатня: "суверэнітэт", "незалежнасць". Ніхто нічога не вызначаў і нічога не было вызначана. Проста ішла дэмагогія, палітызацыя. Адзін цягнуў у адзін бок, другі — у другі. Адказнасці ніхто за гэта не нёс. Вышэйшым органам улады быў парламент. Што такое 370 ці 400 чалавек? За што яны адказваюць? І я там сядзеў. Сядзелі ў парламенце, ціснулі на гэтыя кнопкі. Хіба гэта адказнасць, якая павінна быць? Хто быў носьбітам "ідзі незалежнасці", калі ўжо на тое пайшло? БНФ? Вы ж сёння ведаеце, які яны разумелі "незалежнасць"? Як "незалежнасць" ад Усходу і поўночна-захаду ад Захаду. Зразумейце, няма і не можа быць абсалютнай незалежнасці не толькі для Беларусі, але нават для вялікай Расіі. Вы бачыце, у якія пугы яна сёння трапіла? Хто скажа, што сёння Расія незалежная?

Ніхто да мяне, я сцвярджаю гэта, не праводзіў яшчэ так адкрыта — і ў гэтым, напэўна, мае праблемы — курс на незалежнасць нашай Беларусі. Ніхто. Яго і некаму было праводзіць.

Мы ўжо разабраліся з паняццем "незалежнасць". Але вось, я на Запад прыязджаю, да мяне галоўныя патрабаванні: "Заявіце аб незалежнасці". Калі ласка, кажу, вядома, мы незалежныя! І толькі праз год я зразумеў, чаго ад мяне на Захадзе хочучы: ніякіх кантактаў з Расіяй ні ў эканоміцы, ні ў палітыцы. Поўная пераарыентацыя на Запад. Я кажу: добра, няхай будзе так. Няхай арыентацыя на Запад, там валюта, там быццам бы якаснае абсталаванне і іншае. Стаўлю канкрэтнае пытанне: якія тавары вы ў нас купіце? Як толькі я задаю гэта пытанне, наступае поўнае аняменне. Навошта ім нашы тавары? Калі так, то якія тады могуць быць узаемаадносінны? І куды б вы на маім месцы пайшлі? У Германію? Прабачце, што, наша "Палесце" там купяць, наш кормаўборачны камбайн? У іх ёсць "Ягуар". Яны што, расійскі "Дон-1500" купяць, камбайн збожжаўборачны? Так у іх ёсць машыны, якія працуюць суткамі і без страт збожжа. Хімічныя нашы валокны? Таксама не купяць. У іншых купяць. А калі не хоціць, то воль вам квота — столькі тон, прывязіце па такой цане, і не больш. Калійныя ўгнаенні? Так, патрэбны. Вось столькі і па такой цане — поўны дыктат.

Я кажу: слухайце, які жа я вам калійныя ўгнаенні павязу па 40 долараў за тону, калі я магу ў Кітаі прадаць за 80 долараў? Калі па 40 прадаю, прыбытку не будзе. Пісьменніцкаў нечым будзе падтрымаць. Грошы — гэта ж простая эканоміка: воль затраты, воль цана, розніца — гэта прыбытак. Воль вам узаемаадносінны і адносінны Захаду да Беларусі. Дык што ж я, буду карміць народ суверэнітэтам, дакладней, "размовамі пра суверэнітэт, незалежнасць, пра беларускую мову"? Дык ад гэтай гаварыліны сыты не будзе. Таму я павінен быў спакойна вырашаць гэтыя пытанні, параіцца з народам і даць магчымае людзям самім выбраць, з кім яму быць. Што датычыць мовы, дык ураўнаважыць моўную праблему — гэта вы павінны былі зрабіць, а не я. Не крычаць на вуліцах, не з транспарантамі хадзіць, а ўраўнаважыць яе. Як? Выпрацаваць метадку воль з гэтымі чыноўнікамі, што сядзяць сёння з вамі за адным сталом. А я павінен быў думаць, дзе кавалак хлеба для краіны зарабіць. І я яго пайшоў зарабляць там, дзе мог прадаць свой тавар. Дзе я мог яго прадаць? На рынках, якія ў нас былі, у першую чаргу — у Расіі. Аляксандр Паўлавіч, Вы прэзідэнт Акадэміі навук, хіба не так?

А.П.Вайтовіч: Цалкам правільна.

А.Р.Лукашэнка: Паехалі па іншых краінах, пабылі ў Сірыі, у Кітаі, В'етнаме, у Карэі, Егіпце, я не кажу ўжо пра Расію. Усюды нас чакалі і прымалі. Але на Захадзе былі зусім іншыя адносінны. Нас на Захадзе зусім не таму не прынялі, што воль маўляў, "дыктатар" у Беларусі, — ім глыбока напываць, які дзе дыктатар. Калі ў той ці іншай краіне ёсць іх інтарэс, яны з усімі ў абдымку.

І калі я заявіў аб сваім інтарэсе — аб нашых таварах, аб нашай эканоміцы, — я стаў непатрэбным. Можна, трэба было не так пытанне ставіць, трэба было прыніжацца і прасіць. Але вы не навучылі мяне такой палітыцы. Я прама сказаў: "Не прымаю прасо-

ўвання НАТА на Усход. Не прымаю такой эканомікі, калі хочучы нам паставіць на 2 мільярды долараў тавару, а ад нас узяць на 200 мільёнаў". Гэта ж вызначэнне курсу рубля, абарона уласнага таваравытворцы. Калі ты прадаеш менш, чым купляеш, — гэта самая вялікая катастрофа. Воль я і пайшоў туды, куды мог пайсці. Рынак жа даўно падзелены. Вам гэта вядома са школьнай парты. І прарвацца, пралеціць на гэты рынак — вельмі цяжкая справа. Але мы і на Захадзе усё ж такі знайшлі партнёраў. Не важна, што яны там крычаць і што "па Драздах буслы лётаюць". Не ў гэтым справа. Воль толькі што, перад прыходам сюды, я прачытаў пісьмо кіраўніка кампаніі "Форд". Ён у нас пабудоваў завод. Дарэчы, СП яны стварылі з беларусамі адзінае за ўсю сваю гісторыю. Сёння гэты кіраўнік гатоў укладзіць у Беларусь яшчэ 70 мільёнаў долараў, каб пашырыць вытворчасць аўтамабіляў. Так што адны крычаць, а бізнес ведае сваю справу. Ён кіраўнік буйнейшай кампаніі, якая падтрымліваецца ўрадам, кажа мне: "Калі ў Вас не будзе ўлады, я грошы сюды не ўкладу. Мне патрэбна ўлада, якая забеспечыць гарантыю маіх інвестыцый". Воль я і думаю, што, напэўна, не зусім мы няправільную палітыку праводзім. Улада, дысцыпліна, не будзе гэтага — нас расціснуць. А тады аб суверэнітэце, незалежнасці і размовы не ўзнікну.

Не думайце, што тыя, якія сёння на амерыканскіх харчах сядзяць за "мяжой", хочучы нашай незалежнасці, суверэнітэту. У іх свае разлікі. На 300 мільёнаў долараў іх цяпер прафінансавалі праз ЦРУ, каб інфармацыйна накрыць Беларусь і ліць паток бруду, займацца ачарненнем, каб такім чынам паспрабаваць адхіліць законнага прэзідэнта ад улады. Што гэта за палітыка?

І якая незалежнасць маецца на ўвазе? Народ выбіраў прэзідэнта, вызначыў гэту ўладу, падтрымлівае праводзімую палітыку, выказаўся на двух рэфэрэндумах. Народ — адзіная крыніца ўлады, так у Канстытуцыі запісана. Дык чаму некаторыя асобы выступаюць супраць народа, яго волі? Няўжо вы ніколі гэта пытанне не цікавіла? Няўжо вы не разумееце, што гэта якраз таму, што і прэзідэнт, і ўрад сёння робяць усё, каб выратаваць, абараніць незалежнасць? Які без хлеба суверэнітэт? Якая незалежнасць? А нам гавораць: "Хлеб не сей, мы табе прывязём". Сёння прывязуць, а заўтра? І за што купім гэты хлеб? А я гавару: сваё павінны сяць. Сваё пісьменнікі павінны пісаць, сваё сяліне павінны сяць, сваё рабочыя павінны рабіць.

І калі вы за суверэнітэт, за незалежнасць, чаму вы мяне за чатыры гады прэзідэнцтва ні разу не запрасілі да сябе? "Раскажы нам, адкажы нам, калі ласка, на гэты пытанне, адкажы на тое!" Колькі разоў вы мяне запрасілі?

У.П.Накляеў: Сядзелі ціха.

А.Р.Лукашэнка: Правільна. Але ўжо хоціць. Давайце цяпер думаць не пра тое, як гаварыць аб суверэнітэце і незалежнасці, а як стварыць сапраўды суверэнную і незалежную дзяржаву. Калі на тое пайшло, я большы, чым усе вы, разам узятыя, прыхільнік нашай незалежнасці. Таму што я кіраўнік дзяржавы і займаюся гэтым пастаянна, а не ад выпадку да выпадку. Воль заўтра рانیцай у мяне на прыёме Рэм Вяхіраў. Гэта газ, нафта. Праблема энергасурсы — мой галаўны боль. Наперадзе зіма, а вас жа трэба абагрэць, і не толькі ў офісе, але і дома. Воль што такое для мяне незалежнасць і суверэнітэт. Мне прыходзіцца не толькі пастаянна вызначаць палітыку, але і па калгасах-саўгасах матацца. Таму што, на жаль, калі сам на месца не прыедзеш, людзі рукі паалуваюць і будуць скардзіцца у той час, калі неабходна знаходзіць рашэнні і працаваць. Калі толькі весці ўсе гэтыя пустыя размовы аб рынку, што ён "усіх нас накорміць", мы наогул без хлеба можам застацца. І тады ўжо ні пра які суверэнітэт і не заікайся. Тады прыйдзеца сагнуцца і скажаць пад тую музыку, што нам сыграюць на радыё, якое ў Варшаве або ў Беластоку на грошы ЦРУ адкрылі.

Які вы, я заўсёды гавару, што мая зямля тут. Дзе нарадзіўся, там і памру, і абавязак свой выканаю так, як падказвае мне сумленне, не звяртаючы ўвагі ні на што. Не толькі я, увесь беларускі народ непатрэбны ні "дэмакратам" у Расіі, ні "супердэмакратам" Захаду. Таму што ў нас свой самастойны шлях. І з гэтага шляху мяне ніхто не саштурхне. І вы самі цудоўна ведаеце, "што нацыянальная самасвядомасць і незалежнасць — гэта перш за ўсё эканоміка. Не будзе сродкаў, не будзе ўласнасці, якую мы выкарыстоўваем перш-наперш у інтарэсах дзяцей, будучыні народа, мы больш і сабрацца разам не зможам".

У.П.Някляеў: Аляксандр Рыгоравіч, душа баліць.

А.Р. Лукашэнка: Душа баліць - гэта ўжо добра. Значыць, дамовімся. Душа ў нас - і ў вас, і ў мяне, ва ўсіх, хто тут прысутнічае, - баліць аднолькава. І той, хто сёння не разумее Беларусь, не разумее беларускага народа, таму не месца ў кіраўніцтве краіны. Напэўна, і п'яро яму нельга даваць. Таму што няма зброі больш вострай, чым дакладная, пэўная пазіцыя, выкладзеная такім жаром.

Вы "думаеце, я менш за Генадзя Бураўкіна люблю беларускіх людзей, творчасць беларусаў, таго ж Навуменку, Танка, Шамякіна ці Васіля Быкава? Ды не, проста Генадзь Бураўкін па свайму грамадскаму становішчу сёння можа сказаць так, як секануць сякерай. А я не магу, таму што павінен улічваць і тое, і другое".

Не ўсе хочаць нас зразумець. Не ўсе радуюцца нашым поспехам. Вось, беларусы сёння выпускаюць ўжо не дваццаць тысяч трактароў, каб было тры гады таму, а 70 тысяч. Рост даволі вялікі. "Растуць? Трэба прыціснуць", - заяўляюць апазіцыянеры і тут, і за межамі Беларусі. Таму што за газ мы пастаўлялі Расіі трактары. Таму што Расія нам, на жаль, не плаціць грошай за нашу прадукцыю - бартэр запаланіў усё. Цяпер сёй-той ставіць пытанне: плаціць валюту. А дзе ж я возьму валюту, калі ты мне не заплаціў? У гэтым годзе мы ўпершыню ў гісторыі Расіі прадаём больш, чым у яе купляем. І калі б грашовае абарачэнне ішло, у нас не было б праблем ні па газу, ні па нафце. Дык яны ж не плаціць. Яны даюць за нашу прадукцыю з маркай "Зроблена ў Беларусі" метал, угнаенні, газ, нафту. Мы гэта выкарыстоўваем для вытворчасці прадуктаў харчавання, трактароў і гэтага далей. Беларусь з Расіяй нават схему ўзаемаарэзілікаў выраблялі. Але сёння ў расійскім урадзе яе пачалі ўжо блакіраваць. Чаму? Таму што Запад, з падачы гэтых пазыяў і навушчыкаў націскае. Гэтыя "лябедзкі, шарэцкія, грыбы" на Захадзе крычаць: "У Беларусі танкі на вуліцы стаяць кожны дзень! Ніякіх ім крэдытаў, блакіраваць!" І Запад націскае на Расію: не дадзім крэдыт, пакуль Беларусь не прыціснеце. Як? Эканамічна. Так што, названыя мною паны за незалежнасць там ваююць? Калі вам усе факты іх учынкаў выкладзі на стол, вы з гэтымі "незалежнікамі" і сёсці побач не захочаце. Я не згучаю фарбы, я вас не падманваю. І праблему з ліцэнзіямі выкарыстоўваюць, і з Домам літаратара. Яны вам аб гэтым не кажуць, але ў іх свае палітыка. Ідзе барацьба, і вы ім патрэбны як штыкі, разумеце?

Гэта сустрача, гэта ўзаемнае інфармаванне вельмі важна. Уладзімір Васільевіч /Гніламёдаў/ тут мае рацыю.

Што датычыць фестываляў, Гэта нядрэнна, Генадзь Мікалаевіч /Бураўкін/, што мы фестывалі праводзім. Што дрэннага, калі мы ў Маладзечне захавалі фестываль беларускай песні? Што дрэннага, што мы "Славянскі базар" у Віцебску захавалі? Акрамя пэўных затрат, немалыя грошы застаюцца і ў Беларусі. Таксама вялікая справа, калі да нас у Беларусь прязджаюць людзі з 30 краін свету. Больш як 5 тысяч удзельнікаў. Яны ж раз'едуцца з уражаннямі аб Беларусі. Ні адна дыпламатыя столькі не зробіць.

Я вась Івану Іванавічу /Пашкевічу/ даручыў стварыць яшчэ адзін фестываль, у Брэсцкай крэпасці - фестываль патрыятычнай песні. Што ў гэтым дрэннага, калі мы падтрымліваем фестывальны рух і ў палешукоў, і ў магіляўчан? "Залаты шлягер", "Магутны Божа" - вась яшчэ некалькі назваў. Я ўсё гэта адсочваю, кантралюю і дапамагаю. Няхай будучы гэтыя і іншыя фестывалі. Навошта нам выкідаць, выкрэсліваць тое, што ўжо прыклялося на Беларусі? А калі ў пісьменнікаў "нічога няма", давайце створым свой фестываль беларускага слова. Няхай гэта будзе ў Нясвіжы, няхай на Навагрудчыне ці Гомельшчыне. Давайце з Мінска пачнем. Але ж вы пакладзіце на стол прэзідэнта гэты план - на 2 мільярды рублёў, на 5 мільярдаў. Гэта мая справа - 5 мільярдаў знайсці, а вырабляць план - ваша. Скажыце мне: ты павінен прыехаць, павіншаваць на беларускай мове размаўляць з намі. Я прыеду. Вось гэта будзе канкрэтная сумесная справа.

Прызнаюся вам, у мяне былі ў свой час саветнікі, якія меяць у прэзідэнты. Яны мне кажуць: улічыце, Аляксандр Рыгоравіч, у нас пісьменнікі такія, у кішэню пакладзеш - добры будзеш, не пакладзеш - нядобры". Хіба гэта так?

У.П.Някляеў: Да некаторых з тых саветнікаў, пра якіх Вы казалі, я падыходзіў не адзін раз. Казаў: давайце наладзім сустрэчу прэзідэнта з пісьменнікамі, з творчай інтэлігенцыяй, бо ўжо адчувалася тэндэнцыя да расколу. Але гэта саветнікам было непатрэбна, яны самі хацелі быць побач - і каб побач больш нікога не было.

А.Р.Лукашэнка: Правільна, усё так. І мне каштавала немалых намаганняў правесці гэтыя тры сустрэчы, калі лічыць і сустрэчу з пісьменнікамі Расіі. Так, трэба пісьменнікам дапамагчы, але не трэба ім кідаць косці -

гэта знявага. Я не хачу нават прыпадабняцца той уладзе, якая сябе так паводзіла. Вы прыйдзіце і скажыце, што трэба Шамякіну, Барадуліну, Быкаву або каму-небудзь іншаму. Я заўсёды вам паверу на слова. Я нават заключэнне ў Мінфіна прасіць не буду. Я ведаю, што вы не горш за мяне разумеце, у якой сітуацыі краіна, лішняе прасіць не будзеце. Скажыце - і мы дапаможам. Мы вельмі многім дапамагам у гэты цяжкі час. І ў першую чаргу таленавітым людзям. Вы ставіце пытанні і па жыллі. Размова не ідзе аб ільготах. Але мы дапамагам і гатовы дапамагчы выдзяленнем крэдытаў. Такую дапамогу акажам і пісьменнікам, у якіх няма даху над галавой.

У свой час мастакоў пачалі літаральна "выкурваць" з паддашкаў, дзе яны стварылі свае майстэрні. Я заступіўся. Як быццам цяпер асаблівыя праблем няма. Засталося толькі перанесці продаж карцін на цэнтральную плошчу. Калі я быў дэпутатам, карціны прадаваліся на праспекце. Я па дзве гадзіны там прастойваў. У мяне ёсць ідэя, але яе трэба яшчэ прапрацаваць: адрадаціць гэту "галерэю", каб мастакі і паказвалі, і прадавалі свае карціны. Можна, гэта і не вельмі добра, што людзі прадаюць на вуліцы карціны. Але яны так хочаць.

Мастакам дапамаглі, дзеячам опернага тэатра. Давайце і пісьменнікам дапаможам. Гэта наша агульная справа.

Р.А.Баравікова, пэатэса, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Я.Купалы, намеснік галоўнага рэдактара часопіса "Алеся": Аляксандр Рыгоравіч, я адразу пасля школы працавала ў рэдакцыі Быхаўскай раённай газеты "Маяк Прыдніпроўя". Вось адтуль па рэкамендацыі нашага выдатнага беларускага пэата Аляксея Васільевіча Пысіна, ён тады загадаў Магілёўскім аддзяленнем Саюза пісьменнікаў, я паступіла ў Маскоўскі літаратурны інстытут імя Горькага. Гэта ўнікальная літаратурная ўстанова, адзіная ў свеце, такой другой больш няма. Дарэчы, літаратурны інстытут заканчвалі многія нашы пісьменнікі, вась і Вольга Іпатава, і Уладзімір Някляеў, і Леанід Дранько-Майсюк, і Віктар Казыко. І вась такі цікавы момант: цэнтр Масквы, інстытут, заснаваны Максімам Горкім, абарона творчага дыплама - вершы, паэзія, канешне, на беларускай мове. Нам так было 5-6 беларусаў-студэнтаў, і з двух дзяржаўных экзаменаў адзін быў "марксістско-ленінская філосафія", а другі экзамен - па беларускай мове. Вось, здавалася, Масква, і як падтрымлівалі ў нас наш нацыянальны пачатак. Гэта была даніна павагі да Беларусі і да нашага народа, які, дарэчы, вельмі любяць у свеце, і да нашай літаратуры, вельмі таленавітай, вельмі багатай літаратуры.

На пачатку 80-х гадоў як прадстаўніца нашай літаратуры была на ўшанаванні 75-годдзя Шалахава ў Расове-на-Доне, у станіцы Вёшанская. Дні літаратуры праходзілі па ўсіх раёнах, там і пасёлак Шахты, і Валгадонск. Канешне, з сабою былі ўзяты пераклады на рускую мову, але данчакі патрабавалі: чытайце на сваёй мове, у нас блізкія мовы, мы разумеем чужую, мы нават сляваем прыгожыя беларускія песні.

Аляксандр Рыгоравіч, я часта езджу на нашу з Вамі Магілёўшчыну, я ведаю, як Вас любяць людзі, як прыслухоўваюцца да кожнага Вашага слоўка. Мне самой надзвычай прыемна, што першы прэзідэнт нашай рэспублікі менавіта адтуль, з тых мясцін, і кожны раз, калі я слухаю Вашы выступленні, калі закранаецца пытанне культуры, мне ўвесь час думаецца: зараз прэзідэнт скажа і пра літаратуру нашу, і пра тое, што яна не горшая ў свеце, пра тое, што ў нас многа таленавітых твораў.

У свой студэнцкі перыяд я добра ведала аднаго вельмі вядомага рускага пісьменніка Уладзіміра Максімава. Я не ведаю, ведаеце вы пра гэты момант ці не, але, па-мойму, напрыканцы 94-га года ў газеце "Правда" ён адзін з першых рускіх пісьменнікаў працягнуў Вам руку з Парыжа, так склаўся яго чалавечы лёс, руку сардэчнасці, прыхільнасці, падтрымкі. Максімаў ведаў, любіў нашу Беларусь. Уладзімір Емяльянавіч вельмі высока ацаніў нашу беларускую літаратуру, ён лічыў, што беларуская мова - адна з самых прыгожых моў свету. Яго ўжо, на жаль, няма ў жывых, але я думаю, што ён бы прасіў Вас, каб Вы працягнулі сваю прыхільную руку насустрач нам і каб мы разам з Вамі працавалі на духоўнасць.

А.Р.Лукашэнка: Дзякую за Вашы добрыя, шчырыя словы. Я заўсёды казаў, што мы павінны асабліва ўспрымаць прыгожую частку чалавечтва. Я больш бываю ў іншых мясцінах, чым на Магілёўшчыне, можа, гэтым і крыўджу сваіх землякоў. Але яны мяне разумеюць. Для мяне блізка ўсе беларускія людзі: працавітыя братаўчана і дужыя, моцныя гродзенцы, і - да болю, да слёз - гамельчане і магіляўчане, якія пацярпелі ад Чарнобыля. У кожнага рэгіёна ёсць свая непаўторная асаблівасць, і я сэрцам адчуваю усё гэта.

Хачу зрабіць з Вашага выступлення важ-

ны для сябе вывад. І вам шчыра аб гэтым сказаць. Так, сапраўды, у пастаяннай занятасці праблемамі эканомікі, газу, нафты і іншага часам забывае пра літаратуру. Да таго ж, прызнаюся, я не так ведаю цяперашнюю беларускую літаратуру, як, дапусцім, літаратуру савецкага перыяду. Абавязкова ліквідую гэты недахоп, але тут я зноў дакараю вас. Зразумеце, вы таксама павінны змагацца за свайго прэзідэнта. Вы павінны яго "рабіць", ляпіць па свайму вобразу. Калі не вы, то гэтым зоймуцца і хочаць заняцца іншыя. Добра, у мяне апоры моцныя, мяне складана збіць з курсу, павярнуць. Але ў той сферы, якая датычыць душы і сэрца - а гэта літаратура - я павінен слухаць майстроў слова. Не буду слухаць вас, буду слухаць іншых. А гэта таксама палітыка. Яна паварочвае прэзідэнта або ў адзін, або ў другі бок. Таму вы ў першую чаргу павінны інфармаваць яго аб тых тэндэнцыях, што адбываюцца ў літаратуры, інфармаваць канцэптуальна, у тым ліку і аб новых творах. Я за ўсім сачыць не паспяваю. Вы гэта разумеце. А "па дыяганалі" - гэта не чытанне. Вы - пісьменнікі, паэты - павінны "фарміраваць прэзідэнта", калі яго выбралі. Вы павінны зрабіць яго "сваім прэзідэнтам", які клапаціўся б аб літаратуры роўна столькі, колькі і аб хлебе. І, калі шчыра і аб'ектыўна, то ніхто для культуры, калі яшчэ супаставіць з мінулым часам, не зрабіў больш, чым цяперашняя ўлада. Ніхто. Няхай міністр культуры пацвердзіць, як мы, змагаючыся за кожны рубель у бюджэце, усё ж імкнемся аддаць яго дзеціям, культуры, мастацтву, народнай адукацыі, на выданне кніг, у тым ліку падручнікаў. Падручнікі новыя выдаваць - гэта вельмі вялікая фінансавая праблема. Таму я многім галіўнікам адмаўляю - на карысць беларускай культуры. Але аб гэтым не кажу на кожным вузлу. Напэўна, па гэтай прычыне такая праблема не асыяляецца ў друку, па тэлебачанні. Я і сёння прамаўчаю бы аб гэтым, калі б у нас не ішла такая шчырая размова. Падачкі, льготы, прывілеі - гэта жаліва для мяне. Я не магу гэта зрабіць. З дрэнным мінулым пакончана. Але талент, аб якім гаварыў Бураўкін, - гэта зусім іншая справа. Таленавітых людзей трэба падтрымліваць. Вызначыце канцэптуальна па ўсіх пытаннях, у тым ліку і па выданні кніг. Калі паставіць сёння пытанне, якую кніжку выдаць у першую чаргу, кожны скажа "маю" і усё.

У свой час да гэтай праблемы і мастакі падышлі: "Аляксандр Рыгоравіч, Вы павінны ўмяшчаць і вырашыць!" Я кажу: "Не, дарагія мае! Я карцін ніколі не пісаў. Я ў іх разбіраюся роўна столькі, колькі вы ў сельскай гаспадарцы! Вызначайцеся самі".

Тут Уладзімір Васільевіч /Гніламёдаў/ выказаўся па праекце указа аб Нацыянальнай акадэміі навук. У прынцыпе, я згодны з вашым падыходам. Мы прапрацавалі указ так, як хацеў прэзідэнт акадэміі. Але там ёсць адзін нюанс. Мы гатовы сёння ўстанавіць стыпендыі для членаў-карэспандэнтаў, акадэмікаў, для таленавітых людзей. Але вызначыце, каму ўручаць прэзідэнцкія стыпендыі, я не буду. Вызначайце самастойна. А мне паведаміце гатовае рашэнне. Я падтрымаю. Але не вельмі ж вучоныя на гэта ідуць. Трэба, каб хтосьці вырашыў за іх. Я яшчэ раз заявіў: вырашайце самастойна.

Дык і вы мне падкажыце, якога аўтара трэба падтрымаць, які твор выдаць. Я зраблю гэта. Я знайду выдаўцоў і тут, і ў Расіі. І яшчэ раз дакажу, што прычына пасіўнасці, непатрэбных спрэчак не ў Лукашэнку, не ў цяперашняй уладзе. Дай Бог, каб у нас заўсёды была такая ўлада, якая прыслухоўваецца да людзей і стараецца ім дапамагчы.

Многія з вас, наколькі мне вядома, "рыначнікі", і гэтым тлумачаць сваю апазіцыйнасць. Хачу заўважыць, што ў эканоміцы ёсць два шляхі развіцця: шлях сацыяльна абароненай эканомікі, сацыяльна арыентаванага рынку і другі - жорсткі, капіталістычны шлях, рыначны, як у нас кажуць. Апазіцыя прытрымліваецца гэтага курсу. Я ж прытрымліваюся іншага - з некаторай гуманістычнай, сацыяльнай афарбоўкай, скажам так. Дзе чалавек абараніць трэба, не пакідаць яго ў бядзе і г.д. Мы адыходзім ад старой сістэмы, а новую яшчэ не стварылі. І кінуць сёння чалавека на волю лёсу нельга. Глядзіце: у Расіі, быццам бы, рынак. Людзі па аўтара года не атрымліваюць зарплату. А ў нас асноўная запазычанасць - па сельскіх гаспадарках і то за апошні месяц. А там пра вёску ўвогуле ніхто не гаворыць. Але калі нашы суседзі не выплачваюць зарплату шахцёрам, самым важным выбухованебяспечным прафесіянам, дык гэта сведчанне існуючых эканамічных "рыначных" праблем.

Так, там "рынак". Тут - плаўны пераход да рэальнага рынку на аснове шматукладнай эканомікі. Мы не збіраемся нічога бяздумна разбураць. Тое, што эфектыўна працуе, няхай працуе. А калі хтосьці хоча штосьці новае стварыць, калі ласка, стварайце.

Вы крытыкуеце часам мяне за "няправільную палітыку". У чым яна "няправільная"? Скажыце, хто з вас хацеў зрабіць

грошы з улікам сваіх здольнасцей, а яму перашкаджалі? Дзе і каму мы перашкаджалі зрабіць грошы? У мяне прынцып адзін - сумленна працуй, а не крадзі, і плаці падаткі! Усё! Слабага, фінансавая абяздоленая наша дзяржава не пакідала і не пакіне. Скажыце, у якой дзяржаве СНД, калі маці адна, а ў яе яшчэ двое дзетак, ёй даюць дадатковы выхадны і поўную школьную экіпіроўку для дзяцей? У якой дзяржаве СНД сем'ям, дзе трое дзяцей, аказваюць дапамогу ў набыванні адзення, школьных падручнікаў? Толькі ў Рэспубліцы Беларусь. Праўда, фінансавая падтрымка невялікая, але даём столькі, колькі ёсць.

Харчаванне ў школе для малышоў бясплатнае. Памятаю, два гады таму супраціўляліся: нікому не будзем плаціць. Я кажу, толькі паспрабуйце. Можна, школа - гэта адзінае месца, дзе дзіця пад'есць па-сапраўднаму. Цяпер чыноўнікі пытанню не ставяць. Кормім дзетак, хоць і не ўсіх, не шкадуем сродкаў.

А вазміце Чарнобыль. Ну да чаго прывяла наша нацыянальная "свадомасць"? У гэтым выпадку я бяру слова ў двукоссе. Вы ведаеце, што я маю на ўвазе: разбурыўшы краіну, не агаварыўшы размеркавання золатавалютнага запаса, энергетычных і іншых рэсурсных крыніц, размежаваліся. Тры гады таму былі амаль зусім голяы. Усё расцягнулі, раздалі, раскідалі. Самалёты вывезлі. Вывезлі усё, што было каштоўнага ў краіне. Хто быў на чале ўлады? Вашы "свадомцы", якія ўмелі прыгожа выступіць, сказаць "пра суверэнітэт і выпіць гарэлку". Пра дзяржаву не клапаціліся. А трэба. Дзяржава - усяму фундамента. Цяпер "дрэнны Лукашэнка" хоць штосьці сабраў і паклаў на "чорны дзень".

Нядаўна па праблемах ляснага комплексу правалі нараду. Прыкрылі яшчэ адну крыніцу расцягвання. Я мяркую, што дзяржаўнасць, суверэнітэт якраз і працягваюцца ў ліквідаванні вась такіх недахопаў. Вось у чым павага да сваёй радзімы. Вы як грамадзяне павінны любіць перш-наперш душой, а я як грамадскі дзеяч у далаўненне, яшчэ і справай. І вас любіць за ваша слова і вашу душу. У гэтым мае роля як прэзідэнта. І я вас да гэтага заклікаю. А не хадзіць па вуліцах, размахваючы флагамі і выкрываючы антыбеларускія, антыпрэзідэнцкія лозунгі з мэтай засвяціцца на экране і ў замежных СМІ. Пройдзе час, і я сяду каля каміна і буду расказваць "пра суверэнітэт і незалежнасць". І на беларускай мове. І не горш, чым Генадзь Бураўкін. А сёння трэба працаваць. А калі патрэбна дапамога - звяртайцеся, калі ёсць праблемы, якія вы самастойна не вырашыце, - стаўце. Трэба сустрэцца - запрашайце. Скажыце, куды прыехаць. І я прыеду. Калі вас траўміруюць мігалкі, без іх прыеду. Без аховы, калі хочаце. Пра сустрэчу паведамляць не будзем нікому, прыеду ціха, сядзем, пагаворым. І не буду вам абяцанні выдаваць і тэзісы чытаць, якія мне памочнікі пішуць, а абмяркуем канкрэтную праблему, тыя, якія вы самі называеце. І пакладзіце мне на стол канкрэтную прапанову, што павінны вырашыць для пісьменнікаў. Але, зыходзячы з той абстаноўкі, якая ў нас сёння ў дзяржаве. Я падобрыцца да вас не маю намеру. І не буду. У мяне на гэта няма часу і магчымасці. Я жыву не ў машэраўскія часы: тады можна было спайніна, вольна хадзіць і строіць пражэкты. Сёння іншая абстаноўка. У мяне на неабгрунтаваны і марныя размовы проста няма часу. Але з вамі раз у паўгоддзе або раз у квартал сустрэцца і пагаварыць заўсёды знайду час.

Але, паўтараю, не на безгрунтоўныя дыскусіі, не на такія, як нядаўна вяла "Народная газета". Чытаю: "Яны служылі не Беларусі, яны свядома служылі Гітлеру - забойцы Беларусі". Тут жа фатаграфія. Гэта на матэрыял у часопісе "Крыніца" пра Барыса Рагулю.

Не мая справа судзіць людзей. Але, думаю, дай я запрашу ўсё-такі гэту інфармацыю. Наколькі яна адпавядае рэчаіснасці. Мне даюць з архіва фатаграфіі, дакументы, сведчанні людзей, што пацвярджаюць гэта. І ў мяне ўнікае пытанне да часопіса "Крыніца", што, у вас няма чаго больш друкаваць? Што вы хочаце паказаць народу? Няўжо не можаце некалькі больш далікатна з гэтымі пытаннямі. Вы ж гэтым ад сябе большасць нашых грамадзян адштурхняе, якія перажылі вайну і з болей успрымаюць усё гэта. Вы ж разумеце, як народ на гэта рэагуе, як рэагуе на кожны крок прэзідэнта. Тысячу разоў падумаеш, куды пайсці, з кім сустрэцца. Нават гэта сустрэча з вамі!.. "Аляксандр Рыгоравіч, вы не павінны з імі сустрэцца, гэта вашы "ворагі"! Ну, які ёсць, што ж зробіш? Можна, і "ворагі", а можа, і не. Розныя пазіцыі. Прэзідэнт павінен сустрэцца з усімі, але так, каб не страціць падтрымкі і доверу большасці людзей. Стабільнасцю трэба даражыць. Галоўнае не каўбасы напхаць у страўнік. Галоўнае, каб у нас быў спакой, каб людзі нашы мірна жылі, каб краіна наша працітала.

(Працяг на стар. 14-15)

3 нялёгкіх дарог

Прэзідэнт — пісьменнікі: дыялог дзеля Беларусі

Лёс адмераў Фёдару Янкуўскаму 71 год. Як быццам не так і мала. Але колькі б яшчэ мог напісаць Фёдар Міхайлавіч, калі б дажыў да гэтых вераснёўскіх дзён, калі б яму споўнілася 80! Ведаючы энергію Ф. Янкуўскага, яго пастаяннае гарэнне, няўрымсліваць, можна не сумнявацца, што ён і ў такім паважаным узросце працаваў бы гэтак шмат і мэтанакіравана, як умеў і рабіў заўсёды. Ды сэрца не вытрымала пастаянных нагузак. Сэрца не вытрымала перажытка.

Ф. Янкуўскі (нарадзіўся 21 верасня 1918 года ў вёсцы Клетнае цяперашняга Глускага раёна) у 1936 годзе скончыў тагачасны Рагачоўскі педагогічны тэхнікум, а ў 1939-ым — завочна Мінскі настаўніцкі інстытут, працаваў настаўнікам Буцавіцкай школы Мінскага раёна. Удзельнічаў у савецка-фінляндскай вайне 1939 — 1940 гадоў, быў паранены. У час Вялікай Айчыннай вайны — партызан, начальнік разведкі атрада "Грозны" на Міншчыне. Пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў працаваў адказным сакратаром рэдакцыі глускай раённай газеты "Сацыялістычная вёска" і настаўнічаў у Глускай сярэдняй школе. Закончыўшы ў 1948 годзе Гродзенскі педагогічны інстытут, настаўнічаў у Радашкоўскай сярэдняй школе, вучыўся ў аспірантуры, з 1953 года — назаўсёды звязаў свой лёс з Мінскім педагогічным інстытутам імя М. Горкага. У апошні час з'яўляўся прафесарам кафедры мовазнаўства гэтай ВНУ.

Літаратурную дзейнасць Ф. Янкуўскі пачаў яшчэ ў 1936 годзе, выступаўшы ў часопісе "Работніца і сялянка" са сваім першым нарысам. Найбольшую вядомасць доктар філалагічных навук Ф. Янкуўскі набыў як даследчык беларускай мовы, тонкі знаўца яе. Па сённяшні дзень не страцілі сваіх вартасцяў такія яго кнігі, як "Дыялекты слоўнік", "Беларускае літаратурнае вымаўленне", "Беларуская фразеалогія", "Беларускія народныя параўнанні", "Гістарычная граматыка беларускай мовы", "Сучасная беларуская мова", "Само слова гаворыць" і іншыя. Разам з Н. Гаўрош і Я. Лепешавым Фёдар Міхайлавіч выдаў "Фразеалагічны слоўнік". Ён быў складальнікам зборнікаў крылатых слоў і афарызмаў "3 беларускіх літаратурных крыніц", "Беларускія народныя прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы", адным з аўтараў дапаможнікаў для вышэйшых навучальных устаноў "Сучасная беларуская літаратурная мова", "Практыкум па беларускай мове" і іншых. З Ф. Янкуўскага мовазнаўцы пачаўся Ф. Янкуўскі-празаік. Яго кнігі "Абразкі", "Прыпыніся на часінку", "Радасць і боль", "3 нялёгкіх дарог" (выбранае) — сапраўдныя россып чароўных слоў. Ф. Янкуўскі з тых пісьменнікаў, які дбаў не толькі аб сюжэце. Для іх вельмі важна, каб мова твораў была нерушавай, каб сама па сабе вабіла чытача.

А. М.

Выстава керамікі і акварэляў

Персанальная выстава работ выкладчыцы выяўленчага мастацтва віцебскай сярэдняй школы N 25 Наталлі Дагель адкрылася ў абласным цэнтры. На суд глядачоў яна прадставіла вырабы з керамікі і чудовыя акварэлі.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5, 10—13)

Г.В.Далідовіч, пісьменнік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Я.Купалы, галоўны рэдактар часопіса "Маладосць": Аляксандр Рыгоравіч абрынуў на нас лавіну інфармацыі, магчыма, і той, якой мы і не ведалі, ці не так уяўлялі, але, з другога боку, я вось слухаю яго, і часам, калі ён і паўтараецца, такое ўражанне ўзнікае, што ён трошкі і нас ставіць у няёмкае становішча, перш за ўсё ў той сферы, якая нам дарагая. Я маю на ўвазе нашу адказнасць за становішча мовы ў грамадстве. Тут было сказана пра гэта не зусім дакладна, таму што хоць і ў 30-я гады было рэпрэсавана 200 маладых літаратараў, з іх 100 расстраляна, і многа загінула на вайне, але ўсё ж такі беларускімі найперш літаратарамі было захавана мастацкае слова, беларуская мова была даведзена ў мастацкіх творах да высокага ўзроўня. Старэйшыя і сярэднія пакаленні пісьменнікаў вывелі беларускую літаратуру на ўзровень адной з лепшых у былым Савецкім Саюзе.

Ні адзін народ не захавецца без гістарычнай памяці, без сваіх нормаў і звычаяў, без сваёй мовы і культуры, без сваіх нацыянальных сімвалаў. Такі народ відавочна, становіцца проста насельніцтвам альбо ўвогуле знікае. І таму я зноў кажу пра пытанне моўнае. Я не знаю, наколькі яно справядліва вырашалася на рэфэрэндах. Часам такія важныя пытанні, якія дадзены самай гісторыяй, а магчыма, і Богам, не вырашаюцца проста арыфметычным падняццем рук, падлікам колькі "за", колькі "супраць". Я, напрыклад, часта выступаю ў школах і правёў свой эксперымент. Выступаючы ў гарадской школе, гавару: "Дзеці, падміце рукі, хто супраць вывучэння беларускай мовы?" Падмімае амаль палова класа. Другое пытанне: дзеці, хто супраць вывучэння трыганаметрыі? Палова класа. Хто супраць хіміі — палова класа. Гэтыя пытанні сапраўды вельмі далікатныя, тонкія, але раз так ужо вырашана, то, шануючы Аляксандра Рыгоравіча, Вы і павінны быць гарантам выканання Канстытуцыі. А ў Канстытуцыі запісана, наколькі помніцца, ясна, што і беларуская і руская мовы роўныя.

І зусім не замінала б, каб Вы, напрыклад, з'яўляючыся гарантам выканання Канстытуцыі ў нашым грамадстве, у нашай дзяржаве, усё ж такі недзе падумалі і выдалі нейкі дэкрэт прыкладна з такой назвай: аб неадкладным забеспячэнні дзяржаўнасці беларускай мовы. І я думаю, што калі б гэтыя праекты і грамадства абмеркавала, яно не было б супраць.

Я, напрыклад, Вас разумею глыбока, як Вам цяжка ў гэтым народнагаспадарчым комплексе. Сапраўды, тут можа галава кругам пайсці. Але ўсё ж Вы ўтварылі фонд па падтрымцы культуры і мастацтва. Я трапіў сярод іншых у гэты фонд, мы правялі ўжо два пасяджэнні. Чым ён, гэты фонд, цікавы? Па-першае, што сабраліся ўсе прадстаўнікі культуры і мастацтва, розных жанраў і розных відаў. Мы разам вызначаем, у чым, каму аказаць дапамогу, тым больш, што ў фонду ёсць два такія накірункі: першае — падтрымка тых самае лепшае, што ўжо створана, а другое — даць гранты на стварэнне новага.

Хацелі бы і я сказаць рэзкаватыя словы пра Вашы памочнікі. Мне здаецца, што яны нават у нейкай ступені і сварылі Вас і нас. Прывяду адзін такі прыклад. Ёсць паняцце "сучасны літаратурны працэс". Яго ў нас вызначаюць часопісы "Полымя", "Маладосць", "Беларусь", "Нёман", "Крыніца", газета "Літаратура і мастацтва", дзе друкуюць усё лепшае, што напісалі як класікі, паўкласікі, так і маладыя. Вы гэтыя выданні падтрымліваеце. Адпаведна супрацоўнікі, галоўныя рэдактары адчуваюць пульс развіцця нашай літаратуры, адбіраюць і падтрымліваюць усё лепшае. Але нас усіх, хто працуе ў гэтых выданнях, проста вывелі з новага саставу камітэта па прэміях, дзе адзначаюцца лепшыя творы.

Другі прыклад. У Адміністрацыі працуе Сеўрук, здаецца Уладзімір Мікалаевіч. Ён, магчыма, і добры чалавек, і добры спецыяліст, і шмат зрабіў для прапаганды беларускай культуры, асабліва калі працаваў у Маскве. Але я не зразумеў, навошта ў вядомай газеце, а пасля ў часопісе "Беларуская думка" надрукаваў ён агромністы матэрыял, дзе спрабаваў зняважыць пісьменнікаў. Так, былі сярод іх і даношчыкі, і рвачы. Ды не пісьменнікі яны, а "калялітаратуршчыкі". Наша пісьменніцкае грамадства ніколі не пагодзіцца з абразамі, таму што, паўтараю, мноства літаратараў загінула ў час культуры, літаратуры пайшлі на вайну і пасля зрабілі літаратуру. Дык, для чаго гэта публікацыя, якая зневажае нас перад нашым жа народам?

Хацелася б закрануць адносіны тэлебачання і беларускай літаратуры. Мне здаецца, тут ніхто пакуль што гэтага пытання не чапаў. На мой пункт гледжання, беларуская лі-

таратура адтуль амаль выгнана. Мы не бачым, як некалі, перадач "Літаратурная Беларусь", "Кнігарня", "Ліра", "Новыя кнігі", "Публіцыстычнае слова пісьменніка", "Падборкі вершаў", "Бібліятэка", "Роднае слова" і многіх другіх, якія заўсёды глядзеліся і запаміналіся. Вы паглядзіце маскоўскія перадачы. Колькі там праграм, колькі там харашых перадач! Проста любя-дорага паглядзець. А ў нас... Мяркую, каб пакараць Кісяля за ўзровень Беларускага тэлебачання, трэба прымусяць яго ў водпуску, кожны дзень ад пачатку да канца глядзець Беларускае тэлебачанне. Дык азвярэе ён ад прымітыву.

Мы з Вамі прыкладна адной генерацыі пасляваеннага пакалення. І тут мы проста ўжо абавязаны зразумець аднаго, сваю справу, сумесна аддаць свае лепшыя фізічныя і духоўныя сілы на тое, каб беларуская нацыя, яе гістарычная памяць, мова і культура развіліся і занялі свой пачэсны пасада паміж народамі.

А.Р.Лукашэнка: Генрых Вацлававіч, Вы яшчэ раз падкрэслілі важнасць беражлівых адносін да беларускай мовы. Я думаю, у гэтай зале наўрад ці трэба за гэта кагосьці агітаваць. Але хачу Вам нагадаць, што ні адзін рэфэрэндум у Беларусі не праходзіў з падтэкстам знявагі беларускай мовы. Размова ішла аб рускай мове, аб яе роўнасці з беларускай. Я ініцыяваў гэты рэфэрэндум. А чаму? Ды таму, што амаль у кожнай аўдыторыі ставілі мне пытанні. І прычына гэтага — толькі вы: вы перагнулі палку, узвялі моўную праблему ў разрад палітычнай. Не было б гэтага, паверце, у нас у дзяржаве праблема мовы мы б вырашылі зусім іншым шляхам. БНФ па моўным прынцыпе падзяліў людзей на "свядомых" і "несвядомых". Па гэтай прычыне пачалося сапраўднае працістанне. Раскалолася нацыя. І я абавязаны быў спытаць у народа: на якой ці на якіх мовах яму гаварыць. Так што гэты раскол парадзіў не прэзідэнт, а "ваўнічы" фронт.

Цяпер Геннадзь Бураўкін прызнае: сапраўды, пераборы былі. Вы цяпер зноў прапануеце рэвалюцыйны метад — прыняць дэкрэт. Але ж вы павінны зразумець, што дэкрэтам нікога не прымусяць размаўляць на той ці іншай мове. Нікога. Што ж мяне штурхаць да таго, што мы ўжо праходзілі? Не гвалт, не крык патрэбны, а рэальны вынік. Трэба спакойна працаваць на карысць беларускай культуры і беларускай мовы. Мы крыху разыходзімся ў метадах рэалізацыі агульнай мэты.

Вось тут выступала Раіса Андрэеўна /Баравікова/, беларуская паэтэса. У яе выступленні знайшлося добрае слова і аб Маскве, і аб маскоўскім інстытуце, які закончыла яна і некаторыя з вас, і аб сваіх суседзях, і аб добрых людзях наогул. І я так падумаў: не, мы ні ў якім разе не павінны страціць Расію. Мы не павінны раззіцца і застацца па розныя бакі барыкад. Не дай Бог алынуцца на розных полюсах! А маглі б сёй-той прад'явіць да Расіі тэрытарыяльныя прэтэнзіі. Хіба гэтага не было? Вазьміце падшыўкі "Народнай газеты" пачытайце. Бачыце, 11 мільёнам нашых грамадзян быццам бы не хапае месца: давай назад Віленшчыну, Беласточчыну, Браншчыну, Смаленшчыну, Пскоўшчыну. Мала, бачыце, ім зямлі. Галоўным вынікам нашай сённяшняй сустрэчы, на маю думку, павінна быць наступнае: давайце адкінем крайнасці. Адсячыце адну крайнасць і другую крайнасць. І пакіньце сярэдзіну. І вось на гэтым полі — вялікім полі — мы зможам выпрацаваць нашы падыходы і рашэнні. Я ні на якія крайнія меры не пайду. Мы вычарпалі ліміт крайніх мер. Вы гэта, я думаю, разумееце, разумееце душу народа. Наш народ "памяркоўны", разважны. Ён не прымае крайнасці. Я як кіраўнік дзяржавы павінен з гэтага зыходзіць. Той, хто гатовы адкінуць крайнасці, — давайце працаваць разам. Давайце будзем ствараць моўны баланс спакойна, разумеючы вычарпанасць ліміту на крайнасці.

У маім кабінэце ёсць бібліятэка, сабраная мной. У ёй шмат кніг, выдадзеных яшчэ ў савецкія часы. Некаторыя засталіся ад Машэрава і іншых нашых ранейшых кіраўнікоў. Я гляджу на гэтыя кнігі і думаю: што ж мы гэтыя савецкія часы так дубасім? Ды ў савецкія часы было выдадзена — няхай Іван Пятровіч /Шамякін/ пацвердзіць — столькі добрага і па-руску, і па-беларуску! У тым ліку і творы Івана Пятровіча. Велічыня яго як пісьменніка толькі ўзраста.

Давайце ўсё спакойна рабіць. Давайце перастанем гаварыць пра беларускую мову, што яе "трэба паднімаць". Не трэба зневажаць сябе. Мову не трэба паднімаць. Мова жыла і будзе жыць, якія б улады ні былі. І нікому непадуладна знішчыць мову. Проста жыць сёння прымушае думаць практычна. Хочаце, каб мова беларуская расцвітала — я яшчэ раз паўтараю — пакладзіце на стол прэзідэнта 10, 20, 30 таленавітых твораў, якія народ чытаў бы захапляючыся. Мы іх выдадзім на беларускай мове і пераклад

забаронім. Каб толькі па-беларуску чыталі. Вось так трэба яе прапагандаваць! А што датычыць дэкрэта. Магу заўтра падпісаць! Але будзе адвартная рэакцыя. Пад адкос пойдзе дэкрэт. Трэба ўмовы стварыць для таго, каб дэкрэт мог працаваць. А дэкрэт выдаць і прымусяць заўтра Пашкевіча гаварыць толькі па-беларуску, дык той жа Пашкевіч, магчыма, будзе кукіш у кішэнні насіць. Гэта я як прыклад кажу. Прозвішча Зямяталіна тут не прыводжу, бо ён сёння ўжо як быццам "вораг народа". Нельга, не павінна быць крайнасцей ні ў ацэнцы кадраў, ні ў ацэнцы сваіх калег, ні ў ацэнцы тых або іншых працэсаў. Крайнасці я начыста адхіляю. Гэта не для беларускага народа.

Якім бы ні быў чалавек, асабліва пісьменнік, мы павінны памятаць, што пісалі яны ў розныя часы. І не будзем іх судзіць. Бог ім суддзя. Але што датычыць выступленняў у сённяшнія дні, то ўсё мы, у тым ліку і вы, думаць павінны і не забываць, у якой краіне жывяце. Амаль трэцюю частку нашых людзей знішчылі фашысты ў мінулай вайне. Ніхто не гаворыць, што бел-чырвона-белы сцяг вінаваты. Не ў ім прычына. Прычына ў тым, што жывыя яшчэ людзі, якія бачылі гэты сцяг побач з фашысцкім. Вось у чым пытанне. Трэба ж па-чалавечы ўспрымаць гэтыя рэчы. Ва ўсякай палітыцы павінна быць чалавечнасць, мараль? Калі ломіш "праз калена", потым усё роўна прыходзіцца адкачваць. Эфект бумеранга. Гэта таксама не я выдумай. Таму не трэба крайнасцей. Давайце спакойна жыць. Давайце будзем пісаць па-беларуску добрыя творы і выдаваць іх. Я гатоў быць вам тут памочнікам. Але бяздарныя творы /прабачце мяне за гэта, але іх хапае ў нас/, як бяздарныя палітыкі, згадзіцеся, не могуць быць падтрыманы.

Генрых Вацлававіч /Далідовіч/, я задам Вам прамое пытанне: "3 прынцыпу Вы зыходзіце або выбіраеце, даючы ацэнкі некаторым выказванням. У прыватнасці, калі на вашых вачах зневажаюць прэзідэнта, калі ў вашым асяроддзі з'яўляюцца такія "сачыненні", як "Забі прэзідэнта", чаму Вы мірыцеся з гэтым? Чаму не выступілі і не сказалі: "Слухайце, гэта ж кіраўнік дзяржавы і ён жа прадстаўляе нашу Рэспубліку Беларусь, як жа Вы сабе такое дазваляеце?"

Або калі атака ідзе на сям'ю прэзідэнта: сын едзе ў Швейцарыю. Мой сын у армію ідзе служыць, як я калісьці або большасць з вас прызываліся. А яго ўжо ў Швейцарыю "сасваталі". Хоць, сапраўды, ён дыпламат і паступіў у ВНУ вучыцца на гэта аддзяленне не тады, калі я стаў прэзідэнтам. А як бацька адзначу, што хлопец — не з горшых. Але ідзе атака на сям'ю, на дзяцей, проста шальманне.

Дык давайце ж будзем прынцыповымі людзьмі. Дзе трэба, крытыкуйце прэзідэнта на ўсю моц. А дзе трэба, падтрымайце, абараніце, не дазваляйце знявагі. Таму я падтрымліваю ваш прынцып: можна крытыкаваць чалавека за што хочаце, але над яго асобай нельга здэкаваць. Кожны мае сваю цэннасць. Гэта павінна быць прынцыпам для ўсіх.

Ведаеце, вы, пісьменнікі, — вялікія людзі. Адно слова — пісьменнік. А якую нясе сэнсавую нагузку: веды, аўтарытэт, саліднасць. Пісьменнікі — і гэтым усё сказана. За гэтым — аўтарытэт многіх гадоў. Вам давяраюць па гэтай прычыне. І калі вы адзінваеце той або іншы працэс, трэба кожны раз падумаць, як тое або іншае ваша слова будзе праламляцца ў грамадстве. Вось вы далі тут сваю ацэнку Беларускаму тэлебачанню. Але для таго, каб не памыліцца ў ацэнцы, трэба ведаць, якім яно было 3-4 гады таму. А было правільнае тэлебачанне. Усё ж лепшае канцэнтравалася ў Астанкіне. У нас жа нічога не было, нават тэхнікі больш-менш нармальнай. Нам прыйшлося адрываць сродкі з бюджэту, каб купіць неабходнае абсталяванне.

А вазьміце рабочы калектыў! Каго толькі там ні сабралі! Для наведвання парадку вымушаны быў вывесці тэлебачанне з усіх структур і напраму падначаліць прэзідэнта. Таму што там проста немагчыма было працаваць. Ды і палітычныя сваркі разрывалі на часткі тэлебачанне. А як у гэтай сітуацыі было журналістам? Іх запалохвалі пісьмамі, злоснымі званкамі і з пагрозамі: ты там не так зрабіў, не так сказаў... І сёння тэлебачанне — складаная сфера. У нас некаторыя праблемы з кадрамі. Вымушае жадаць лепшага падрыхтоўка тэлемастэрняў, падана інфармацыі. Вядома, вы маеце рацыю з жартам: "У водпуск пойдзеце, я табе ў нумар тэлевізар пастаўлю". Я часта тое ж самае Кісяля кажу. Так, праблем хапае, наколькі ім яшчэ доўга трэба выкарабвацца з той ямы, у якую трапілі. Цяпер моладзь прыйшла. Пачынаюць думаць над новымі праграмамі, аналізаваць, спасці і гаць рэальнае жыццё. А што датычыць параўнання з расійскім тэлебачаннем: я Кісяля неадкладна зняў бы з пасады, калі б беларускае слепа скапіравала ўсё расійскае. І з літаратараў /расійскіх/

Мікола ГАЙДУК

2 верасня 1998 г. памёр член Саюза беларускіх пісьменнікаў, заслужаны дзеяч культуры Польшчы Мікола Гайдук.

Мікалай Раманавіч Гайдук нарадзіўся 29 мая 1933 г. у вёсцы Кабылянка Беластоцкага ваяводства ў сялянскай сям'і. У 1951 г. скончыў агульнаадукацыйны ліцэй у Міхалове, затым працаваў у гміннай управе. З 1953 г. вучыўся ў ССРСР на філалагічных факультэтах Растоўскага-на-Доне і Ленінградскага ўніверсітэта, у 1959 г. скончыў беларускае аддзяленне БДУ. Працаваў у ліцэі імя Б. Тарашкевіча у Бельску-Падляшскім спачатку выкладчыкам, а з 1965 г. — дырэктарам. Адначасова выкладаў беларускую літаратуру на завочнай настаўніцкай студыі ў Беластоку. У 1971-1986 гг. — публіцыст, у 1986—1988 гг. — намеснік галоўнага рэдактара газеты "Ніва" (Беласток). Член Беларускага літаратурнага аб'яднання "Белавежа" ад пачатку яго заснавання, член Саюза польскіх пісьменнікаў з 1985 г. Узнагароджаны ордэнамі Кавалерскі крыж ордэна Адраджэння Польшчы, Залаты і Сярэбраны крыж заслугі, а таксама медалямі.

Пісаў на беларускай і польскай мовах. Першы верш на беларускай мове апублікаваў у 1957 г. у газеце "Ніва". Выдаў у Беластоку зборнік паэзіі "Ціш", кнігу прозы "Белавежскія паданні". У Мінску выйшлі яго кнігі прозы "Трызна", "Паратунак", "Белавежскія быліцы і небыліцы: легенды і паданні". Творы М. Гаідука прысвечаны пераважна гістарычнаму мінуламу беларускага і суседніх народаў, паўстанню 1963—1964 гг. на Беласточчыне, дзеянню беларускай культуры. Ён сабраў і апублікаваў велізарную колькасць беларускіх песень з нотамі, краязнаўчы слоўнік. Як сааўтар прымаў удзел у падрыхтоўцы і выданні беларускіх падручнікаў для школ. Часта наведваў Беларусь, пра што расказаў у сваіх рэпартажах, нарысах.

Мікола Гайдук быў таленавітым і алантаным рупліўцам на ніве беларускай культуры, шчырым і чуйным сябрам, чалавекам высакароднай, бескарэслівай душы. Яго светлы вобраз назаўсёды застанецца ў сэрцах сяброў і ўсіх, хто яго ведаў.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Не вярнуўся з той вайны

25 кастрычніка 1942 года на фронце, пад Сталінградам, загінуў беларускі пісьменнік Хвядос Шынклер. У тым жа 1942-ім ён добраахвотна пайшоў у армію, чатыры месяцы вучыўся ў вайсковым вучылішчы ў горадзе Кыштым Чэлябінскай вобласці.

А нарадзіўся Хвядос Сяргеевіч 95 гадоў назад, 22 верасня 1903 года на станцыі Ізаслаў (цяпер — станцыя Беларусь) пад Мінскам у сям'і чыгуначніка. Вучыўся ў Мінскім рэальным вучылішчы, працаваў на чыгуны тэлеграфістам, бібліятэкарам, загадчыкам клуба ў Рудзенску. Быў членам літаратурнага аб'яднання "Маладняк", супрацоўнікам бабруйскай газеты "Камуніст".

З 1935-га па 1941 год Ф. Шынклер працаваў у "Ліме" і часопісе "Полымя". У пачатку вайны эвакуіраваўся ў Свядлоўск. А пачаў літаратурны шлях у 1922 годзе з допісаў у газеты. Першае апавяданне надрукаваў у 1928 годзе. Выйшлі кнігі "Ічэ", "Стрэлачнік Мігай", "Блок", "Сонца пад шпалы". Аўтар аповесці для дзяцей "Петрык-завадатар", напісаў п'есу "Пачэсны рэйс", выступаў з рэцэнзіямі, артыкуламі, нарысамі.

Найбольш поўна творчая спадчына Х. Шыклера прадстаўлена ў аднатомніку "Апошні рэйс", выдзеным у 1984 годзе, у які ўвайшлі і ўспаміны пра пісьменніка.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку **Алесь ШАШКОВУ** з прычыны напатакушага яго гора — заўчаснай смерці сына Сяргея.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Нёман" выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы часопіса **Алене Аляксандраўне ШАШКОВАЙ** у сувязі з напатакушым яе горам — смерцю брата.

нельга браць прыклад - раскалоліся на чатыры часткі. А ў нас Някляеў, "самы заўзятый апазіцыянер і нацыяналіст", узначальвае Раду адзінага пісьменніцкага саюза. Я, зразумела, у двукоссе гэтыя словы бяру. Таму не трэба гаварыць, што ў нас тэлебачанне зусім дрэннае, а ў Расіі добрае. Няхай будзе лепш такое тэлебачанне, дзе з-за тэхнічных сродкаў горш пакажуць, але пакажуць праўду. І пакажуць хоць бы жывога чалавека з яго праблемамі, а не падтасоўку фактаў. Бо як на асобных тэлеканалах бывае. Больш грошай заплаціш - паявіцца на экране, не заплаціш - не паявіцца. У нас і Генадзь Мікалаевіч /Бураўкін/ без грошай кожны тыдзень на экране бывае, і іншыя апазіцыянеры. Я Кісялю аднойчы сказаў: ты каля Барадуліна хоць яшчэ якога-небудзь чалавека пастаў, а то яго хутка пачнуць крытыкаваць за тое, што так часта на экране паказваецца, скажуць, што "прадаўся прэзідэнту". Бачыце, мы з вамі замест дзвюх гадзін сёння амаль чатыры гутарым. І час ідзе непрайма, значыць, усім нам цікава. І самае галоўнае, каб усё было дэмакратычна.

У.П.Някляеў: Аляксандр Рыгоравіч, ёсць прапанова даць слова Іпатавай Вользе Міхайлаўне.

В.М.Іпатава, першы намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў: Сапраўды, атрымліваецца парадокс. Беларускаю мову шануе інтэлігенцыя ва ўсіх краінах, і мяне таксама прасілі па-беларуску чытаць, дзе б там ні была, ва ўсіх краінах, ці ў нашай краіне. Мова сама па сабе не можа быць апазіцыйнай, палітычнай ці апалітычнай. Яна проста мова.

Усе тыя, хто прыйшлі сёння на сустрэчу, перакладліся на многія мовы. Гэтыя людзі - пасланцы беларускай культуры на многіх мовах свету, гэта людзі, якіх ведаюць у краінах. Нават у сённяшняй і цяжкай часе іх перакладаюць і выпускаюць кніжкі, беларускія кніжкі. Напрыклад, кніга Валянціны Коўтун была толькі што ў Літве выдана, Яўгенія Янішчыц - у Балгарыі, Алесь Заранава і Святланы Алексіевіч - многія кнігі ў Германіі і гэтак далей. І асобныя творы таксама выдаюцца, расце цікавасць у краінах свету да беларускага слова. Нам ёсць чым ганарыцца. У нас імёны ёсць.

Тут ідзе гаворка пра мову як састайную частку нашай ідэалогіі, нашай сапраўды нацыянальнай ідэі. Можна, сапраўды не варта яе ўсталяваць дэкрэтамі, Вам тут лепш бачна. Вы сапраўды палітык. Мы не палітыкі. Але мы столькі страцілі праз тое, што наша гісторыя пачалася з 1917 года. Я вам прыведу толькі маленькі прыклад. Бібліятэкарка з Вільні Ніна Ляшчэвіч мне калісьці расказвала, што ў паводку, здаецца, 1961 года ў Нацыянальнай бібліятэцы ў Вільні баяліся, што затопіць падвалы з кнігамі. Там ляжалі беларускія старадрукі, беларускія кнігі. І яна хвалявалася за гэтыя кнігі часоў Вялікага княства Літоўскага, тройчы пісала ў нашу Акадэмію навук, але быў гэты жалезны тэзіс: наша гісторыя пачалася з 1917 года. Кніжкі засталіся там. А калі б мы мелі пра іх клопат і прывезлі сюды, то гэта і была б нацыянальная палітыка, якая б улівала нашы інтарэсы. Я маю на ўвазе культурную палітыку.

Мы пісалі і пішам не дзеля ганарараў, мы пішам таму, што проста не можам не пісаць. Вы - рэальны палітык, а нам нябёсы дыкуюць вершы. Паэзія на сённяшняе час можа быць сярод вялікіх дзяржаўных глабальных праблем. Той, хто прачытае ў цішыні, дома вершаваныя радкі, напэўна убачыць свет трохі інакшым, і сэрца яго змякчыцца. І, можа быць, у гэтым вялікая роля літаратуры і паэзіі, бо яе нам дыктуе усё-такі ці лёс, ці Бог, ці, можа быць, прырода. І калі ў Вас знойдзецца нейкая хвіліна прачытаць зусім непатрэбны рэальнаму палітыку верш, які раптам закрэне Вашу душу, Ваша беларускае сэрца, то мы будзем лічыць, што ўжо адным гэтым нашай сустрэча апраўдана.

А.Р.Лукашэнка: Мова, слова - гэта ваш рабочы інструмент. У майстра адбіраюць інструмент - ён гіне. Я разумю, чаму вы так перажываеце за беларускую мову. Хочаце зрабіць яе лепш. І не ваша віна, а можа, бяда, што вы "шалёным" людзям, якія сябе паказалі ўжо на ўсялякіх мітынгах, аддалі гэту сваю зброю і мову ператварылі ў палітычную карту. Гэта, можа, наша агульная бяда, я яшчэ раз гэта падкрэсліваю.

І.П.Шамякін: Хачу сказаць, як самы старэйшы не толькі сярод прысутных Рады, але і ў Саюзе пісьменнікаў. Нас не многа такіх "выкапняў" засталася. Вы ведаеце, я 26 гадоў працаваў у Саюзе адным з кіраўнікоў, намеснікам, сакратаром, першым сакратаром. І апошнія гады я вельмі хваравіта перажываў падзенне аўтарытэту Саюза пісьменнікаў. Мы калісьці былі заўсёды, ды і ў маштабе Саюза ССР, першай творчай арганізацыяй. І раптам такое падзенне аўтарытэту. Вы ведаеце, сёння я ўзрадаваўся. Я веру, што з сённяшняй сустрэчы з прэзідэнтам пачынаецца аднаўленне аўтарытэту Саюза пісьменнікаў. Дзякуй вам за гэта.

А.Р.Лукашэнка: Развіваючы Вашы словы, Іван Пятровіч, хачу сказаць, што ўсё, што ад мяне залежыць, залежыць ад дзяржавы - будзе зроблена для таго, каб аўтарытэт не толькі Саюза, але ўсяго нашага вялікага, як калісьці гаварылі, "пісьменніцкага цэку", уключаючы і тых, якія яшчэ недзе на пады-

ходзе да Саюза, захаваць, падтрымаць і вывесці на яшчэ больш высокі ўзровень.

І.П.Шамякін: За гэта дзякуем.
А.Р.Лукашэнка: Вам трэба падумаць, што для захавання аўтарытэту Саюза трэба зрабіць. Толькі не паўтарыце, што праблема ў народзе, гэта не так. Адзінае, з чаго я не сяду, - дык гэта з народных пазіцый. І вас заклікаю да гэтага. Я вельмі добра памятаю час да прэзідэнцкіх выбараў. Памятаю здэклівыя адносіны да людзей, якія былі ўласцівы старым уладам. Я ніколі не дазволю сабе здэкавацца з чалавека. Так, я жорсткі чалавек, многіх пазнімаў з работы, павыганяў. Пры мне ў турму некаторыя чыноўнікі трапілі. Але хіба я іх туды штурхаў? Не. Я ў кожным выступленні паўтараў: не крадзіце, не бярыце чужое. У такой сітуацыі я вас не змагу абараніць. Нават калі б мае сваякі на крадзяжы паліліся, я пальцам бы не паварушыў, каб ім даравалі, "адмазалі". Ёсць закон: папаўса - адказвай. Гэта і мае прынцыпы. А людзі пра мяне мяркуюць па маіх прынцыпах. Як я магу адзіці ад іх, калі нашы людзі, якіх на выбарчыя ўчасткі не пускалі, ішлі туды для маёй падтрымкі і з надзеяй. У вёсцы, хто далёка ад участка жыў, каня не давалі, каб завезці людзей на галасаванне. І яны пешшу ішлі галасаваць. Хіба я магу здрадзіць гэтым людзям і адзіці ад аб'яўленай мной палітыкі? Не магу.

Я буду старацца зблізіць пазіцыі там, дзе, дапусцім, інтэлігенцыя злітная чужою пайшла наперад, а людзі трохі адсталі. Я гэта буду рабіць. У гэтым мудрасць палітыка, а не ў тым, каб стаць на асобны ці які-небудзь крайні пункт гледжання. Палітык павінен аб'ядноўваць народ, адпавядаць яго разуменню. Калі народ будзе ўспрымаць мяне такім палітыкам, будзе стабільнасць у дзяржаве. Гэта самае галоўнае. Вядома, былі недахопы. Былі недахопы і ў маіх учынках, і ў маёй палітыцы, таму што час вельмі складаны. Здаралася, і не раз, што трэба было прымаць рашэнні неадкладна: або - або. І я іх прымаў. Але згадзіцеся, што пры ўсіх недахопах мы сёння маем не горшы варыянт развіцця краіны.

І не верце розным заявам, напрыклад, аднаго апазіцыянера, некалі члена каманды прэзідэнта, што, маўляў, "Беларусь згубіла аж 6 мільярдаў долараў дапамогі". Ніхто не абяцаў і ніхто ніколі б не даў нам бясплатна 6 мільярдаў. Балбатня ўсё гэта. Калі б былі хоць самыя нязначныя шанцы атрымаць такую суму, я б іх не ўпусціў. Што ж датычыць крэдытаў, дык іх нам хоць заўтра дадуць. Колькі трэба. Але пад 14 працэнтаў, як Расіі далі. Ну, добра, 10 мільярдаў возьмем пад 14 працэнтаў. Скажыце, колькі праз год будзем плаціць? Палічылі? А хто будзе плаціць? Хто, Вольга Міхайлаўна /Іпатава/ будзе плаціць? Дык у нас няма такіх грошай, няма такіх грошай сёння і ў дзяржавы. Значыць, гэты доўг ляжа на плечы наступнага пакалення. Але я не хачу, каб вашы і мае дзеці за нас плацілі.

Таму ніколі не верце словам. "Ах, вось не далі!" Няма такіх, якія сёння дадуць табе штосць проста за так. І кніжкі Святланы Алексіевіч выданыя не толькі таму, што яна з Беларусі, або што яна ўзяла чарнобыльскія праблемы або праблемы воінаў-афганцаў. Вы спытайце, ці была яна ў Чарнобылі або ў Афганістане? Ці прайшла гэтыя дарогі? Ці адчула тых людзей?.. Тым, хто бывае ў чарнобыльскай зоне, жыве або працаваў там, сорамна яе кніжкі чытаць. Часам асобныя месцы ў кніжцы - проста знявага для гэтых людзей. Дзякуй Богу, што не ўсе яны яе чыталі.

Я разумю, што не так проста закрануць тэму і разгарнуць яе, напісаць так, як, дапусцім, напісана "Палеская хроніка" Мележа. Два гады таму я ўпершыню пачынаў на Палесці. Людзі спалохаліся, калі мяне убачылі: брыгадзір і то рэдка бывае, а тут кіраўнік дзяржавы. Ну, не было яшчэ, кажуць, такога, каб вялікі начальнік прыязджаў у гэтыя краі. Але што за край! Векавыя дубы, прыгажосць. Вось куды вас на семінар трэба адвезці. І я гатоў дапамагчы, прафінасаваць гэту паездку. Вось, сапраўды, дзе Беларусь. Калі я ўсё гэта убачыў, то зразу меў, наколькі "Палеская хроніка" адпавядае рэчаіснасці.

Бог ёй судзя, Святлане /Алексіевіч/. Але ў яе няма пачуцця трагедыі Чарнобыля, нават калі яна прэтэндуе на аб'ектыўнасць і праўду. Але і праўда з рознымі знакамі бывае. Ёсць голая праўда - гэта самая страшная праўда. Але ці патрэбна ў літаратуры гэта голая праўда сёння? Праўда павінна быць хоць з нейкім мабільным, аб'яднальным адценнем, каб яна не забівала людзей. Вы разумееце, аб чым я хачу сказаць? Так, павінна быць усё сказана - дакладна, канкрэтна, праўдзіва. Але ўсё гэта павінна абуджаць сілы да жыцця. Магчыма, веліч празаіка і паэта і заключваецца ў тым, каб умець тонка падаць або, магчыма, абсыць самыя страшныя месцы. Можна, так, падэкстам, падаць, каб многіх гэта голая праўда не спалохала. Тыя, хто хоча дакапацца да ісціны, заўсёды разбіраюцца і будуць рады, што яны ўсё самі асэнсавалі. А іншы, каго гэта праўда палохае, свядома да гэтых глыбін не будзе дакопвацца. У гэтым жа жыццё.

Калі я чытаю вашы творы, перад вачамі заўсёды стаіць канкрэтны аўтар, таму што многіх з вас я ведаю. Нягледзячы на сваю

загружанасць, стараюся сачыць за ўсімі навінкамі. Амаль усе выдавецтвы, уключаючы і расійскія, прысылаюць мне сігнальныя экзэмпляры - вялікую колькасць кніг. Што датычыць расійскіх выдавецтваў, то, паводле інфармацыі, якая ў мяне ёсць, цяпер у Расіі ідзе працэс перавыдання савецкіх /рускіх/ пісьменнікаў. Беларусы амаль не перавыдаюць. А гэта вельмі важнае пытанне. У гэтым напрамку нам неабходна працаваць разам з расіянамі. Вас павінны чытаць ў Расіі, таму што пісьменніку, як і артысту, патрэбна вялікая аўдыторыя. Справа нават не ў ганарарах, а ў тым, каб больш людзей азнаёміліся з вашай творчасцю. Таму што, як я разумю, дзеля гэтага і пішуцца кнігі.

У плане перавыдання кніг мы пачынаем адставаць. І нам сапраўды трэба тут змяніць становішча. Я не сумняваюся, Вольга Міхайлаўна /Іпатава/, у тым, што тут сабраліся таленавітыя людзі. Тым не менш усе пухлыя папкі - вашы зачыны - мы адразу не апублікуем. Хоць для пісьменніка самае галоўнае, каб была апублікавана яго кніга як вынік канчатковай творчасці. Таму што кніга - гэта даражэй за залаты злітак - гэта вянец творчасці. Але выдаць лепшае, тое, што людзей хвалюе і цікавіць, мы можам. І рэкламу дадзім. І тут Рыгор Леанідавіч /Кісель/ так разрэкламуе вашу кніжку, што яе з задавальненнем будуць браць і чытаць. А рэкламаваць трэба абавязкова. Гэта для літаратара таксама важная і вялікая справа. І чыноўнікам дадзім каманду на распаўсюджванне вашых кніг. Вось тут старшыня Белкапсаюза прысутнічае. Гэта не работа, што ён у мінулым годзе толькі паўтары сотні экзэмпляраў кнігі купіў. Трэба ў вялікіх аб'ёмах купляць кнігі, трэба іх прапагандаваць. Але самае галоўнае - каб найбольш значныя творы нашых пісьменнікаў былі ўключаны ў школьныя праграмы. Гэта, дарчы, таксама даўплывае на іх распаўсюджванне. Трэба ісці такім шляхам.

А Вы ж і ў літаратуру хачеце прыўнесці рынак. І вам унушлі: "Добры твор - купіць, будучы чытаць, дрэнны - не купіць". Аказваецца, справа ідзе не зусім так. Аказваецца, трэба кнігі і прарэкламаваць, і прымусіць чыноўніка, каб ён даламог яе рэалізаваць. Я разумю вас. І жыццё гэта разумю, і бачу яго аголеным і не такім прыгожым, як мы часам кажам. І няхай наша размова, як тут ужо сказаў Іван Пятровіч, такая свабодная, часам такая непразудатая і для мяне, хоць карэктная, будзе зыходным пунктам для нашых далейшых адносін. І не толькі са мной. Я прэзідэнт і абавязаны з вамі сустрэцца.

Але павінен сказаць на заканчанне: працягваючы ініцыятыву і самім неабходна. Пад ляжачы камень вада не цячэ. Я разумю, што вы людзі своеасаблівыя, вельмі ранімыя, не любіце хадзіць па кабінетах, вельмі ўражлівыя, але тым не менш збіраецеся, выпраўіце пазіцыю па нашым далейшым супрацоўніцтве. Падтрымку вы заўсёды атрымаеце. Пастарайцеся як члены Рады, каб усе нашы пісьменнікі выбралі стваральны курс, шлях супрацоўніцтва. Не займайцеся палітыканствам. Гэтым вы захаваеце сябе для літаратуры.

Для палітыка вельмі важна, якім ён застанецца ў памяці грамадства. А пакаідаючы яго ў памяці, у гісторыі пісьменнікі. Безумоўна, мне неабякава, як пра мяне будуць гаварыць людзі. Але, абяцаючы вам дапамогу, а я заўсёды гатоў гэта рабіць, я не жартую з вамі. Я заўсёды гатоў сустрэцца з вамі, і не толькі ў афіцыйнай абстаноўцы. Калі трэба, скажыце, мы сустрэнемся ў вас, у Саюзе пісьменнікаў, давайце сумесна працаваць на карысць грамадства, займацца канкрэтнымі справамі, каб нашай Беларусі было лепш.

Мы можам сумесна ажыццявіць на карысць Беларусі і будучых пакаленняў такія мерапрыемствы, што потым радавацца будзем. Так і робяць разумныя людзі. Чаго нам ірваць чубы адзін у аднаго? У некаторых ужо і валасоў на галаве не засталася. Давайце будзем рабіць карыснае для людзей, для дзяцей нашых, выпраўляючы памылкі адзін аднаго. Аддызем ад гэтых дробных крыўд, наскокаў.

Дзякуй вам, што вы даволі грунтоўна выклалі свае пазіцыі і далі магчымаць мне выказацца па найбольш важных праблемах. Можна, мае маналогі прымуслі каго-небудзь з вас лепш зразумець дзяржаўную палітыку або што-небудзь удакладніць, ацэньваючы нашу рэчаіснасць. Я думаю, што часам лепш за ўсякія дырэктывы і ўказы такія адносіны. Але па выніках сённяшняй сустрэчы неабходна прыняць канкрэтныя рашэнні. Няхай "антыподы" Уладзімір Някляеў і Уладзімір Замяталін, сядучы і выпраўляючы іх. У супярэчаннях заўсёды нараджаецца што-небудзь слушнае.

У.П.Някляеў: Аляксандр Рыгоравіч! Я, шчыра Вам скажу, здорава перажываў перад гэтай сустрэчай, таму што разумю: ад яе залежыць вельмі многае. Думаў, ці ўсё ж сапраўды пойдзем мы нейкім сумесным шляхам наперад, ці ля шлагбаума будзем і далей кахаць свайго цягніка.

Мне здаецца, што пакацілася... Дзякуй Вам, поспехаў жадаем ад усіх нас.
А.Р.Лукашэнка: Дзякуй і ўсім вам. Заўсёды будзеце жаданымі гасцямі. /Апладысментаў/
/Стэнаграма публікуецца ў скарачэнным выглядзе/

Ідучы да праўды

Горыч страты паступова саступіла месца разважліваму аналізу: дзе ягонае месца ў беларускай літаратуры? Ці ўсё ім напісанае надоўга перажыве аўтара? Які ўплыў з пункту гледжання выхаванні грамадзянскасці зрабіў літаратар на сваіх чытачоў?..

Непахіснасць пазіцыі Аляксея Карпюка ўражвае і сёння. Іншыя лічаць, што свай голас у абарону праўды і гістарычнай справядлівасці ён рашуча ўзняў у гады перабудовы — у сярэдзінак 80-х. Менавіта тады ў друку з'явіліся артыкулы "За сапраўднасць дэталі ручася", "І маем, што маем", "Барашылаўскія стралкі", "Мы кляліся не здраджваць", "Сумныя бывалышчыны", "Не буду гаварыць за палкаў"...

Кіраўнікі абласнога і гарадскога ўзроўню нятулына пачуваліся пад агнём ягоных публіцыстычных твораў. Аляксей Нічыпаравіч не абыходзіў вострых вуглоў, заставаўся адным са свайму прызначэнню: гаварыць ісціну, не зважаючы на прозвішчы і дробныя падбрэхаў.

Рашучасць у заступніцтве пакрыўджанага была ў характары пісьменніка. Такім нарадзіўся. Гэтую рысу яшчэ ў 1968 годзе прыкмеціў мастак М. Лісоўскі, які прапанаваў часопісу "Маладосць" шэраг сярэбрышчых шаржаў на вядомых беларускіх аўтараў. Пад малюнкам А. Карпюка стаяў кароткі і тралны подпіс — "упарты".

Хто больш-менш знаёмы з творами празаіка, заўважыў

неспакойны нораў самога Аляксея Нічыпаравіча. За "польскім" часам ён з сябрам накіраваўся на ўсход, каб неўпрыкмет перайсці да Саветаў, шчыра верачы ў сталінскі лад жыцця. Не пашанцавала (а мо наадварот!). Польскія памежнікі злавлілі, далі крыху таўхалёў дый вярнулі бацькам. Затым быў падполны заходне-беларускі камсамол ("Данута"), адважны, часам неабгрунтаваны гераізм маладога партызана ("Пушчанская адсяея"). А потым Аляксей Карпюк — салдат-артылерыст Чырвонай Арміі ("Франтавы дзённік").

Аднак усё гэта было як бы прыступкамі да галоўных падзей пасляваеннага часу. Працуючы дырэктарам сямігодкі ў вёсцы Біскупыцы Ваўкавыскага раёна ў 1951—1953 гадах, ён вазьмі і напішы пісьмо ў ЦК КПСС аб абсурднасці лозунга "Першы хлеб — дзяржаве!". Ён пісаў, параўноўваючы дзяржаву з нейкім ненажэрным монстрам. У той жа час сцягне павінны дбаць пра сябе ў апошні момант. Маўляў, калі чалавек найперш будзе клапаціцца пра сябе, то прыпыняцца калгасна-саўгасныя работы.

Вясковае і раённае чынавенства, вядома, пазбавіліся ад няўрымслівага праўдашукальніка, няхай сабе і з партбілетам у кішэні. Доўга не ўтрымаўся і ў абласным педінстытуце. Нейкі час працаваў у рэдакцыі газеты, на іншых пасадах. Якраз пачаўся пераслед Васіля Быкава, які тады жыў і працаваў у

Гродне. Аляксей Карпюк адразу стаў на бок будучага сусветна вядомага аўтара, заявіў, што "Мёртвым не баліць" — выдатны твор беларускай літаратуры, і дай Бог кожнаму пісаць так, як напісаў наш таленавіты гродзенец". Аднак Быкаву працягвалі чапляць ярлык "очернителя советской действительности".

Мёртвым, канечне, не баліць. А вось як ператрываць жывым? Мюнхенская газета "Бацькаўшчына" надрукавала рэцэнзію на аповесць Аляксея Карпюка "Мая Джамалунгма", аданіла яе вельмі высока, адзначыла рэалістычнасць, сапраўдны паказ панавання савецкага чыноўніка ў Заходняй Беларусі да і пасля вайны. Тут і пачалося! Калі вораг хваліць, значыць, леш ваду на іх млын! Прыпомнілі, што ў 1965 годзе выказаўся ў абарону сумленнага імя пазта Міхася Васілька. Новы паклёп — "садзеінічаў нацыяналістамі". Тады ж хацелі з партыі выключыць...

На жаль, да ганення супраць Аляксея Карпюка падключыўся і нацыянальны герой Беларусі, а на той час (сярэдзіна 60-х) сакратар ЦК КПБ Сяргей Прытыцкі. У Мінскім політэхнічным інстытуце ён заявіў студэнтам: "У нас адкрытых Сіняўскіх і Данізіляў няма. У нас няма ўтрымаўся і ў абласным педінстытуце. Нейкі час працаваў у рэдакцыі газеты, на іншых пасадах. Якраз пачаўся пераслед Васіля Быкава, які тады жыў і працаваў у

Знакамітае выступленне Аляксея Нічыпаравіча на V з'ездзе пісьменнікаў Белару-

сі 13 мая 1966 года не друкавалася гадоў з дваццаць. З трыбуны празаік заявіў у прысутнасці Пятра Машэрава і шматлікіх функцыянераў ад літаратуры: "Я стаю на сваёй зямлі, ды яшчэ каб не гаварыў на ёй таго, што думаю? Навошта тады жыць?" Баронячы сябе і Васіля Быкава, угадаў, як на абласным партактыве таварыш Міцкевіч І. Ф. аб'явіў прысутным, што Быкава ўжо апрацоўваюць італьянскія фашысты...

Усё ж такі ў чэрвені 1972 года Аляксей Карпюк быў выключаны з членаў КПСС. Аднак дабіўся аднаўлення, прыняцтва ішоў да канца. Ва ўліковай картцы з'явіўся запіс: "...аднавіць т. Карпюка А. Н., члена КПСС з мая 1947 года. А за грубыя палітычныя памылкі аб'явіць яму строгаю вымову". Гэта здарылася на пасяджэнні бюро ЦК КПБ, якое вёў Пётр Машэраў. Апошні, дарэчы, таксама пакрыўджана выказаўся, маўляў, прывязу гасцей на пленум Саюза пісьменнікаў, а вы, Карпюк, разам з Адамовічам і Быкавым, павылазіце на трыбуну і такое будзеце гаварыць, што сорамна слухаць.

Не верце, што на Беларусі не было "шасцідзятнікаў". Мы можам ганарыцца і Аляксеем Карпюком, і Васілём Быкавым, і Алесем Адамовічам, і гродзенцам Барысам Клейнам, цяперашнім доктарам гістарычных навук, які жыве за мяжой. Яны і ёсць з тых шасцідзятых. Нездарма гэтых людзей узгадвалі ў кантэк-

сце з Данізілем і Сіняўскім. Хаця да адсідкі ў лагерах не дайшло, але без працы папахадзілі, на сходах ганьбілі, нават шкло ў вокнах білі, я таму ж Васілю Быкаву.

У 1990 годзе Аляксей Карпюк надрукаваў дакументальнае зсэ "Хроніка майго пакалення" (успаміны, дзённікі, дакументы). Аўтарскія ацэнкі перажытаму суровыя, ён уключыў у дэміфалагізацыю вайны як грамадскай з'явы жыцця і метаду палітыкі. Унёс істотныя карэктывы ў вобраз ворага, у іншым свеце паказаў партызанскую барацьбу. Пакуль пісаў, адбыўся чарговы пленум абкама КПБ па нацыянальным пытанні. І зноў прагучала рэзка крытыка з вуснаў першага сакратара гаркама Кампартыі Беларусі. Абвінавачанне было ў тым, што нібыта Аляксей Карпюк б'е клін паміж працоўнымі і прадстаўнікамі Савецкай улады. Абласная газета "Гродзенская правда" друкавала падборкі пісьм ветэранаў, якія па-свойму бачылі калектывізацыю на захадзе Беларусі, дзейнасць органаў унутраных спраў падчас вывазу людзей у Сібір і г.д.

Карацей, 23 снежня 1989 года ва ўліковай картцы члена КПСС т. Карпюка з'явілася чарговая суровая вымова. Усё пачыналася спачатку. Наперадзе чакалі суды, якія Аляксей Нічыпаравіч выйграе, баронячы свае гонар і годнасць як грамадзяніна. А 5 красавіка 1991 года напіша заяву аб выхадзе з КПСС. Да смерці застаецца крыху больш за год. Апошні рукапіс пісьменніка называўся "Развітанне з ілюзіямі".

Валеры ЗАДАЛЯ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літэратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Уладзімір НЯКЛЯЕУ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Мікола ГІЛЬ — намеснік галоўнага рэдактара

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,

Жана ЛАШКЕВІЧ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Барыс ПЯТРОВІЧ —

першы намеснік

галоўнага рэдактара,

Віктар ШНІП —

адказны сакратар

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск, вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 2848-461

намеснік галоўнага рэдактара — 2848-525, 2847-985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 2848-204

пісьмаў і грамадскай думкі — 2847-985

літаратурнага жыцця — 2848-462

крыткі

і бібліяграфіі — 2847-985

паэзіі і прозы — 2848-204

музыкі — 2848-153

тэатра, кіно

і тэлебачання — 2848-153

выяўленчага мастацтва, аховы помнікаў — 2848-462

навін — 2848-462

мастацкага афармлення — 2848-204

фотакарэспандэнт — 2848-462

бухгалтэрыя — 2366-071

Пры перадруку просьба пасылацца на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтру тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 3560. Нумар падпісаны ў друку 17.9.1998 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 999. Заказ 5551/Г

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Завецца старонкай роднаю...

ЕўРАПЕЙСКІЯ ДНІ СПАДЧЫНЫ Ў БЕЛАРУСІ

11—13 верасня Рэспубліка Беларусь святкавала Еўрапейскія Дні Спадчыны, якія для нашай краіны сталі ўжо традыцыйнымі. Пачынаючы з 1995 года кожны верасень на Беларусі, як, дарэчы, і па ўсёй Еўропе, адбываецца ўрачыстае ўшанаванне культурнага здабытку нашых продкаў. Гэта акцыя мае на мэце прыцягнуць увагу як мага больш шырокага кола грамадства, кіраўнікоў дзяржаў, навукоўцаў, інтэлігенцыі да праблем, што ўнікаюць у галіне аховы спадчыны ў кожнай краіне, да таго, якую ролю адгрывае культурная спадчына ў выхаванні моладзі, падрастаючага пакалення ў стварэнні культурнага асяроддзя. Праблема гэтая ў нашай краіне мае асаблівае і нават выключнае значэнне. У сувязі са складанымі эканамічнымі ўмовамі нашы магчымасці даволі сціплыя, тым не менш, мы павінны падтрымліваць усе важкія ініцыятывы па захаванні культурных каштоўнасцей, распаўсюджваць іх сярод насельніцтва Беларусі. Сёлета ў праграме Еўрапейскіх Дзён Спадчыны ўведзена святкаванне 200-годдзя з дня нараджэння славутага сына Беларусі Адама Міцкевіча. Падзея шырока святкуецца ва ўсёй Еўропе, аб'ядноўваючы людзей розных поглядаў, прафесій, канфесій.

Афіцыйнае адкрыццё Еўрапейскіх Дзён Спадчыны адбылося 5 верасня ў Стагольме. Генеральны сакратар Савета Еўропы Даніэль Таршыс зазначыў: "Выключны ха-

рактар Еўрапейскіх Дзён Спадчыны не азначае, што іх уплыў аднаўраецца толькі ў абмежаваных пераходах. Яны — пастаянны напамін, што спадчына належыць кожнаму і яна павінна захоўвацца і выкарыстоўвацца". Янка Купала — наша спадчына і, як заўважыў аднойчы Алег Лойка, наша будучыня. І зусім невыпадкова акурат у Літаратурным музеі Янка Купала адбылося ўрачыстае адкрыццё Еўрапейскіх Дзён Спадчыны ў нашай краіне. Жыццё прапрака беларускай нацыі настолькі цесна звязана з лёсам свайго народа, з гісторыяй свайго шматкаутнай Бацькаўшчыны, што выснова адназначная: Купала і Беларусь — непарыўныя. Духоўная, маральная, культурная каштоўнасць нашага музея — багатая і неазначная. Фонды, асабліва рукапісны фонд песняра, даследчыя навуковыя працы і публікацыі пра яго і ягонае асяроддзе — гэта Дом Песняра, які быў створаны яго вернай папачкай і спадарожніцай, яго жонкай і першым дырэктарам музея Уладзіслава Францаўнай Луцвіч. Музей пазта — рукаворны помнік Генію, куды ўжо больш за 50 гадоў ідуць і едуць з усім абсягам зямнога шару людзі.

Адметнай якасцю працы навукоўцаў музея з'яўляецца правядзенне шматлікіх святых паззіі, вечарын і літаратурных сустрэч з дзеячамі літаратуры і мастацтва. За гады іх праішло багата. Досыць назваць хоць бы такое сузор'е імянаў: М. Танк, В. Быкаў, Янка Брыль, С. Шушкевіч, Н. Пільвіч, Р. Барадулін, М. Аўрам-

чык, С. Законнікаў, Б. Сачанка, Алесь Звонак, Г. Бураўкін, С. Грахоўскі, Максім Лужанін, В. Іпатава, Р. Баравікова, А. Вярцінскі, У. Някляеў, А. Разанаў, Л. Дранько-Майсюк і многія іншыя. У музеі прайшлі вечары памяці В. Таўлая, М. Гарэцкага, П. Панчанкі, І. Мележа, А. Макаёнка, Кандрата Крапівы, Р. Кашальнікава, П. Малчанова і многіх іншых.

У імпрэзе, прысвечанай адкрыццю Еўрапейскіх Дзён Спадчыны, бралі ўдзел навукоўцы музея і навучэнцы лінгвістычнага комплексу гімназіі-каледжа N 24 г. Мінска. З гэтай установай, якую ўзначальвае Тамара Бабіч, у музей даўня і трывалыя сувязі. Намеснік дырэктара па выхаванні працы Алег Рузанаў, настаўніцы беларускай мовы і літаратуры Людміла Афанасьева і Фаіна Асановіч прыязна аднесліся да правядзення гэтага неардынарнага мерапрыемства. Спадчына з'яўляецца каштоўнай, невычэрпнай крыніцай чысціні, маральнага здабытку, этычнага і эстэтычнага выхавання падрастаючага пакалення. Моладзь павінна ведаць і зберагаць сваю спадчыну. Захаваем Спадчыну! Захаваем Купала! І сёння лёсавызначальна гучаць радкі пазта, напісаныя на пачатку стагоддзя:

Схямняйся ж ты, моладзь арліна!
У бок другі віхры веяць прымуць,
Бяры светач, ідзі за судзьбінай,
Ідзі з словам саятым:
Беларусь!
Л. ДАВІДОЎСКАЯ

Малюнкі
Аркадзя Турскага